

EFEKTIVITETI I NDIHMËS JURIDIKE NË PROCESIN PENAL NË SHQIPËRI

SA LARG JEMI PREJ STANDARDEVE NDËRKOMBËTARE?

OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS

EFEKTIVITETI I NDIHMËS JURIDIKE NË PROCESIN PENAL NË SHQIPËRI

SA LARG JEMI PREJ STANDARDEVE NDËRKOMBËTARE?

Ky publikim është përgatitur me mbështetjen e Open Society Human Rights Initiative, Hungari.

Përmbajtja e këtij publikimi është përgjegjësi vetëm e Qendrës Res Publica dhe në asnjë mënyrë nuk reflekton opinionin e Open Society Human Rights Initiative, Hungari.

Grupi i punës për këtë studim përbëhet nga:

Av. Dorian Matlija
Av. Theodoros Alexandridis
Av. Irena Dule
Av. Arbesa Kurti
Av. Elida Elezi
Av. Brunilda Qershori
Av. Andras Kadar
Dr. Ervin Pupe
Dr. Besnik Çerekja

Autor: Qendra “Res Publica”
Botues: Expo Vision Albania
Redaktimi, faqosja dhe kopertina: Dorian Matlija
Tirazhi: 200 kopje
ISBN 978-9928-4337-3-2

SHKURTIME

BE	Bashkimi Evropian
CCBE	Këshilli i Dhomave dhe Shoqatave të Avokatëve në Evropë
DHKA	Dhoma Kombëtare e Avokatisë
GJEDNJ	Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut
GJK	Gjykata Kushtetuese
KDNJKB	Komiteti për të Drejtat e Njeriut i Kombeve të Bashkuara
KEDNJ	Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut
KEPT	Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës
KPP	Kodi i Procedurës Penale
KSHNJ	Komision Shtetëror i Ndihmës Juridike
NPT	Nënkomiteti OKB-së për Parandalimin e Torturës
OKB	Organizata e Kombeve të Bashkuara
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
PNDGP	Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike
UPR	Raporti Periodik Universal
ZABGJ	Zyra e Administrimit të Buxhetit Gjyqësor

TREGUESI I LËNDËS

(1/2)

7	I. PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE
11	II. HYRJE
13	III. SFONDI
15	IV. HIPOTEZA DHE METODOLOGJIA
17	V. STANDARDET NDËRKOMBËTARE PËR NDIHMËN JURIDIKE
17	1. Hyrje
20	2. Standardet e Kombeve të Bashkuara
24	3. Standardet e Këshillit të Evropës
34	4. Bashkimi Evropian
38	5. Gjetje nga institucionet ndërkombëtare për të drejtën e aksesit në avokat në procesin penal në Shqipëri
45	6. Përmbledhje e standardeve ndërkombëtare
49	VI. NDIHMA JURIDIKE NË PROCESIN PENAL NË SHQIPËRI. KUADRI LIGJOR VENDAS
49	1. E drejta e ndihmës juridike në procesin penal në Shqipëri. Vështirim i përgjithshëm.
55	2. Reflektimi i standardeve ndërkombëtare në legjislacionin vendas
95	VII. TË DHËNA NGA STUDIMI I DOSJEVE, ANKETIMI & MONITORIMI
95	1. Metodologjia
100	2. Pyetje kërkimore
102	3. Studimi i dosjeve penale, kombinuar me analizën e të dhënave nga intervistat dhe nga monitorimi i seancave gjyqësore
139	4. Rasti studimor i A.M.
142	5. Të dhëna të tjera që rezultojnë nga monitorimi i seancave
145	6. Gjetje nga studimi i dosjeve, anketimi, monitorimi dhe rasti studimor

TREGUESI I LËNDËS

(2/2)

151	VIII. KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME
151	1. Konkluzione të studimit
159	2. Rekomandime
163	ANEKSI I. STANDARDET EVROPIANE DHE NDËRKOMBËTARE PËR TË DREJTËN E NDIHMËS JURIDIKE
164	Hyrje
166	Pamje e përgjithshme: E drejta për ndihmë juridike
168	A. Objekti i të drejtës për të përfituar ndihmën juridike
175	B. Ndihma juridike gjatë hetimeve paraprake
178	C. Zgjedhja e avokatit për ndihmën juridike
180	D. Cilësia e avokatit për ndihmën juridike
187	E. Caktimi i avokatit për ndihmën juridike
190	F. Kërkesat praktike për sisteme funksionale të ndihmës juridike
195	Konkluzione mbi të drejtën për ndihmë juridike
197	ANEKSI II. NJË PRAKTIKË E MIRË PËR NDIHMËN JURIDIKE. KOSOVA
197	1. Procedura e caktimit të avokatëve kryesisht
199	2. Transparenca në caktimin e avokatëve kryesisht
200	3. Trajnimi i avokatëve kryesisht
200	4. Masat disiplinore ndaj avokatëve kryesisht
203	BIBLIOGRAFIA

I. PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Në kuadrin e projektit të mbështetur nga Iniciativa për të Drejtat e Njeriut të Fondacionit Shoqëria e Hapur (Open Society Foundation's Human Rights Initiative), Res Publica ndërmori një kërkim dhe përgatiti një studim për efektivitetin e ndihmës juridike të dhënë nga avokatët e caktuar nga shteti, dhe për përputhshmërinë e ndihmës juridike me standardet ndërkombëtare në këtë fushë.

Studimi përmban një analizë dhe vlerësim të skemës aktuale të ndihmës juridike në procesin penal. Informacioni paraparak është marrë nga 5152 vendime penale të Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Tiranë për vitet 2013 – 2014, dhe studimi i thelluar i dosjeve penale për 100 prej këtyre vendimeve, lidhur me pesë kapituj të ndryshëm veprash penale (50 çështje ku i pandehuri është mbrojtur nga një avokat i caktuar kryesisht dhe 50 çështje ku i pandehuri është mbrojtur nga avokat i zgjedhur prej tij). Të dhënat u shoqëruan me opinionine marrë nga intervistimi i tre fokus grupeve (që konsistojnë në 10 avokatë të listës së avokatëve që caktohen kryesisht, 10 gjyqtarë dhe 10 prokurorë) dhe nga monitorimi i 200 seancave gjyqësore (68 prej të cilave i pandehuri është mbrojtur nga avokat i caktuar kryesisht dhe në 132 të tjerat i pandehuri është mbrojtur nga avokat i caktuar nga ai vetë).

Rezultatet e analizës së të dhënave tregojnë se skema e ndihmës juridike në procesin penal në Shqipëri është në kushtet e nevojës

urgjente për një rregullim drastik dhe të plotë. Në veçanti, studimi identifikon një sërë mangësish të kuadrit ligjor, si dhe të zbatimit të tij në praktikë.

Lidhur me **kuadrin ligjor**, shkaqet kryesore shqetësuese janë dështimi për të garantuar akses në avokat që nga fillimi i heqjes së lirisë së një personi; emërimi i avokatit të caktuar kryesisht nga prokurori ose gjykata dhe jo nga një organ i pavarur; mungesa e kriterëve për përfshirjen e një avokati në listën e avokatëve që caktohen kryesisht dhe mosofrimi konstant i trajnimit vazhdues të specializuar. Cilësia e shërbimit të ofruar nga avokatët e caktuar kryesisht ndikohet negativisht edhe nga masa e ulët e shpërblimit të tyre dhe vonesat në pagesa, ndërsa në përgjithësi niveli i buxhetit të alokuar për ndihmën juridike është shumë i ulët dhe jo në përputhje me nevojat e gjykatës ose prokurorisë. Më tej, problem përbën edhe konfuzioni në administrimin e fondeve të destinuara për ndihmën juridike prej institucioneve të ndryshme që operojnë secili me rregullat e veta, duke çuar në mungesë koordinimi dhe në trajtim të diferencuar ndërmjet avokatëve të ndihmës juridike.

Duke u kthyer te të metat e skemës së ndihmës juridike në procesin penal **në praktikë**, në vështrim të zbatimit të kuadrit ligjor vihet re se të pandehurit nuk janë gjithmonë të informuar për të drejtën e tyre për t'u asistuar nga një avokat i caktuar kryesisht në momentin e ndalimit/arrestimit; se avokatët që caktohen kryesisht zakonisht zhvillojnë konsultime të përcipta me klientët, pak para seancës gjyqësore dhe shpesh brenda rrezes së dëgjimit të gjyqtarit dhe prokurorit. Studimi gjeti gjithashtu se avokatët që caktohen kryesisht në pothuajse të gjitha rastet mbeten pasivë gjatë procedurës, me vetëm 18% të rasteve kur konkluzionet u paraqitën me shkrim në seancën e fundit. Për më tepër, në më pak se 10% të rasteve të shqyrtuara, i pandehuri u përfaqësua nga i njëjti avokat në të dyja shkallët e gjykimit dhe në asnjë rast nga ato që kemi shqyrtuar, i pandehuri nuk u mbrojt nga i njëjti avokat gjatë fazës së hetimeve

paraprake dhe në të dy shkallët e gjykimit, duke ngritur shqetësimin në lidhje me ekzistencën dhe ndjekjen e një strategjie të qëndrueshme mbrojtjeje nga ana e avokatit të caktuar kryesisht. Metoda e emërimit të avokatëve kryesisht është e errët, me 3 nga 87 avokatët e listës që kanë mbrojtur të pandehurit në gjysmën e çështjeve.

Përveç sa më sipër, prokurorët kanë më shumë tendencë për të kërkuar zbatimin e dënimeve më të rëndë dhe gjykatat kanë tendencë të vendosin dënime më të rëndë, në rastet kur avokati i të pandehurit është caktuar kryesisht. Në intervistat e tyre, të dy fokus grupet e prokurorëve dhe gjyqtarëve ishin shumë kritikë për cilësinë dhe aftësitë profesionale të avokatëve që caktohen kryesisht. Pothuajse asnjë rast nuk konstatohet kur avokati i caktuar kryesisht të kishte paraqitur ndonjë rekurs në Gjykatën e Lartë apo ankesë në Gjykatën Kushtetuese. Një shkak serioz ishte edhe sepse 77% e avokatëve të listës nuk plotësojnë as kriterin e eksperiencës 10 vjeçare për të mbrojtur klientët e tyre para Gjykatës së Lartë dhe Gjykatës Kushtetuese. Nuk u konstatua dallim në lidhje me numrin e ankesave të paraqitura në Gjykatën e Apelit midis kategorisë së avokatëve të caktuar kryesisht dhe avokatëve të zgjedhur nga vetë të pandehurit.

Gjetjet e lartpërmendura çojnë në përfundimin se skema e ndihmës juridike në procesin penal në Shqipëri nuk përmbush mbrojtjen efektive të përfituesve të synuar. Edhe pse të vetëdijshëm që nevojitet një nivel më i lartë financimi, që momentalisht supozohet i padisponueshëm si pasojë e vështirësive ekonomike me të cilat përballet shteti, studimi përfundon me një numër rekomandimesh praktike dhe të lehta për t'u zbatuar, të cilat nëse merren parasysh, do të mund të vijohet me trajtimin e problemeve më të mprehta që janë vërejtur. Për këtë qëllim, Udhëzimet dhe Parimet e Kombeve të Bashkuara mbi Aksesin në Ndihmën Juridike në Sistemin e Drejtësisë Penale (të vitit 2002) mund të shërbejnë si një burim udhëzimi dhe frymëzimi.

Është e domosdoshme që kompetenca për zgjedhjen, emërimin dhe shpërblimin e avokatëve të të caktuar kryesisht t'i besohet një organi

të pavarur, i tillë si Dhoma e Avoaktëve (dhomat lokale). Skema e ndihmës juridike në Kosovë, ku avokati caktohet nga Oda e Avokatëve pas një kërkesë nga organi procedues, mund të shërbejë si shembull në këtë drejtim. Për më tepër, e drejta e aksesit në avokat duhet të garantohet shprehimisht që nga fillimi i heqjes së lirisë së personit dhe duhet të shtrihet deri në fazën e post-gjyqimit. Pjesëmarrja në trajnimin vazhdues duhet të jetë e detyrueshme për avokatët që janë pjesë e listës, ndërsa nevojitet të krijohet edhe një listë e posaçme për avokatë të specializuar në çështje të veçanta (si për shembull, për të drejtat e fëmijëve, dhuna në familje, etj.). Gjithashtu, nevojitet të ngrihet një sistem funksional për monitorimin e punës së tyre. Shteti duhet të shqyrtojë edhe mënyra të tjera për të siguruar ndihmë juridike cilësore, duke përfshirë ndihmësit ligjorë (paralegalët), si dhe organizatat e shoqërisë civile apo aktorë të tjerë (si universitetet, klinikat ligjore, etj.).

II. HYRJE

Ky studim është përgatitur nga qendra Res Publica, me mbështetjen e Open Society Human Rights Initiative, në kuadër të projektit “Vlerësimi i efektivitetit të ndihmës juridike në Shqipëri”. Projekti zbatohet në një moment të rëndësishëm, kur diskutohet mbi reformën në drejtësi, e cila pritët të prekë gjerësisht kuadrin ligjor. Res Publica është pjesëmarrëse aktive në konsultimin publik për këtë reformë.

Studimi ka për qëllim vlerësimin e legjislacionit dhe praktikës shqiptare në raport me standardet ndërkombëtare të lidhura me garancitë për ndihmën që ofrohet nga avokatët e caktuar nga shteti për ata individë që nuk kanë mjete për ta siguruar vetë ndihmën juridike. Studimi promovon përfshirjen e këtyre standardeve që nuk janë adresuar në legjislacionin shqiptar përmes diskutimeve në kuadër të konsultimit publik të Reformës në Drejtësi, por jo vetëm. Gjithashtu studimi ka për qëllim ndërgjegjësimin e të gjithë aktorëve: avokatëve, prokurorëve, gjyqtarëve, zyrtarëve të ekzekutivit, si dhe veçanërisht Dhomës Kombëtare të Avokatëve, dhe advokimin për implementimin e këtyre standardeve në rendin e brendshëm juridik.

Ky studim është i ndarë në 4 pjesë kryesore:

- Në pjesën e parë (Kapitulli III) analizohen parimet dhe standardet e të drejtës ndërkombëtare, përfshirë praktikën e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GJEDNJ) dhe Komitetit për të Drejtat e Njeriut të Kombeve të Bashkuara (KDNJKB).

- Në pjesën e dytë analizohet legjislacioni vendas lidhur me caktimin e mbrojtësit nga shteti, përgjegjësinë e tij, si dhe praktikën e konsoliduar të Gjykatës së Lartë dhe Gjykatës Kushtetuese. Në këtë pjesë bëhet gjithashtu një përshkrim i situatës aktuale të menaxhimit të sistemit të ndihmës juridike nga pushteti ekzekutiv, duke listuar problemet që lidhen me fondet, kompetencat, etj.
- Në pjesën e tretë jepen dhe analizohen të dhënat e mbledhura nga studimi i një dosjeve penale, anketimi i bërë mes aktorëve të sistemit dhe nga monitorimi i seancave gjyqësore, me qëllim prezantimin e situatës së ndihmës juridike në përgjithësi dhe shërbimit të ofruar nga avokatët e caktuar kryesisht në veçanti.
- Në pjesën e fundit jepen përfundimet dhe rekomandimet që rezultojnë nga studimi, të cilat kryesisht sugjerojnë ndryshimin e mozaikut ligjor që ndikon në realizimin e të drejtës së individëve për të pasur një mbrojtje më efektive në procesin penal, si element i rëndësishëm i procesit të rregullt ligjor.

Studimi u realizua nga:

Dorian Matlija - Avokat, Drejtor i projektit

Arbesa Kurti - Avokate, Koordinatorë e projektit

Theodoros Alexandridis - Avokat, Ekspert i legjislacionit ndërkombëtar

Irena Dule - Avokate, Eksperte vendase (Kandidate për doktoraturë)

Elida Elezi - Avokate, monitoruese

Brunilda Qershori - Avokate, monitoruese

dhe me kontributin e veçantë të:

Andras Kadar - Ekspert, Komiteti i Helsinkit, Hungari

Dr. Ervin Pupe - Drejtor i Shkollës së Avokatisë

Dr. Besnik Çerekja - Zëvendësdekan i Fakultetit të Drejtësisë, UT

III. SFONDI

E drejta për të pasur një mbrojtës të caktuar nga shteti, kur personi nuk disponon mjete financiare të mjaftueshme për ta zgjedhur vetë një të tillë, është një e drejtë kushtetuese, e cila qendron në themel të rendit juridik shqiptar. Kjo e drejtë njihet dhe mbrohet fuqimisht edhe nga aktet ndërkombëtare dhe përbën një detyrim për shtetet që të marrin të gjitha masat e duhura që çdo personi t'i ofrohet mbrojtje juridike profesionale dhe efektive në të gjitha fazat e procedimit penal.

Megjithëse kjo e drejtë është e njohur nga legjislacioni vendas, Res Publica, në veprimtarinë e saj disavjeçare në studime dhe advokim, ka evidentuar se mbrojtja nuk bëhet në të gjithë rastet në mënyrë të përshtatshme. Mangësitë në kuadrin e brendshëm ligjor, të kombinuara me mungesën e kujdesit të duhur nga të gjithë aktorët e sistemit të drejtësisë penale, ka pasojë në dëm të interesave të personave që gjenden përballë një akuze, sidomos në rastet kur bëhet fjalë për krime të rënda.

Ndërmjet individëve që vuajnë pasojat ka edhe prej grupeve vulnerabël siç janë komuniteti rom, viktimat të trafikimit, të miturit, personat me aftësi të kufizuar, etj. Organizata të shoqërisë civile shpesh kanë theksuar nevojën për të përmirësuar cilësinë e mbrojtjes në proceset gjyqësore penale, civile apo administrative.

Përmes këtij studimi, Res Publica synon të sjellë një pamje më të qartë të kuadrit ligjor, por edhe të zbatimit të tij në praktikë në lidhje me ofrimin e ndihmës juridike nga avokatët e caktuar nga shteti.

Shqipëria kohët e fundit i është nënshtruar një analize më të thellë në lidhje me efektivitetin e skemës së dhënies së ndihmës juridike. Në raportin e muajit korrik 2014 të Grupit të Punës për Raportin Periodik Universal (UPR) për Shqipërinë, tre rekomandime lidhen me nevojën për të përmirësuar skemën e ndihmës juridike dhe për të siguruar që paditësit e mundshëm / të pandehurit të kenë akses efektiv në drejtësi.

Ky studim për cilësinë e ndihmës juridike të ofruar nga shteti, në krahasim me cilësinë e të njëjtit shërbim të ofruar nga avokatët e zgjedhur nga vetë klientët, shoqërohet me rekomandimet përkatëse, bazuar në standardet relevante ndërkombëtare. Të dhënat empirike do të vihen në dispozicion të autoriteteve, për të dëshmuar nevojat konkrete që duhet të adresojë reforma e skemës ekzistuese të ndihmës juridike në Shqipëri.

IV. HIPOTEZA & METODOLOGJIA

Hipoteza e këtij studimi është që legjislacioni shqiptar dhe zbatimi i tij në praktikë nga organet e policisë, prokurorisë dhe gjykatat, nuk garanton dhënien e ndihmës juridike efektive në procesin penal, siç kërkohet nga standardet ndërkombëtare, gjë që e bën të cenueshëm procesin e rregullt ligjor dhe pasohet me shpenzimin joefektiv të fondeve publike, në dëm të interesave të individëve dhe drejtësisë.

Për qëllime të këtij studimi, u përdorën metoda të kërkimit shkencor sasior dhe cilësor.

Së pari, u identifikuan cilat janë standardet që burojnë nga e drejta ndërkombëtare në fushën e ofrimit të ndihmës juridike falas për individët në nevojë dhe për interesa të drejtësisë, me fokus të veçantë në standardet e vendosura nga Organizata e Kombeve të Bashkuara dhe Këshilli i Evropës, me qëllim përfshirjen e tyre në legjislacionin dhe praktikën vendase.

Së dyti, u mor në analizë legjislacioni vendas në këtë fushë, me qëllim konstatimin e mangësive dhe problemeve të mundshme që duhet të adresohen për të sjellë kuadrin ligjor në përputhje me standardet e përmendura më lart.

Së treti, u mblodhën informacione zyrtare nga autoritetet që zbatojnë legjislacionin që rregullon këtë fushë, me qëllim identifikimin e

problemeve në lidhje me kompetencat, planifikimin, administrimin e fondeve publike të dedikuara për ndihmën juridike, që ndikojnë në efikasitetin e ndihmës juridike të ofruar nga shteti.

Së katërti, u mblodhën statistika nga shqyrtimi paraprak i 5152 dosjeve penale në Gjykatën e Rrethit Gjyqësor Tiranë, në vitet 2013 - 2014. Prej tyre, u përzgjedhën 100 dosje penale, sipas një metode përzgjedhjeje të shpjeguar më hollësisht në kapitullin VI të këtij studimi. Statistikat shërbejnë për të analizuar diferencat domethënëse në cilësinë e punës së avokatëve kryesisht, krahasuar me ata të zgjedhur nga vetë individët e përfshirë në proceset penale.

Së pesti, u anketuan tre fokus grupe me aktorët kryesorë të sistemit të drejtësisë penale: gjyqtarët, prokurorët dhe avokatët që caktohen kryesisht, ku janë intervistuar 10 persona për çdo grup. Rezultatet e intervistave shërbejnë për të interpretuar më saktë të dhënat sasiore të siguruara nga statistikat.

Së gjashti, u zhvillua një monitorim i 200 seancave gjyqësore me avokatë të zgjedhur dhe avokatë të caktuar kryesisht, me synimin e vëzhgimit më nga afër të sjelljes konkrete të të gjithë aktorëve të sistemit të drejtësisë penale. Këto të dhëna ndikojnë në orientimin më të drejtë të analizës së të dhënave të marra nga statistikat dhe anketimet.

V. STANDARDET NDËRKOMBËTARE PËR NDIHMËN JURIDIKE

1. Hyrje

“Gjykata rithekson se tri të drejtat përkatëse - e drejta e një personi të ndaluar për të informuar një palë të tretë sipas zgjedhjes së tij/saj për paraburgimin e tij/saj, e drejta e aksesit në avokat dhe e drejta për të kërkuar një kontroll mjekësor, duhet të respektohen që nga fillimi i heqjes së lirisë, pavarësisht se si ajo mund të përkufizohet në sistemin ligjor përkatës”¹

Edhe pse rëndësia e këtyre tri të drejtave është e dukshme dhe s’ka nevojë për diskutim, duhet theksuar se në njëfarë mënyre, e drejta e aksesit në avokat (ndihmë juridike) merr përparësi mbi dy të tjerat dhe duhet t’i jepet statusi “e para mes të barabartave”. Kjo sepse në praktikë, të arrestuarit, edhe pse të vetëdijshëm ose të informuar për të drejtat e tyre, mund të mos jenë në pozitë të tillë që të sigurojnë respektimin e këtyre të drejtave. Për shembull, është e vështirë të presësh, aq më shumë të kërkosësh nga një person i cili është keqtrajtuar njëherë nga policia gjatë arrestimit të tij/saj dhe i është refuzuar kërkesa për të bërë një vizitë te mjeku, që ai/ajo të insistojë që të vizitohet në vazhdim nga një mjek.

¹ Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut, Lykova kundër Rusisë, nr. 68736/11, 22 dhjetor 2015, § 125. Përkthim jozyrtar.

Duke siguruar të drejtën e aksesit në avokat që nga fillimi i ndalimit, personi, jo vetëm mund të mbrohet nga keqtrajtimi (prania e një avokati gjatë marrjes në pyetje mund të pengojë policinë që ta keqtrajtojë personin), por merr rëndësi në drejtim të promovimit të ligjit procedural penal lidhur me të drejtat e mbrojtjes së personit të arrestuar. Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut është shprehur se mungesa e avokatit gjatë marrjes në pyetje nga policia, kur mund të bëhen deklarata inkriminuese që mund të përdoren më pas kundër personit, mund të paragjykojë në mënyrë të pakthyeshme të drejtën e të akuzuarit për një gjykim të drejtë², edhe nëse të drejtat e tjera (siç është e drejta për të heshtur) janë respektuar.³

Por çfarë ndodh nëse personi nuk ka mjete të mjaftueshme monetare për të pasur një avokat? A duhet të sjellë kjo situatë më pak të drejta në mbrojtjen e tij/saj? Siç bëjnë të qartë standardet e ndryshme ndërkombëtare, shtetet kanë detyrimin (me disa kufizime që gjithsesi janë duke u pakësuar gjithnjë e më shumë) që të sigurojnë se personat e varfër, të akuzuar, të kenë akses në ndihmën juridike falas, duke përfshirë vënien në dispozicion të avokatëve të caktuar kryesisht, me shpenzimet e shtetit. Kjo nuk duhet në asnjë mënyrë të shihet si një formë bamirësie e shtetit ndaj qytetarëve të vet të varfër, sepse paratë e investuara për një sistem efektiv të ndihmës juridike civile dhe penale janë para të shpenzuara mirë. Një sistem efektiv i ndihmës juridike në çështjet penale, i konceptuar si pjesë organike e sistemit të drejtësisë penale të një vendi, mund të kontribuojë në drejtim të reduktimit të mbipopullimit të paraburgimeve dhe burgjeve, uljes së numrit të dënimeve të gabuara dhe ulje të ngarkesës së gjykatave.

Sipas Deklaratës së Johaneshburgut për Zbatimin e Parimeve dhe Udhëzimeve të Kombeve të Bashkuara për Akses në Ndhmën Juridike në Sistemin e Drejtësisë Penale:

2 Në mesin e autoriteteve të shumta, shih Turbyley kundër Rusisë, nr. 4722/09, 6 tetor 2015, § 94.

3 Dayanan k. Turqisë, nr. 7377/03, 13 tetor 2009, §§ 32-33

“Mosofrimi i ndihmës juridike falas ka kosto më të madhe se sa ofrimi i saj dhe ka pasoja të rënda financiare për individët në paraburgim, familjet e tyre, komunitetin – si dhe për shtetet, të cilët duhet të përballen me një numër të madh njerëzish të mbajur në paraburgim. Programet e ndihmës juridike dhe ndihmës paraprake reduktojnë mbajtjen e tepruar dhe arbitrare në paraburgim, gjë që përmirëson administrimin e drejtësisë, rrit besimin e publikut te drejtësia dhe mund të nxisë zhvillimin socio-ekonomik në nivel familjeje dhe komuniteti.”⁴

Qëllimi i këtij dokumenti është që fillimisht të identifikojë standardet përkatëse ndërkombëtare të së drejtës në fushën e ndihmës juridike, si dhe të shpjegojë qëllimin dhe përmbajtjen e tyre. Rëndësi do t'i kushtohet kryesisht instrumenteve më “të vështira” të rëndësishme të së drejtës ndërkombëtare që aktualisht janë të detyrueshme për Shqipërinë (si rasti i Konventës së Kombeve të Bashkuara mbi të Drejtat Civile dhe Politike dhe veçanërisht të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut), ose mund të jenë në të ardhmen (të tilla si Karta e Bashkimit Europian për të Drejtat Themelore dhe një direktivë e mundshme e ardhshme për ndihmën juridike në fushën penale). Megjithatë, në të njëjtën kohë, në këtë studim do të bëjmë një përpjekje për të paraqitur të gjitha zhvillimet e fundit në fushën e ndihmës juridike penale, duke përfshirë edhe ato që mund të nxiren prej instrumenteve juridike jo-detyruese.

Një përshkrim më i gjerë i standardeve minimale ndërkombëtare dhe parimeve mbi ndihmën juridike mund të gjendet në dokumentin e Dhjetorit 2014 të përgatitur nga Open Society Justice Initiative, bashkëngjitur si **Aneksi 1** i këtij punimi.

Së fundi, më shumë theksi do të vihet në jurisprudencën përkatëse

të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, për shkak se ajo është e pasur dhe e larmishme, si dhe për shkak të konsideratës së lartë që ajo gëzon para gjykatave shqiptare, qoftë edhe për të hedhur dritë mbi Konventën Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike që përbën një “territor të panjohur” për shumicën e gjyqtarëve shqiptarë.

2. Standardet e Kombeve të Bashkuara

Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike Neni 14

3. Secili person i akuzuar për një vepër penale ka të drejtë plotësisht të barabartë të ketë këto garanci minimale:

(d) Të jetë i pranishëm gjatë procesit dhe të mbrohet vetë ose nëpërmjet një mbrojtësi të zgjedhur prej tij; në qoftë se nuk ka mbrojtje, duhet të informohet për të drejtën e tij që të ketë një të tillë dhe, kurdoherë që e kërkon interesi i drejtësisë, atij duhet t'i caktohet një mbrojtës falas në cilindo rast të tillë nëse ai nuk ka mjete për të paguar;

Neni 14 (3) d përcakton dy kushte thelbësore që duhen plotësuar që një person të përfitojë mbrojtjen nga një avokat i caktuar kryesisht: së pari, të kërkohet nga interesi i drejtësisë (përmes kryerjes së *testit të meritave*) dhe së dyti, të vërtetohet që personi nuk ka mjete të mjaftueshme financiare për të paguar privatisht një avokat (përmes kryerjes së *testit të mjeteve*).

Në Komentin e Përgjithshëm nr. 32, në Nenin 14: E drejta për barazi para gjykatave dhe për një gjykim të drejtë, Komiteti shtjelloi më tej testin e meritave. Ai vuri në dukje se rëndësia e mbrojtjes, së bashku me shanset e suksesit të çështjes, duhet të merren në konsideratë për të përcaktuar nëse interesi i drejtësisë kërkon caktimin e një avokati

kryesisht⁵. Komiteti gjithashtu theksoi se avokatët e caktuar kryesisht duhet të kenë të gjitha aftësitë dhe përvojën e nevojshme që të mund të mbrojnë në mënyrë efektive interesat e klientëve të tyre, dhe se Shteti ka përgjegjësinë të ndërhyjë në rastet kur avokatët e caktuar kryesisht qartazi dështojnë në kryerjen e detyrave të tyre⁶. Interesant është fakti se Komenti i Përgjithshëm nuk adreson çështjen e mungesës së mjeteve. Me fjalë të tjera, kur një person nën akuzë kërkon caktimin e një avokati kryesisht, testi i mjeteve konsiderohet si i përmbushur. Udhëzime mbi këtë çështje mund të gjenden në dokumentin inovativ “Parimet dhe Udhëzimet e Kombeve të Bashkuara për Akses në Ndihmën Juridike në Sistemin e Drejtësisë Penale 2012” (në vijim i quajtur Parimet e OKB-së 2012)⁷. Duke u bazuar në një numër të mëparshëm instrumentash të buta ligjore (si udhëzime, praktika dhe forma të tjera jo në nivel normash të mirëfillta juridike detyruese)⁸ të Kombeve të Bashkuara, Parimet e OKB-së 2012 përmbajnë kriteret të gjera për përfitim të ndihmës juridike, ku Parimi nr. 3 u bën thirrje shteteve që të ofrojnë ndihmë juridike, pavarësisht nga mjetet financiare të personit, nëse çështja është veçanërisht urgjente apo komplekse, ose nëse personi rrezikon të marrë një dënim shumë të rëndë. I njëjti

5 Komenti i Përgjithshëm nr 32, CCPR / C / GC / 32, 23 gusht 2007, paragrafi 38. Komenti i përgjithshëm është në dispozicion në <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>

6 Po aty.

7 Parimet janë të bashkangjitura si shtojcë e Rezolutës së Asamblesë së Përgjithshme 67/187, A / RES / 67/187, në dispozicion në gjuhën angleze në https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA_67.187_English.pdf

8 Të tilla si Rregullat Minimale Standarde për Trajtimin e të Burgosurve, i miratuar nga Kongresi i Parë i Kombeve të Bashkuara mbi Parandalimin e Krimit dhe Trajtimin e të Pandehurve, mbajtur në Gjenevë në vitin 1955, dhe miratuar nga Këshilli Ekonomik dhe Social me Rezolutën e saj 663 C (XXIV) 31 korrik, 1957, dhe 2076 (LXII) 13 Maj 1977, në dispozicion në anglisht në: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp34.htm dhe Grupit të Parimeve për Parimet Themelore mbi Rolin e Avokatëve, të miratuara nga Kongresi i Tetë i Kombeve të Bashkuara mbi Parandalimin e Krimit dhe Trajtimin e Kriminelëve, Havanë, Kubë, 27 gusht deri më 7 shtator 1990, në dispozicion në anglisht në: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp44.htm

parim ngarkon gjyqtarët, prokurorët dhe policinë me detyrimin për të siguruar që personave që paraqiten para tyre pa një avokat, sepse nuk mund ta paguajnë atë, duhet t'u sigurohet ndihmë juridike falas.

Një aspekt vërtetë inovativ i Parimeve të OKB-së 2012 është zgjerimi dhe thellimi i fushës së zbatimit dhe përmbajtjes së ndihmës juridike. Siç sqarojnë Udhëzimet nr. 4 deri nr. 6, e drejta për ndihmë juridike është një e drejtë e shumëfishtë, e cila përfshin forma të ndryshme veprimesh, duke filluar nga mbrojtja ligjore e duke vijuar në edukimin ligjor dhe aksesin ndaj informacionit ligjor. Ndihma juridike duhet të vihet në dispozicion të përfituesve gjatë gjithë fazave të procedimit. Ajo duhet të mundësohet gjatë gjithë spektrit të marrëdhënies së një personi me sistemin gjyqësor, duke nisur që nga momenti kur ai është thirrur në stacionin policor si i dyshuar,⁹ si viktimë ose si dëshmitar e deri në përfundim të procesit.

Udhëzimi nr. 6 i bën thirrje shteteve që të marrin të gjitha masat e nevojshme për të informuar personat e sapo burgosur për të drejtat e tyre në burg, si dhe të sigurojnë që avokatët dhe ndihmësit ligjorë të vizitojnë burgjet me qëllim që t'u ofrojnë këshilla ligjore dhe t'i ndihmojnë të burgosurit në një mori çështjesh, siç janë procedimet disiplinore ndaj tyre apo ankesat për kushtet e paraburgimit.

Parimet e OKB-së 2012 vendosin gjithashtu një theks të veçantë në nevojën për të promovuar cilësinë e ndihmës juridike falas. Udhëzimi

9 Sipas paragrafit 8 të Parimeve të OKB-së 2012: "Për qëllim të Parimeve dhe Udhëzimeve, termi "ndihmë juridike" përfshin këshilla juridike, ndihmë dhe përfaqësim për personat e ndaluar, akuzuar, ose të akuzuar për një veprë penale dhe për viktimat dhe dëshmitarët në procesin penal, ndihmë që është dhënë me asnjë kosto për ata që nuk kanë mjete të mjaftueshme ose kur e kërkojnë interesat e drejtësisë. Për më tepër, "ndihma juridike" ka për qëllim që të përfshijë konceptet e edukimit ligjor, aksesin në informacionet ligjore dhe shërbimet e tjera të ofruara për personat nëpërmjet mekanizmave alternative hume e rregulltë zgjidhjes së mosmarrëveshjeve dhe proceseve restauruese të drejtësisë."

nr. 15 u kërkon shteteve që të vendosin kritere për akreditimin e ofruesve të ndihmës juridike dhe që të sigurohen që ata i nënshtrohen kodeve profesionale të sjelljes. Për më tepër, shtetet duhet të ngrenë mekanizma efektivë të mbikëqyrjes dhe të trajtimit të ankesave.

Sipas Udhëzimit nr. 16, pas konsultimeve me palët e interesuara, shtetet duhet të nxitin miratimin e standardeve të cilësisë për të siguruar që ndihma juridike falas të mundësohet në të gjithë vendin dhe të jetë e arritshme nga të gjithë komunitetet. Ndërsa sipas Udhëzimit nr. 17, shtetet duhet të bëjnë kërkime dhe të mbledhin të dhëna në lidhje me sistemin e ndihmës juridike, evidentimin e praktikave më të mira dhe përmirësimin e koordinimit mes gjithë palëve të interesuara.

Parimet e OKB-së 2012, pa dyshim përbëjnë një burim frymëzimi për *draftin mbi Parimet dhe Udhëzimet Themelore të Kombeve të Bashkuara për mjetet juridike dhe procedurat mbi të drejtën e çdokujt që i privohet liria për t'u gjykuar para një gjykate*¹⁰.

Sipas Udhëzimit nr. 8 të draftit të mësipërm, që nga momenti i arrestimit, personit duhet t'i sigurohet ndihmë efektive ligjore falas, nëse ai nuk mund ta përballojë atë vetë, në mënyrë që të sigurohet se e drejta e personit të arrestuar për të provuar pafajësinë e tij para gjykatës nuk kufizohet në asnjë mënyrë.

Udhëzimi nr. 18 përmban masa të veçanta për të miturit, dhe parashikon ndër të tjera që ndihma juridike duhet t'u vihet në dispozicion falas të gjithë të miturve të privuar nga liria, gjatë të gjitha fazave të procedimit.

10 Asambleja e Përgjithshme, Raporti i Grupit të Punës mbi Ndalimin Arbitrar, A / HRC / 30 / Qershor 2015, në dispozicion në anglisht në: <http://www.ohcr.org/Documents/Issues/DetentionDraftPrinciplesAndGuidelinesRightCourtReview.pdf>

3. Standardet e Këshillit të Evropës

Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut Neni 6

1. Çdo person ka të drejtë që çështja e tij të dëgjohet drejtësisht, publikisht dhe brenda një afati të arsyeshëm nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme, e krijuar me ligj, e cila do të vendosë si për mosmarrëveshjet në lidhje me të drejtat dhe detyrimet e tij të natyrës civile, ashtu edhe për bazueshmërinë e çdo akuze penale në ngarkim të tij.

[...]

3. Çdo i akuzuar për një vepër penale ka të drejtat minimale të mëposhtme:
c. të mbrohet vetë ose të ndihmohet nga një mbrojtës i zgjedhur prej tij, ose në qoftë se ai nuk ka mjete të mjaftueshme për të shpërblyer mbrojtësin, t'i mundësohet ndihma juridike falas kur këtë e kërkojnë interesat e drejtësisë;

Detyrimet e shtetit sipas nenit 6 (3) në fushën e ndihmës juridike penale

A. Ngritja e një skeme efektive për ndihmën juridike

Neni 6 (3) i Konventës urdhëron shtetet të ndërtojnë një skemë të ndihmës juridike që të jetë në gjendje që së pari të shqyrtojë nëse një person ka të drejtë të përfitojë ndihmë juridike falas dhe nëse po, e çfarë lloji do të jetë ajo¹¹. Detyrimi për të siguruar ndihmë juridike falas nuk është i domosdoshëm, por varet nga rrethanat e secilit rast. Në kushtet e bërjes së testit që shqyrton nëse një person ka të drejtë për të përfituar ndihmë juridike falas, Neni 6 (3) i Konventës Evropiane i bën jehonë Neni 14 (3) (d) të Konventës Ndërkombëtare për të Drejtat

11 Mikailova kundër Rusisë, nr. 46998/08, 19 nëntor 2015 § 101.

Civile dhe Politike, ndërkohë që të dy konventat, testin e meritave (“në interes të drejtësisë”) dhe testin e mjeteve financiare (“nuk ka mjete për të paguar ndihmën juridike”), i vendosin si kushte për përfitimin e ndihmës juridike me anë të caktimit të një avokati kryesisht.

Testi i Mjeteve sipas Konventës

Sipas Nenit 6 (3) të Konventës, një i akuzuar, i cili kërkon t’i caktohet një avokat kryesisht, duhet së pari të vërtetojë mungesën e mjeteve të mjaftueshme për të paguar për ndihmën juridike. Standardi i aplikuar nga GJEDNJ nuk është vërtetimi “përtej çdo lloj dyshimi”. Mjafton që i akuzuari të japë “disa indicie” që ai nuk mund të përballojë pagesën e një avokatit privat. Siç shprehet GJEDNJ, evidenca se i akuzuari nuk ka mjete të mjaftueshme, së bashku me “mungesën e treguesve të qartë për të kundërtën”, duhet të jetë e mjaftueshme për të plotësuar kriteret e testit mjeteve financiare¹².

Testi i Meritave sipas Konventës

Për të përcaktuar nëse interesat e drejtësisë kërkojnë që një i akuzuar të pajiset me mbrojtës falas, GJEDNJ shqyrton kriteret e ndryshme. Për GJEDNJ nuk ka rëndësi “dëmi aktual” që mund t’i jetë shkaktuar të pandehurit, por në bazë të rrethanave të veçanta të çështjes, GJEDNJ shqyrton nëse avokati mund të ofrojë ndihmë më të arsyeshme për të akuzuarin.¹³

Sipas GJEDNJ, një nga kriteret që mund të vlerësohet më lehtë është ai i masës së dënimit të mundshëm. Në këtë kuptim, ndihma juridike

12 Pacelli kundër Gjermanisë [Dhoma e Madhe], nr. 8398/78, 25 prill 1983, § 34. Në këtë rast, aplikanti paraqiti ndër të tjera provat nga autoritetet turke për taksat që të ardhurat e tij të vitit të mëparshëm ishin modeste, dhe gjithashtu argumentoi se burgosja e tij në Gjermani për dy vjet nënkuptonin se gjatë asaj periudhe ai nuk mund të kishte asnjë të ardhur.

13 Artico kundër Italisë, nr. 6694/74, 13 maj 1980, §§ 34-35; Alimena kundër Italisë, nr. 11910/85, 19 shkurt 1991 § 20.

falas duhet të ofrohet gjithmonë kur një i pandehur rrezikon dënimin me burg¹⁴. Gjithashtu ndihma juridike falas duhet të jepet kur i akuzuari përballlet me sanksione të rënda penale apo administrative, alternative të dënimit me burgim¹⁵. GJEDNJ është shprehur se autoritetet kanë detyrimin që t'i sigurojnë të pandehurit një avokat kryesisht, edhe në rast se ai nuk ka kërkuar një të tillë shprehimisht dhe në mënyrë të qartë. GJEDNJ thekson se mos kërkitimi nga i pandehuri për t'u mbrojtur me avokat nuk mund të interpretohet si heqje dorë prej kësaj të drejte.¹⁶

Kriter tjetër që vlerësohet në përfitimin e ndihmës juridike falas, sipas GJEDNJ, është edhe kompleksiteti i çështjes. I pandehuri duhet të përfitojë ndihmë juridike në çështjet e ndërlikuara faktike dhe juridike sipas kuadrit ligjor vendas¹⁷. Megjithatë, ky element është shqyrtuar zakonisht së bashku me rrethanat/situatën personale të të pandehurit, si niveli i arsimit dhe përvoja. Kështu për shembull, GJEDNJ është shprehur se fakti që i pandehuri ka një diplomë universitare nuk do të thotë se ai/ajo është në gjendje të mbrojë çështjen e tij/saj para një gjykate¹⁸. Por, nga ana tjetër, në një rast GJEDNJ konsideroi se një gazetar i mirëarsimuar dhe me përvojë, i cili u përball me akuza për shpifje, nuk kishte të drejtë për ndihmë juridike falas pasi ai kishte marrë pjesë në procese të ngjashme në të kaluarën dhe ishte në gjendje të mbronte veten në mënyrë të përshtatshme¹⁹. Për më tepër GJEDNJ vërejti se mbrojtja e tij në fund të fundit mbështetej në aftësinë për të provuar vërtetësinë e pretendimeve të tij (ai kishte pohuar se deklaratat e tij ishin të vërteta), diçka që ai, si një gazetar me përvojë, duhej të ishte në gjendje ta bënte vetë²⁰.

14 Shih p.sh. Quaranta kundër Zvicrës, nr. 12744/87, 24 maj 1991 § 33

15 Pham Hoang k. Francës, nr. 13191/87, 25 shtator 1991 § 40.

16 Badalov kundër Bullgarisë, nr. 54784/00, 10 gusht 2006, §§ 47, 55

17 Quaranta kundër Zvicrës, op. cit., § 34.

18 Zdravko Stanev kundër Bullgarisë, nr. 32238/04, 6 nëntor 2012, § 40.

19 McVicar kundër Mbretërisë së Bashkuar, nr. 46311/99, 7 maj 2002, § 51.

20 Po aty § 53.

Gjithashtu, rezulton se shtetasit e huaj që nuk flasin gjuhën zyrtare apo nuk janë të njohur me sistemin ligjor vendas, në parim duhet t'u caktohet një avokat kryesisht²¹, pasi ata, për arsye thjesht objektive, nuk mund të mbrojnë vetë çështjen e tyre para gjykatave. GJEDNJ gjithashtu ka qenë kritike në shqyrtimin e ndihmës juridike kryesisht (ose mungesën e saj) në rastet e të miturve²² dhe personave me aftësi të kufizuara²³, ku ajo ka theksuar se në të tilla raste, autoritetet nuk duhet të qendrojnë pasivë dhe të presin që të pandehurit të kërkojnë vetë caktimin e një avokati kryesisht, por të caktojnë një të tillë në mënyrë proaktive.²⁴ Në një çështje të kohëve të fundit, GJEDNJ mori parasysh faktin se procedimi kundër të pandehurit (një pensioniste pa asnjë trajnim ose njohuri juridike që u përball me një gjobë administrative, madje edhe burgim administrativ, pasi mori pjesë në një tubim publik të paautorizuar) kishte lidhje të drejtpërdrejtë me ushtrimin e lirive themelore të mbrojtura në bazë të Neneve 10 (e drejta për lirinë e shprehjes) dhe 11 (e drejta për lirinë e tubimit) të Konventës Evropiane. GJEDNJ arriti në këtë përfundim, edhe pse kërkuesja paraqiti disa argumente ligjore të mirëmbenduara para gjykatave, dëshmi këto se jozyrtarisht ajo kishte përfituar nga ndihma juridike).²⁵

Ndihma juridike e ofruar nga një avokat i caktuar kryesisht mund të jetë e formave të ndryshme dhe jo domosdoshmërisht nënkupton që i pandehuri duhet të mbrohet nga një avokat. GJEDNJ ka shqyrtuar

21 Quaranta kundër Zvicrës, op. cit, § 35. Tëalib kundër Greqisë, nr. 24294/94, 9 qershor 1998, § 53.

22 Salduz kundër Turqisë [Dhoma e Madhe], nr. 36391/02, 27 nëntor 2008, § 60: “Duke pasur parasysh një numër të konsiderueshëm materialesh përkatëse ligjore ndërkombëtare në lidhje ndihmën juridike për të miturit në paraburgim policor [...] Gjykata thekson rëndësinë e madhe për të siguruar akses në një avokat kur personi në kujdestari është i mitur.”

23 M.S kundër Kroacisë (nr.2), nr. 75450/12, 19 shkurt 2015 § 153.

24 Po aty, § 153: “Për më tepër, kjo nuk do të thotë se personat e angazhuar për t'u kujdesur sipas kreut të “sëmurë mendërisht” duhet të marrin vetë iniciativën të marrin përfaqësues ligjor përpara rekursit në gjykatë.”

25 Mikailova kundër. Rusisë, op. cit., § 91, 99.

nëse format e tjera të ndihmës juridike nga një avokat kryesisht ishin efektive²⁶ (si për shembull: këshillimi ligjor se si i pandehuri mund të mbrojë çështjen vetë, ose dhënia e ndihmës në hartimin e parashtrimeve ligjore). Megjithatë, GJEDNJ pranon se, vetëm në çështje shumë të thjeshta dhe të drejtpërdrejta, ndihma e thjeshtë juridike (në krahasim me përfaqësimin nga avokati) i plotëson kërkesat e Nenit 6 (3) (c).²⁷

GJEDNJ shqyrton gjithashtu procedurën e refuzimit të kërkesës për përfitimin e ndihmës juridike falas. Në parim, GJEDNJ është më e kujdesshme në vlerësimin e ofrimit të ndihmës juridike në fazat fillestare të procedimit penal, për shkak se dështimi për të siguruar përfaqësim efektiv ligjor në fillim të një çështje mund të ketë një efekt shumë paracaktues për zhvillimin e çështjes dhe të paragjykojë rezultatin e saj në mënyrë të pakthyeshme, edhe nëse disa prej këtyre mangësive mund të jenë riparuar më pas²⁸. GJEDNJ ka thënë se individët e thirrur për t'u marrë në pyetje si të dyshuar kanë të drejtë për ndihmë juridike falas, edhe nëse ata nuk kanë qenë të dënuar dhe se teknikisht nuk janë ende nën akuzë për një krim²⁹. Nga ana tjetër, refuzimi i një kërkesë për caktimin e një avokati kryesisht në fazën e gjykimit në shkallë të fundit (dhe me kusht që ndihma juridike të jetë dhënë në fazat e tjera të procesit) jo domosdoshmërisht do të sjellë një shkelje të Nenit 6 (3) (c) në qoftë se refuzimi është i arsyetuar mirë (p.sh. nëse gjyqi në shkallë të fundit nuk ka asnjë mundësi për sukses), ku GJEDNJ ve në dukje se në raste të tilla interesat e të pandehurit duhet të peshohen përkundër nevojës për të siguruar një shpërndarje të drejtë të burimeve të pakta të ndihmës juridike³⁰. Në raste të tilla, GJEDNJ i kushton vëmendje të veçantë

26 Benham kundër Mbretërisë së Bashkuar, 10 qershor 1996 § 61.

27 Mikailova kundër. Rusisë, op. cit., § 100.

28 Salduz kundër Turqisë, op. cit., § 55.

29 Shamardakov kundër Rusisë, nr 13810/04, 30 prill 2015 § 163.

30 NJDB kundër Mbretërisë së Bashkuar, nr. 76760/12, 27 tetor 2015 § 77. Edhe pse një çështje civile, Gjykata vërejtë se konsiderata të ngjashme duhet të jenë të zbatueshme në kontekst të çështjeve penale. Për një rast më të vjetër,

ekzistencës së një mekanizmi të brendshëm gjyqësor që mund të shqyrtojë apelimin e një personi kundër refuzimit të dhënies së ndihmës juridike dhe do të vlerësojë nëse procedurat kanë qenë në përputhje me kërkesat e një gjykimi të drejtë³¹.

B. Sigurimi i ndihmës juridike efektive dhe të përshtatshme

Përfaqësimi efektiv ligjor

GJEDNJ është shprehur vazhdimisht se vetëm thjeshtë caktimi i një avokati kryesisht për të akuzuarit nuk sjell automatikisht pajtueshmërinë me Nenin 6 (3) (c). Siç ka theksuar GJEDNJ, dispozita në fjalë flet për “ndihmë” dhe jo “caktim”³². Kjo do të thotë se autoritetet shtetërore nuk duhet të kufizohen vetëm te caktimi i një avokati kryesisht, por duhet gjithashtu të sigurohen që avokati i caktuar po e kryen detyrën e tij/saj në mënyrë efikase. Kjo nuk do të thotë se autoritetet duhet të shqyrtojnë çdo veprim të avokatit që jep ndihmën juridike falas, sepse një mbikëqyrje e tillë do të përbënte një shkelje të pavarësisë së profesionit të avokatit. Klientët e avokatit të caktuar kryesisht kanë gjithsesi mjete të tjera në dispozicion për të shprehur shqetësimet mbi cilësinë e ndihmës së ofruar prej tyre³³.

Përgjegjësia e shtetit për sjelljen e një avokati kryesisht mund të jetë në këto dy rrethana:

Së pari, shteti është përgjegjës në qoftë se autoritetet janë në dijeni ose duhej të kenë qenë në dijeni se një avokat i caktuar kryesisht qartazi nuk mundet t'i sigurojë klientit të tij një mbrojtje efektive. Gjykatat vendase duhet të shqyrtojnë *proprio motu* nëse avokati i caktuar nga

shikoni Monnell dhe Morris kundër Mbretërisë së Bashkuar, nr. 9562/81 9818/82 2 mars 1987, § 67.

31 Tsonyo Tsonev kundër Bullgarisë (nr 3), jo, 21124/04, 16 tetor 2012, § 51

32 Qafqaz Mammadov kundër Azerbajxhanit, nr. 60259/11, 15 tetor 2015, § 93

33 Ananyev kundër Rusisë, nr. 20292/04, 30 korrik 2009, § 52

gjykata bisedoi me klientin e tij/saj³⁴ dhe nëse ai/a jo ndërmoi hapat e duhur për kryerjen e detyrës e tij/saj, nëse ai/a jo ishte i pranishëm në gjyq³⁵, nëse ai/a jo ishte e pranishme gjatë veprimeve të ndryshme hetimore (p.sh. në inspektimet *in situ*, rindërtimin e ngjarjes, e kështu me radhë)³⁶. GJEDNJ u shpreh gjithashtu se caktimi “në vend”, apo në seance i avokatit kryesisht, i cili nuk njihet paraprakisht qoftë me të pandehurin dhe qoftë me dosjen, dhe është i dhënë vetëm një periudhë shumë e shkurtër kohe (p.sh. gjatë seancës) për të konceptuar dhe bërë mbrojtjen e klientit të tij, nuk mund të konsiderohet si një mbrojtje efektive.³⁷

Në mënyrë të ngjashme, kur avokatët e caktuar kryesisht nuk paraqesin ndonjë kërkesë apo ankesë në emër të klientit të tyre dhe thjesht lexojnë duke përsëritur materialet e dosjes, duhet të bjerë këmbana e alarmit për gjykatat vendase që prania e avokatit është thjesht formale dhe se ai/a jo nuk është duke vepruar në interesin më të mirë të klientit³⁸. Është e rëndësishme të theksohet këtu se GJEDNJ nuk u kërkon gjykatave vendase të shqyrtojnë nëse avokati kryesisht kishte të drejtë të zgjidhte një strategji të veçantë mbrojtjeje në krahasim me një tjetër³⁹.

Së dyti, gjykatat vendase duhet të sigurojnë që gabimet formale të kryera nga avokati kryesisht apo gabimet që mund të riparohen

34 Po aty, §§ 53 - 55. Shih a contrario Gabrielyan kundër Armeninë, nr. 8088/05, 10 prill 2012, ku pavarësisht nga ekzistenca e sinjaleve serioze se avokati kryesisht kishte qendruar pasiv gjatë procedurës dhe se argumentet e tij mbyllëse nuk kishin fare brumë. Gjykata u shpreh se këto shenja nuk përbënin një “dështim të qartë” në ofrimin e ndihmës juridike efektive; si rezultat, ishte detyrë e kërkuesit të ngrinte shqetësimet e tij mbi cilësinë e përfaqësimit të tij ligjor në gjykatat e brendshme. Po aty, §§ 66-67, 69.

35 Slashchev kundër Rusisë, nr. 24996/05, 31 janar 2012, § 56.

36 Galip Dogru kundër Turqisë, nr. 36001/06, 28 prill 2015 § 84.

37 Sandru kundër Rumanisë, nr. 33882/05, 15 tetor 2015, § 51. Ndërsa në rastin e Nenit 5 (4), besohet se konsideratat do të kishin qenë të njëjta me Nenin 6 (3) (c).

38 Gafgaz Mammadov kundër Azerbajxhanit, op. cit., § 93.

39 Czekalla kundër Portugalisë, nr. 38830/97 10 tetor 2002, § 65.

lehtë nuk duhet të përdoren si një arsye për të refuzuar kërkesat e të pandehurit. Kështu për shembull, nëse një avokat kryesisht nuk paraqet një parashtrim në kohën e duhur, kjo nuk duhet të çojë në refuzimin e parashtrimit pasi kjo do të penalizonte të pandehurin⁴⁰. Në vend të kësaj, gjykatat vendase duhet të lejojnë që i pandehuri të paraqesë përsëri parashtrimin në fjalë⁴¹. Në mënyrë të ngjashme, në qoftë se një avokat kryesisht nuk merr pjesë në një gjykim pa pasur ndonjë arsye të vlefshme, atëherë gjykata duhet të shikojë mundësinë që gjykimi të shtyhet⁴². Për më tepër, nëse gjykatat vendase shqetësohen për nivelin e njohurive profesionale të avokatit të caktuar kryesisht, apo për njohjen e tij me përmbajtjen e fashikullit gjyqësor (sepse p.sh. avokati është caktuar pak para gjykimit dhe fashikulli është voluminoz), atëherë gjykata duhet të shtyjë seancën⁴³.

C. Respektimi i zgjedhjes së avokatit të caktuar kryesisht

E drejta për t'u mbrojtur nga një avokat "i zgjedhur nga vetë personi" mund t'i nënshtrohet kufizimeve të caktuara, në rastet e ndihmës juridike nga avokatët e caktuar kryesisht. Kështu, edhe pse kur caktohet një avokat kryesisht autoritetet përkatëse duhet të kenë parasysh dëshirat e të akuzuarit sa më shumë që të jetë e mundur dhe të përpiqen t'i plotësojnë ato, kjo nuk duhet të bëhet kur ka arsye të rëndësishme dhe të mjaftueshme për të vendosur ndryshe⁴⁴. Në mënyrë të ngjashme, Neni 6 (3) (c) nuk mund të interpretohet se siguron të drejtën për të zëvendësuar mbrojtësin e caktuar kryesisht pa një arsye të fortë⁴⁵, edhe pse i pandehuri ka detyrimin të raportojë

40 Anghel kundër Italisë, nr. 5968/09, 5 qershor 2013, §§ 62, 64.

41 Po aty, § 68.

42 Vamvakas kundër Greqisë (nr.2), nr. 2870/11, 9 prill 2015, § 42.

43 Huseyn dhe të tjerët kundër Azerbajxhanit nr. 35485/05, 45553/05, 35680/05 dhe 36085/05, 26 korrik 2011 § 180.

44 Lagerblom kundër Suedisë, nr. 26891/95, 14 janar 2003 § 54.

45 Po aty, § 55.

tek autoriteti përkatës çfarëdo lloj shqetësimi që mund të ketë në lidhje me performancën e avokatit të caktuar kryesisht⁴⁶. Gjykatat vendase kanë të drejtë të caktojnë një avokat kryesisht në rastet kur avokati privat i të pandehurit deklaron se nuk mund të marrë pjesë në gjykim për një periudhë të konsiderueshme kohore⁴⁷. Në mënyrë të ngjashme, zëvendësimi i shpeshtë i avokatëve të të pandehurit kryesisht nuk përbën në vetvete një shkelje të Nenit 6 (3) (c)⁴⁸.

Gjykata ka qenë kritike ndaj veprimeve të pajustificuara nga ana e të pandehurve apo avokatëve kur këto veprime nuk i shërbejnë ndonjë qëllimi legjitim; kështu kur i pandehuri nuk pranoi që të përfaqësohej nga avokati i tij privat (i cili nuk ishte shprehur se nuk donte të vazhdonte mbrojtjen), në një fazë të avancuar të procesit penal, pa dhënë asnjë arsye, dhe kërkoi caktimin e një avokati kryesisht, GJEDNJ konstatoi se refuzimi i gjykatës vendase në këtë rast nuk ishte i paarsyeshëm⁴⁹.

Në një rast tjetër, ku i pandehuri refuzoi të marrë pjesë në gjykim, në shenjë proteste mbi mospjesëmarrjen e pajustificuar të avokatit të tij (privat), i cili refuzoi të linte telefonin e tij celular dhe sende të tjera në hyrje të ambientit ku do të bëhej gjykimi (një kufizim që GJEDNJ e gjeti të arsyeshëm), GJEDNJ e konsideroi këtë si heqje dore të të pandehurit nga e drejta e tij për një gjykim të drejtë⁵⁰. Megjithatë, GJEDNJ konsideron se refuzimi i avokatit për të marrë pjesë në seancën përmbyllëse, në shenjë proteste ndaj refuzimit nga gjykata për t'i dhënë kohë të mjaftueshme për t'u njohur me dosjen, nuk përbënte dështim në kryerjen e detyrës së tij. Përkundrazi, GJEDNJ konstatoi se në dritën e pretendimeve

46 Karpuyk dhe të tjerët kundër Ukrainës nr. 30582/04 dhe 32152/04, § 149.
Gabrielyan kundër Armeninë, op. cit., § 67.

47 Po aty, §§ 145 - 146.

48 Po aty § 149.

49 Korostelev kundër Ukrainës, nr.. 33643/03, 13 qershor 2013 § 42.

50 Razvyazkin kundër Rusisë nr. 13579/09 2 korrik 2012, § 148.

specifike dhe të detajuara të avokatëve kryesisht, autoritetet duhet t'i kishin shqyrtuar në thellësi këto pretendime dhe, nëse rezultonin të vërteta, duhet t'u kishin dhënë atyre kohë për t'u përgatitur⁵¹.

I pandehuri pritet të përmbushë të gjitha kërkesat e organit procedues për caktimin e një avokati kryesisht. GJEDNJ është shprehur se kërkesa e të pandehurit për të caktuar një avokat kryesisht pa tërhequr më parë prokurën nga avokati i tij privat, është e paarsyeshme, dhe mosmarrja parasysh e kësaj kërkesë nga organi procedues nuk është në shkelje të Nenit 6 (3) (c)⁵².

D. Refuzimi nga avokati kryesisht për të kryer detyrën

GJEDNJ ka qenë shumë kritike ndaj avokatëve kryesisht, të cilët pasi janë caktuar për të mbrojtur një klient, refuzojnë të kryejnë detyrat e tyre për shkak të mungesës së një shpërblimi të përshtatshëm.

Gjykata u shpreh se, gjithmonë interesat për të siguruar funksionimin e duhur të sistemit të drejtësisë dhe mospengimi i procedurave gjyqësore nga vonesa të pajustificuara kanë përparësi ndaj shqetësimeve të avokatit për nivelin e tij të shpërblimit. GJEDNJ shprehet:

“Çdo mosmarrëveshje në lidhje me shpërblimin e aplikantit si avokat kryesisht nuk mund të ketë përparësi në krahasim me zhvillimin e duhur të procesit gjyqësor dhe se procedurat gjyqësore nuk mund të jenë forumi ku duhet të zgjidhet një mosmarrëveshje e tillë.”⁵³

51 Huseyn dhe të tjerë kundër Azerbajxhanit, op. cit., § 183

52 Zelenka kundër Republikës Çeke (vendim), nr. 27501/10, 25 nëntor 2014.

53 Konstantin Stefanov kundër Bullgarisë, nr. 35399/05, 27 tetor 2015 § 62.

4. Bashkimi Evropian

Karta Evropiane e të Drejtave Themelore

Neni 48

Prezumimi i pafajësisë dhe e drejta e mbrojtjes

1. Çdo i akuzuar do të konsiderohet i pafajshëm deri sa të vërtetohet fajësia e tij në bazë të ligjit.
2. Respektimi i të drejtës së mbrojtjes së çdo të akuzuari do të jetë e garantuar.

Edhe pse më i shkurtër se Neni 6 (3) i Konventës Evropiane që i bën jehonë Nenit 14 (3) (d) të Konventës Ndërkombëtare mbi të Drejtat Civile dhe Politike, Neni 48 i Kartës Evropiane ka në çdo qëllim e synim të njëjtin kuptim dhe fushëveprim me këto dy nene, veçanërisht me Nenin 6 (3) të Konventës Evropiane, që është në përputhje me Nenin 52 (3) të Kartës Evropiane:

“Përderisa Karta përmban të drejta që korespondojnë me ato të garantuara nga Konventa për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut, kuptimi dhe qëllimi i këtyre të drejtave do të jetë i njëjtë me ato të përcaktuara nga Konventa në fjalë. Kjo dispozitë nuk do të pengojë ligjin e Bashkimit Evropian të ofrojë mbrojtje më të gjerë.”⁵⁴

Edhe pse qëllimi dhe përmbajtja janë të njëjta, duhet theksuar se fusha e aplikimit të Kartës Evropiane është më e ngushtë se ajo e Konventës Evropiane duke qenë se e para është e zbatueshme për

54 Karta Evropiane, së bashku me relacionin, është në dispozicion në të gjitha gjuhët zyrtare të Bashkimit Evropian në: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ:C:2007:303:TOC>

institucionet e BE-së dhe shtetet anëtare të BE-së, vetëm kur ato zbatojnë ligjet e BE-së⁵⁵.

Programi i Stokholmit dhe më gjerë

Programi i Stokholmit ishte një plan pesëvjeçar (2000-2004) që përmbante prioritetet e BE-së në fushën e drejtësisë, lirisë dhe sigurisë⁵⁶. Një nga prioritetet e tij lidhej me miratimin e standardeve minimale të përbashkëta për mbarë BE-në për të drejtat e personave të dyshuar dhe të akuzuar në procedimet penale. Këto janë të përcaktuara në të ashtuquajturin Udhërrëfyes Suedez, i cili në fakt është një plan veprimi i Programit të Stokholmit për të drejtat procedurale të mbrojtjes në fushën e të drejtës penale. Udhërrëfyesi përmban gjashtë masa (Masa A, Masa B, Masa C1, Masa C2, Masa E dhe Masa F) që synojnë nxitjen e mbrojtjes së të drejtave të personave të dyshuar dhe akuzuar në procesin penal. Çdo Masë adresonte një tjetër aspekt të rëndësishëm të të drejtave procedurale të mbrojtjes penale. Kështu, Masa A adresonte të drejtën e të akuzuarit/të dyshuarit për të pasur interpretim dhe përkthim, Masa B prekte aspektin e aksesit në informacion, Masa C1 - aksesin në avokat, Masa C2 kishte të bënte me reformën e ndihmës juridike, Masa E me të drejtat e personave vulnerabël të akuzuar/dyshuar dhe Masa F adresonte paraburgimin.

Masa A e Udhërrëfyesit u konkretizua në një Direktivë mbi të drejtën e interpretimit dhe përkthimit në procesin penal⁵⁷, ndërsa

55 Po aty, Karta Evropiane, Neni 51.

56 Në vitin 2014 dhe pas përfundimit të Programit Stokholmit, Këshilli Evropian miratoi një sërë konkluzionesh në lidhje me, ndër të tjera, të drejtat e mbrojtjes penale. Konkluzionet, së bashku me dokumentacionin përkatës, janë në dispozicion në <http://eujusticia.net/index.php/proceduralrights/category/future-eu-justice-reform>

57 Direktiva 2010/64 / EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit e datës 20 tetor të vitit 2010 për të drejtën e interpretimit dhe përkthimit në procedurën penale, në dispozicion në të gjitha gjuhët zyrtare të BE-së në:

Masa B e Udhërrëfyesit në një direktivë për të drejtën e informimit në procesin penal⁵⁸. Megjithatë, gjatë kohëzgjatjes së Programit, nuk ishte e mundur të miratohej një direktivë për Masën C2 (reforma për ndihmë juridike) dhe në vend të saj, më 27 Nëntor 2013, Komisioni Evropian miratoi një rekomandim jo-detyrues mbi të drejtën për ndihmë juridike për personat e dyshuar apo të akuzuar në procesin penal⁵⁹. Edhe pse Këshilli i Dhomave dhe Shoqatave të Avokatëve në Evropë (CCBE) ishte shumë mbështetës dhe dakord me përmbajtjen e rekomandimit, ai shprehu keqardhjen për dështimin e Komisionit Evropian për të miratuar një Direktivë detyruese (në vend të një rekomandimi jo-detyrues) dhe për shtyrjen e çdo shqyrtimi të mëtejshëm të çështjes, për katër vjet pas miratimit të Rekomandimit⁶⁰.

Pavarësisht vërejtjeve të vlefshme të mësipërme, Rekomandimi (edhe pse një rekomandim – *soft law*), është një instrument shumë i përparuar për vendosjen e standardeve dhe merr parasysh, ndër të tjera, Parimet e Kombeve të Bashkuara 2012 dhe Udhëzimet për Akses në Ndhimë juridike në Sistemin e Drejtësisë Penale. Siç sugjeron emri, Rekomandimi është i zbatueshëm jo vetëm për

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1420626533290&uri=URISERV:jl0047>

58 Direktiva 2012/13 / EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit e datës 22 maj 2012 mbi të drejtën e informimit në procedurën penale, në dispozicion në të gjitha gjuhët zyrtare të BE-së në:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1420626533290&uri=URISERV:jl0069>

59 C (2013) 8179 final, në dispozicion në të gjitha gjuhët zyrtare të BE-së në: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32013H1224\(03\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32013H1224(03))

60 CCBE, Rekomandimi i Komisionit për të drejtën për ndihmë juridike për personat e dyshuar ose të akuzuar në procedurën penale, 4 prill 2014, në dispozicion në anglisht në: http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTC_document/EN_04042014_CCBE_Rec1_1399541977.pdf. Në deklaminimin 17 të Rekomandimit, Komisioni është urdhëruar të shqyrtuar gjendjen aktuale brenda katër viteve nga njoftimi i Rekomandimit dhe të vlerësojë nëse janë plotësuar objektivat e vendosur prej tij; nëse jo, atëherë Komisioni do të shqyrtojë nëse janë të nevojshme masa të mëtejshme (përfshirë ato legjislative, dmth miratimin e një direktive). Që nga koha e shkrimit (mars 2015), Komisioni Evropian nuk ka bërë publike gjetjet e tij.

personat të cilët kanë qenë të akuzuar formalisht, por edhe për ata që thjesht dyshohen se kanë kryer një krim. Rekomandimi qartëson se e drejta është e zbatueshme “që nga momenti që ata dyshohen se kanë kryer një krim” deri “në përfundimin e procedimit penal.”⁶¹ Rekomandimi synon të sigurojë që të dyshuarit/akuzuarit të pajisen me ndihmë juridike “efektive” dhe jo thjesht formale, që ndihma juridike të jetë në dispozicionin e tyre në qoftë se ata nuk kanë burime të mjaftueshme financiare për të përballuar një pjesë apo të gjitha kostot (“testi i mjeteve financiare”) dhe/ose kur dhënia e ndihmës juridike është në interes të drejtësisë (“testi i meritave”).

Rekomandimi përcakton udhëzime mjaft të detajuara që autoritetet duhet të ndjekin për të vendosur dhënien ose jo të ndihmës juridike falas, ndërsa vendimet përkatëse duhet të jenë objekt i shqyrtimit gjyqësor. Në këtë drejtim, duhet theksuar se ndërsa Rekomandimi nuk i ndalon Shtetet Anëtare për caktimin një pragu mbi të cilin një person duhet të konsiderohet si i aftë për të mbuluar vetë shpenzimet përkatëse gjyqësore, autoritetet janë ende të detyruara që të shqyrtojnë nëse në fakt ai mund të mbulojë të gjitha kostot apo një pjesë të tyre⁶². Për më tepër, Rekomandimi bën të qartë se prej personave nuk duhet të kërkohet të vërtetojnë “përtej çdo lloj dyshimi të arsyeshëm” (një prag shumë i lartë që do të kërkonte nga individët që të provonin përfundimisht se ata kualifikohen për ndihmë juridike) se ata nuk janë në gjendje për të mbuluar shpenzimet e procesit penal⁶³. Rekomandimi gjithashtu u bën thirrje Shteteve Anëtare për të marrë të gjitha masat e nevojshme për akreditimin, trajnimin dhe mirëcaktimin e avokatëve të ndihmës juridike me qëllim që të sigurohen se ata janë në gjendje të ofrojnë ndihmë juridike cilësisore⁶⁴. Një dispozitë interesante gjendet në Seksionin 3, Nenin 23 që thotë se: “Akreditimi i avokatëve të ndihmës juridike

61 Po aty, neni 1, neni 2.

62 Po aty, neni 2, neni 9.

63 Po aty, neni 2, neni 10.

64 Po aty, neni 3.

duhet sa më shumë të jetë e mundur të jetë i lidhur me detyrimin për t'iu nënshtruar trajnimit të vazhdueshëm profesional”. Një dispozitë tjetër interesante gjendet në Seksionin 3, Nenin 24, që parashikon se preferenca e një të dyshuari/të akuzuari për një avokat të caktuar kryesisht duhet, aq sa është e mundur, të merret parasysh nga organi procedues kur i cakton atij pesoni avokatin kryesisht.

Në përgjithësi, Rekomandimi pasqyron shumë nga zhvillimet e fundit në fushën e ndihmës juridike falas. Do të jetë interesante për të parë hapat e ardhshëm të Komisionit në këtë fushë dhe për të parë nëse Rekomandimi do të përbëjë bazën e një direktive të plotë për ndihmën juridike në procesin penal.

5. Gjetje nga institucionet ndërkombëtare për të drejtën e aksesit në avokat në procesin penal në Shqipëri

Respektimi i të drejtës së personave që ndodhen në paraburgim për të pasur një avokat (qoftë ky privat apo i caktuar kryesisht) paraqitet problematik. Për këtë fakt duket se bien dakord institucionet ndërkombëtare. Kritika i drejtohet autoriteteve shqiptare, të cilët kanë dështuar në garantimin e të drejtës së personave nën arrest për të përfituar sa më shpejt që të jetë e mundur nga këshillimi dhe përfaqësimi ligjor.

Kombet e Bashkuara

Në Observacionet Përmbyllëse për Shqipërinë të miratuara në vitin 2013, Komiteti i të Drejtave të Njeriut i OKB-së (organi i ngarkuar me mbikëqyrjen e zbatimit të Konventës Ndërkombëtare të Kombeve të Bashkuara për të Drejtat Civile dhe Politike) shprehu shqetësimin se e drejta e të pasurit një avokat pas arrestimit jo gjithmonë respektohet, dhe se ndihma juridike në fushën penale nuk është efektive.

Komiteti gjithashtu shprehu shqetësimin në lidhje me përdorimin e mitëmarrjes për të nxjerrë nga burgu personat e arrestuar. Komiteti i bëri thirrje Shqipërisë për të siguruar që personat e ndaluar të kenë një avokat menjëherë pas arrestimit të tyre, si dhe për të luftuar korrupsionin në këtë fushë.⁶⁵

Gjetjet e mëparshme (2012) të Komitetit të OKB-së mbi të Drejtat e Fëmijëve (organi i ngarkuar me mbikëqyrjen e zbatimit të Konventës së Kombeve të Bashkuara mbi të Drejtat e Fëmijëve), ishin të ngjashme dhe vunë në dukje se kish pasur raste të fëmijëve të arrestuar të mbajtur deri në 48 orë në stacionet e policisë në të njëjtën qeli me të rriturit, pa mundësi akses në avokat. Komiteti i kërkoi Shqipërisë që “të sigurojë që fëmijët e arrestuar të mos mbahen më në stacionet e policisë së bashku me të rriturit dhe pa akses në avokat.”⁶⁶

Në të njëjtën mënyrë, Komiteti i OKB-së Kundër Torturës (organi i ngarkuar me mbikëqyrjen e zbatimit të Konventës së Kombeve të Bashkuara kundër Torturës dhe çdo Trajtimi tjetër Mizor, Çnjerëzor ose Poshtëruar apo Ndëshkues) në vitin 2012 gjithashtu vuri re se e drejta e të burgosurve për akses në avokat në kohën e duhur shpesh nuk është respektuar. Komiteti i bëri thirrje Shqipërisë të trajtojë rregullisht funksionarët e policisë lidhur me detyrimin ligjor që ata kanë për t'i dhënë të burgosurit akses në avokat që nga fillimi i ndalimit të tyre.⁶⁷

65 Komiteti për të Drejtat e Njeriut i OKB, Observacionet konkluduese për raportin e dytë periodic për Shqipërinë, CCPR/C/ALB/CO/2, 22 August 2013, i cili gjendet në: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR/C/ALB/CO/2&Lang=En, paragrafi 17.

66 Komiteti i OKB për të Drejtat e Fëmijëve, Observacionet konkluduese të raportit periodic të dytë kombinuar me të katërtin për Shqipërinë, CRC/C/ALB/CO/2-4, 7 Dhjetor 2012, i cili gjendet në: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/ALB/CO/2-4&Lang=En Seksioni me titull “Administrimi i drejtësisë për të miturit”.

67 Komiteti i OKB Kundër Torturës, Observacionet konkluduese të Komitetit kundër Torturës: Shqipëria, CAT/C/ALB/CO/2, 26 Qershor 2012, i cili gjendet në: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.

Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE)

Në raportin e saj të vitit 2006, OSBE vuri në dukje se, në bazë të anketimeve me avokatët dhe të paraburgosurit, duket se avokatët e caktuar kryesisht marrin një rol kryesisht pasiv gjatë procedimit penal. Është raportuar se në shumë raste, avokatët e caktuar kryesisht shoqërojnë prokurorin dhe rrinë të heshtur gjatë marrjes në pyetje, pas së cilës ai/ajo nuk e takon klientin e tij/saj përsëri. Avokatët e caktuar kryesisht konsultoheshin pak me klientët e tyre dhe thjesht shfaqeshin në seanca pa rënë dakord më parë me ta për strategjinë e mbrojtjes.⁶⁸

Lidhur me mënyrën e caktimit të avokatëve kryesisht, avokatët e intervistuar vunë në dukje se gjyqtarët dhe prokurorët shpesh nuk respektojnë kuadrin ligjor përkatës dhe i bëjnë caktimet në bazë të preferencave të tyre. Në raste të tjera, është raportuar se avokati i caktuar kryesisht në fillim të çështjes, më vonë mund të zbulojë që është zëvendësuar nga një avokat tjetër pa dijeninë e tij. Sipas njërit prej të intervistuarve:

“Ndonjëherë gjyqtari vendos të ndryshojë avokatin gjatë gjykimit. Nëse gjyqtari nuk të njeh, nuk merr dot ndonjë çështje; lista e ofruar nga Dhoma e Avokatëve varet tërësisht nga miqësitë.”⁶⁹

Avokatët që caktohet kryesisht raportojnë vonesa në marrjen e shpërblimit të tyre të ulët, duke vënë në dukje se shpesh nuk paguhet fare.⁷⁰

aspx?symbolno=CAT/C/ALB/CO/2&Lang=En , paragrafi 13.

68 Analiza e Sistemit të Drejtësisë Penale të Shqipërisë, Raport i Projektit për Gjykimin e Drejtë, OSBE 2006, i cili gjendet në anglisht në: <http://www.osce.org/albania/22211?download=true> , faqe 72.

69 Po aty, faqe 80.

70 Po aty, faqe 83.

Këshilli i Evropës

Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës

Në raportin e vitit 2014 pas vizitës në Shqipëri, Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimit Çnjerëzor ose Degradues apo Ndëshkues (KEPT), përsëriti gjetjet e mëparshme (të vitit 2010) duke venë në dukje se ka pasur progres në respektimin e të drejtave të të arrestuarve dhe se më shumë të burgosur kanë raportuar se e drejta e tyre për akses në avokat është duke u respektuar, por disa probleme të rëndësishme u konstatuan sërish. KEPT mori përsëri raporte se policia shpesh ka vonuar pranimin e kërkesës së të ndaluarit për t'u takuar me avokatin e tij/saj (i zgjedhur apo i caktuar kryesisht) në fazën e parë menjëherë pas ndalimit. Ndërkohë, të paraburgosurit e tjerë raportojnë te KEPT se pavarësisht se kanë kërkuar caktimin e një avokati kryesisht për arrestimin, ata janë takuar me avokatët e tyre për herë të parë në seancën e parë gjyqësore. KEPT u bëri përsëri thirrje autoriteteve shqiptare të:

*"[...] Kujtojnë të gjithë punonjësit e policisë për detyrimin ligjor për të dhënë akses në avokat **që nga momenti i parë i heqjes së lirisë së një personi**. Për më tepër, duhet të ndërmerren hapat e duhur në konsultim me Dhomat e Avokatëve, për të siguruar që avokatët e caktuar për të mbrojtur personat e ndaluar nga policia të ushtrjnë funksionet e tyre në mënyrën e duhur dhe veçanërisht në kohën e duhur."*⁷¹

Për sa i përket të drejtave të të miturve në veçanti, KEPT vuri në dukje se ka marrë pretendime të shumta që të arrestuarit e mitur

71 Raport i Qeverisë Shqiptare për vizitën në Shqipëri të Komitetit Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimit Çnjerëzor ose Degradues apo Ndëshkues (KEPT) nga 4 deri 14 Maj 2014, CPT/Inf (2016)6, i cili gjendet në anglisht në: <http://www.cpt.coe.int/documents/alb/2016-06-inf-eng.pdf> , paragrafi 24.

janë marrë në pyetje nga policia, pa praninë e prindit/kujdestarit apo avokatit, ndërsa në disa raste ata janë detyruar të nënshkruajnë edhe deklarata. KEPT u bëri thirrje autoriteteve shqiptare të marrin masa për të siguruar që të miturit e vendosur nën arrest të mos lejohen të bëjnë ndonjë deklaratë apo të nënshkruajë ndonjë dokument, pa përfituar më parë konsultimin me një avokat dhe një të rritur tek i cili i mituri ka besim.⁷²

Në përgjigjen e saj për raportin e KEPT, Qeveria Shqiptare pohoi se policia ka respektuar plotësisht të drejtën e personave të arrestuar për të kontaktuar një avokat, megjithatë, në rastet e të miturve, Qeveria vuri në dukje se përfaqësimi ligjor është i detyrueshëm edhe në rast se ata (të miturit) heqin dorë prej kësaj të drejte. Qeveria gjithashtu vuri në dukje se gjatë veprimeve hetimore është gjithnjë i pranishëm edhe një psikolog.⁷³

Komisioneri për të Drejtat e Njeriut

Në raportin e tij të vitit 2014 në vijim të vizitës në Shqipëri, Komisioneri për të Drejtat e Njeriut shprehu shqetësimin e tij lidhur me akuzat se aksesit në avokat i të paraburgosurve është i vonuar apo gati i vonuar, dhe iu referuar gjetjeve të Komitetit për të Drejtat e Njeriut të OKB, dhe gjetjeve të vitit 2010 të Komitetit Evropian për Parandalimin e Torturës të cituara më sipër.⁷⁴ Komisioneri i bëri thirrje autoriteteve

72 Po aty, paragrafi 25.

73 Përgjigje e Qeverisë Shqiptare ndaj raportit të Komitetit Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin Çnjerëzor ose Degradues apo Ndëshkues (CPT) nga 4 deri 14 Maj 2014, CPT/Inf (2016)7, i cili gjendet në anglisht në: <http://www.cpt.coe.int/documents/alb/2016-07-inf-eng.pdf>, faqe 9.

74 Raport nga Nils Muižnieks, Komisioneri për të Drejtat e Njeriut i Këshillit të Evropës, Në vijim të vizitës në Shqipëri nga 23 deri 27 Shtator 2013, CommDH(2014)1, 16 Janar 2014, i cili gjendet në shqip në: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH\(2014\)1&Language=lanAlbanian&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH(2014)1&Language=lanAlbanian&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864), paragrafët 143 – 145.

për t'i dhënë fuqi rekomandimeve përkatëse të Komitetit Evropian për Parandalimin e Torturës.

Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut

Çështja e aksesit në ndihmë juridike cilësore nga shteti është ngritur në një seri çështjesh kundër Shqipërisë në Gjykatën Evropiane të të Drejtave të Njeriut (GJEDNJ). Kështu, në çështjen *Balliu kundër Shqipërisë* kërkuasi, pas dështimit të vazhdueshëm (pa ndonjë shkak të justifikuar) të avokatit të zgjedhur prej tij për të marrë pjesë në gjykim, nuk pranoi të mbrohet vetë. Ai gjithashtu refuzoi të mbrohet nga një avokat i caktuar kryesisht, edhe pse ai ishte caktuar për ta mbrojtur. E përballur me këtë refuzim të dyfishtë, gjykata vendase vazhdoi gjykimin në prani të kërkuarit. Kur ky i fundit u ankua para GJEDNJ se ai nuk ka përfituar nga ndihma juridike, GJEDNJ u shpreh se duke refuzuar caktimin e avokatit kryesisht pa ndonjë arsye të fortë, ai kishte hequr dorë nga e drejta e tij për t'u mbrojtur nga një avokat, ndërsa autoritetet kishin marrë të gjitha masat e arsyeshme sipas rrethanave për t'i siguruar atij një gjykim të drejtë.⁷⁵ Në mënyrë të ngjashme, në çështjen *Haxhia kundër Shqipërisë*, GJEDNJ nuk gjeti shkelje të Nenit 6 (3) (c), duke vënë në dukje se ankuesi kishte hequr dorë në mënyrë efektive nga të drejtat e tij, duke u larguar vullnetarisht nga salla dhe duke refuzuar lejimin e çdokujt për ta mbrojtur atë.⁷⁶ Në çështjen *Caka kundër Shqipërisë*, GJEDNJ u shpreh se e drejta e ankuesit për t'u pajisur me avokat kryesisht nuk është cenuar pasi ai kishte pajtuar pesë avokatë të ndryshëm gjatë gjykimit dhe si rezultat nuk kishte asnjë tregues se ai nuk mundej të përballonte vetë koston e ndihmës juridike.⁷⁷

Një çështje interesante që tregon qartë rëndësinë e ndihmës juridike pas arrestimit, është ajo e *Kaçiu dhe Kotorri kundër Shqipërisë*. Në

75 Balliu kundër Shqipërisë, nr. 74727/01, 16 Qershor 2005, §§ 35 - 37

76 Nr. 29861/03, 8 Tetor 2013, § 133.

77 Nr. 44023/02, 8 Dhjetor 2009, § 87.

këtë rast, ankuesi i parë pretendoi se ishte keqtrajtuar nga policia në komisariatet e policisë, me qëllim për të “marrë” prej tij një rrëfim dhe se ai kishte refuzuar aksesin në avokat. Sidoqoftë ai ishte mjaftueshëm me fat që u mbrojt nga një avokat i caktuar kryesisht, i cili pas takimit të parë para seancës vuri re lëndimet e tij të dukshme dhe këmbënguli që të shënohej në procesverbalin e seancës se klienti i tij ishte rrahur në ambientet e paraburgimit.⁷⁸ Duke pasur parasysh se nuk kishte asnjë provë tjetër (p.sh. certifikatë mjekësore) që të vërtetonte lëndimet e tij, ishte pikërisht në sajë të shënimit të kësaj deklarate nga avokati i caktuar kryesisht që GJEDNJ konstatoi se ankuesi i parë ishte torturuar me qëllim të vetë-fajësimit, në shkelje të nenit 3 të Konventës. Përdorimi i mëvonshëm i rrëfimit të tij në procedimin penal kundër tij dhe ankuesit të dytë u cilësuan të padrejta dhe në kundërshtim me nenin 6 (1).⁷⁹ Përveç akordimit të dëmshpërblimit, GJEDNJ gjithashtu vuri në dukje se të dy ankuesit mund të kërkonin rihapjen e procedimit penal kundër tyre. Sipas informacionit të dhënë më pas nga Qeveria Shqiptare në Këshillin e Komitetit të Ministrave, i cili mbikëqyr ekzekutimin e vendimeve të GJEDNJ, Z. Kotorri kishte paraqitur një kërkesë për rishikimin e gjykimit penal kundër tij.⁸⁰ Kolegji Penal i Gjykatës së Lartë pranoi kërkesën dhe e ktheu çështjen për rishqyrtim. Në prill 2015, çështja ishte në pritje të gjykimit pranë Gjykatës së Rrethit Tiranë.⁸¹

E fundit, një tjetër çështje interesante, që në kohën e publikimit të

78 Nr. 33192/07 dhe 33194/07, 25 Qershor 2013, § 14.

79 Po aty, §§ 99, 118. Gjykata gjeti gjithashtu shkelje të Nenit 6(3)(c) duke vënë në dukje që, në dritën e torturimit të tij në duart e policisë, pretendimi i tij për refuzimin për të takuar avokatin kur nënshkroi rrëfimin e tij (sic pretendon Qeveria) ishte më shumë për shkak të dëshirës së tij për t'i dhënë fund vuajtjes.

80 Po aty, § 167,

81 Sekretariati i Komitetit të Ministrave, letra e Ministrisë së Drejtësisë e Shqipërisë – Zyrës së Avokatit të Përgjithshëm të Shtetit për grupin e çështjeve Caka kundër Shqipërisë, DH-DD(2015)481, 6 Maj 2015, e cila gjendet në anglisht në: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2741062&SecMode=1&DocId=2266098&Usage=2>, faqe 3.

këtij studimi (mars 2016) është në pritje për shqyrtim para GJEDNJ, është ajo e *Fatmir Cupi kundër Shqipërisë*. Në këtë rast, ankuesi, i cili në kohën e ngjarjes ishte 18 vjeç, është arrestuar dhe marrë në pyetje në lidhje me një vrasje të dyfishtë dhe plagosjen e dy personave të tjerë. Sipas procesverbalit të marrjes në pyetje, ankuesi ka deklaruar se: *“Unë nuk kam avokat ... më vonë unë do të flas me babain tim për të parë nëse ai mund të më sigurojë një të tillë. Unë pajtohem për të dhënë shpjegime.”* Më pas paraqiti ankesë në Gjykatën Kushtetuese ku pretendonte se atij nuk i ishte ofruar ndihmë juridike. Gjykata Kushtetuese konstatoi se ankuesi kishte hequr dorë lirisht nga e drejta e tij për një avokat. Megjithatë, GJEDNJ konsideroi se dështimi për të siguruar që aplikanti të pajisej me një avokat të caktuar kryesisht ishte në shkelje të nenit 6 (1) dhe 6 (3) të Konventës.⁸²

Me interes është edhe një pyetje tjetër drejtuar nga GJEDNJ Qeverisë Shqiptare, sipas së cilës ajo duket se merr parasysh faktin që pyetja e dy të miturve në mungesë të një avokati është në shkelje të dispozitës përkatëse të Kodit të Procedurës Penale (ligjit vendas). Dy të miturit e implikuar në incident, të cilët bënë deklarata fajësuese ndaj ankuesit, u morën në pyetje nga policia në mungesë të një avokati. Ndërsa ankuesi kundërshtoi dëshmitë e tyre mbi këtë bazë (si dhe në bazë të presionit me dhunë fizike), gjykata vendase rrëzoi kundërshtimet e tij.

6. Përmbledhje e standardeve ndërkombëtare

Në mënyrë të përmbledhur, standardet ndërkombëtare përcaktojnë se:

1. E drejta për të përfutur ndihmën juridike duhet t'i njihet cilitdo që nuk ka mjete financiare, dhe për interes të drejtësisë (duke bërë testin e mjeteve dhe testin e meritave). Mjafton që të ngrihen dyshime që personi nuk ka mjete, ose është në interes të drejtësisë.

82

Nr. 27187/08, komunikuar Qeverisë Shqiptare më 19 Shkurt 2014.

2. Ndhima juridike duhet të ofrohet në secilën prej këtyre situatave
a) Kur personi ndalohet ose thirret si i dyshuar; b) gjatë hetimeve paraprake; c) gjatë gjykimit dhe; d) pas fazës gjykimit, gjatë ekzekutimit të vendimeve gjyqësore. Këtu përfshihet edhe mundësia e dhënies së ndihmës juridike në burg, apo në rastet e ngritjes së padisë për shpërblimin e dëmit për burgim të padrejtë.
3. Ndhima juridike duhet të jetë efektive (në teori dhe praktikë) duke përfshirë takimin me avokatin në kohën e duhur, nivelin e pagesës së avokatëve që duhet të jetë i arsyeshëm për ta motivuar atë, bërjen e pagesës në kohën e duhur, si dhe me mundësinë që individët të mos përballen me probleme të pakapërcyeshme të shkaktuara nga tarifat apo shpenzimet e papërbalueshme për ekspertët.
4. Personat duhet të informohen për të drejtën e tyre për përfitimin e ndihmës juridike, duke u informuar që në kontaktin e parë me organet e policisë ose prokurorisë.
5. Duhet të merren masa të veçanta për grupet vulnerabël (të miturit, personat me aftësi të kufizuara, etj.) duke ofruar jo vetëm praninë e një avokati falas, por edhe të psikologut, punonjësit social etj.
6. Ndhima juridike duhet të jetë e disponueshme në mbarë vendin.
7. Ndhima juridike duhet të jetë cilësore dhe avokatët duhet të jenë kompetentë profesionalisht dhe përgjegjës për punën e tyre. Avokatët duhet të kenë kualifikimet e nevojshme. Puna e tyre duhet të jetë subjekt i kontrollit/vlerësimit, si dhe duhen trajtuar ankesat e paraqitura kundër tyre. Autoritetet duhet të marrin masa për të siguruar se individit është i mbrojtur në mënyrë të përshtatshme. Avokatët duhet të jenë subjekt i trajnimit vazhdues.
8. Çdokush duhet të ketë lirinë e zgjedhjes së avokatit të caktuar kryesisht.⁸³

83

Shënim: kjo nuk është konsideruar më parë si një e drejtë, por është duke u pranuar në rritje si e tillë, që kurdo kur është e mundur, i pandehuri të ketë mundësinë të zgjedhë vetë mbrojtësin e tij, dhe kjo kërkesë të pranohet

9. Caktimi i avokatit të ndihmës juridike duhet të bëhet nga një trupë e pavarur nga organi procedues, me qëllim shmangien e arbitraritetit, influencës politike apo formave të tjera të konfliktit të interesit.
10. Sistemi i financimit të ndihmës juridike duhet të jetë i tillë që të sigurojë që fondet e akorduara të jenë në përputhje me nevojat. Shpërndarja e fondeve duhet të bëhet në mënyrë të drejtë dhe proporcionale mes të gjitha agjencive shtetërore të përfshira në sistemin e drejtësisë penale, si organet e policisë, prokuroria, gjykata, apo komisionet e posaçme të ndihmës juridike.
11. Duhet marrë çdo lloj mase tjetër me qëllim promovimin e të drejtës për ndihmë juridike, duke: siguruar ndihmës ligjorë; promovuar partneritete me Dhomat e Avokatëve, universitetet apo organizata të tjera që kanë ngritur klinika ligjore; siguruar një sistem të përshtatshëm taksash e tatimesh për avokatët, si dhe duke nxitur punën e avokatëve në zonat e pafavorizuara ekonomikisht.

VI. NDIHMA JURIDIKE NË PROCESIN PENAL NË SHQIPËRI. KUADRI LIGJOR VENDAS

E drejta për të pasur një mbrojtës të caktuar nga shteti, kur personi nuk disponon mjete financiare të mjaftueshme për ta zgjedhur vetë një të tillë, është një e drejtë e njohur nga legjislacioni i brendshëm.

1. E drejta e ndihmës juridike në procesin penal në Shqipëri. Vështrim i përgjithshëm.

Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë

Neni 42 i Kushtetutës parashikon:

“Kushdo, për mbrojtjen e të drejtave, të lirive dhe të interesave të tij kushtetues dhe ligjorë, ose në rastin e akuzave të ngritura kundër tij, ka të drejtën e një gjykimi të drejtë dhe publik brenda një afati të arsyeshëm nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme e caktuar me ligj”.

E drejta për një proces të rregullt ligjor, siç parashikohet më sipër, përfshin një sërë garancish për ta bërë efektive këtë të drejtë, një

nga të cilat është edhe e drejta për t'u mbrojtur me avokat. Neni 42 i Kushtetutës i bën jehonë parashikimeve të ngjashme të së drejtës ndërkombëtare të trajtuara në Kapitullin IV më sipër, siç është për shembull neni 6 i Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

Kjo e drejtë i njihet çdokujt, pavarësisht statusit së tij ekonomik, për të ruajtur barazinë e shtetasve para ligjit, siç sanksionon neni 18 i Kushtetutës, sipas së cilit askush nuk mund të diskriminohet padrejtësisht për shkak të gjendjes ekonomike, arsimore, sociale, etj.

Shteti nuk ka detyrim që të sigurojë avokat nëse ekziston një arsye e përligjur dhe objektive, siç është rasti kur personat kanë mundësi të paguajnë vetë një avokat, ose kanë nivelin e duhur arsimor e social, për të garantuar vetë mbrojtjen nëse rrethanat e çështjes nuk paraqesin kompleksitet.

Mbrojtja me avokat garantohet më konkretisht nga neni 31 i Kushtetutës, i cili parashikon se gjatë procesit penal kushdo ka të drejtë:

“... ç) të mbrohet vetë ose me ndihmën e një mbrojtësi ligjor të zgjedhur prej tij; të komunikojë lirisht dhe privatisht me të, si dhe t'i sigurohet mbrojtja falas, kur nuk ka mjete të mjaftueshme; ...”

Me këtë parashikim kushtetues zgjerohet aksesimi ndaj kësaj të drejte, duke i garantuar atë edhe personave që janë në pamundësi për të paguar vetë një avokat, i cili në këtë rast sigurohet nga shteti. Vihet re se dispozita kushtetuese e mësipërme nuk flet për “caktim”, por për “sigurimin” e një mbrojtësi, çka mund të kuptohet se shteti ka detyrimin të marrë masa që veprimet procedurale të mos zhvillohen pa mbrojtës dhe të dalë garant i pagesës së shërbimit të ofruar prej tij. Dispozita nuk sugjeron që mbrojtësi caktohet detyrimisht nga një agjenci shtetërore dhe krijon hapësirë të mjaftueshme që caktimi të bëhet edhe nga Dhoma e Avokatëve.

Veçanërisht, mbrojtja kërkohet në rastet kur personit i është kufizuar liria, qoftë ky ndalim, arrestim apo burgim. Kjo e drejtë sanksionohet në nenin 28 të Kushtetutës, i cili shprehet se:

“Kushdo, të cilit i hiqet liria, ka të drejtë të njoftohet menjëherë në gjuhën që ai kupton, për shkaqet e kësaj mase, si dhe për akuzën që i bëhet. Personi, të cilit i është hequr liria, duhet të njoftohet se nuk ka asnjë detyrim të bëjë ndonjë deklaratë dhe ka të drejtë të komunikojë menjëherë me avokatin, si dhe t’i jepet mundësia për realizimin e të drejtave të tij...”

Nga parashikimet kushtetuese të cituara më sipër, e drejta për të garantuar mbrojtje ligjore ngarkon shtetin me detyrimin pozitiv, që jo vetëm ta njohë atë dhe të marrë masa për të mos e cënuar, por edhe të marrë të gjitha masat për ta realizuar konkretisht atë.

Kodi i Procedurës Penale

Zbërthimi i të drejtës kushtetuese për t’u mbrojtur me avokat bëhet nga dispozitat e Kodit të Procedurës Penale, i cili, ndër të tjera, parashikon organet kompetente për caktimin e mbrojtësit, kriteret e caktimit të tij, të drejtat dhe detyrimet e tij, përgjegjësinë në ofrimin e shërbimit të mbrojtjes, etj., të gjitha këto me qëllim respektimin dhe garantimin e një procesi të rregullt ligjor.

Neni 6 i KPP parashikon se:

“I pandehuri ka të drejtë të mbrohet vetë ose me ndihmën e mbrojtësit. Kur nuk ka mjete të mjaftueshme i sigurohet mbrojtja falas me avokat”

Rastet kur caktohet avokati kryesisht rregullohen në parim nga neni 49 i KPP, i cili parashikon se:

“1. I pandehuri që nuk ka zgjedhur mbrojtës ose që ka mbetur pa të, ndihmohet nga një mbrojtës i caktuar nga organi që procedon, në qoftë se e kërkon atë.”

Në dispozitën e mësipërme parashikohen tre situata kur caktohet avokat kryesisht: a) i pandehuri nuk ka zgjedhur mbrojtës; b) ka zgjedhur në fillim një mbrojtës por më pas e ka revokuar mbrojtjen; c) mbrojtësi ka hequr dorë nga mbrojtja, dhe si pasojë i pandehuri ka mbetur pa mbrojtës. Në të tri situatat e mësipërme, është kusht i domosdoshëm që i pandehuri të shprehë vullnetin për t’u mbrojtur nga një avokat i caktuar nga shteti. Pikërisht në këtë dispozitë vihet re se caktimi bëhet nga organi që procedon, i cili siç do ta sqarojmë në vijim, është teorikisht në kushtet e konfliktit të interesit, sidomos kur organi procedues është prokuroria, të cilës mbrojtësi duhet t’i bëjë oponencën ligjore.

Caktimi i avokatit kryesisht në fazën e hetimeve paraprake bëhet nga oficeri i policisë gjyqësore ose prokurori. Ndërsa gjatë zhvillimit të procesit gjyqësor, avokati caktohet nga gjykata që shqyrton çështjen.

Barazia e armëve dhe parimi i kontradiktoritetit

Një nga parimet e rëndësishme të një procesi të rregullt ligjor është edhe barazia e armëve, ku palëve në një proces, duhet t’i jepet mundësia dhe mjetet e barabarta për të mbrojtur pretendimet e tyre. Ky parim merr një vlerë të veçantë në proceset penale ku i pandehuri është përballë organit të akuzës, i cili mbron interesat e shtetit në këtë proces. Parimi i barazisë së armëve ka një lidhje të ngushtë me parimin e kontradiktoritetit, ku palëve duhet t’u jepet mundësia të diskutojnë dhe të debatojnë në lidhje me provat, aktet, pretendimet etj. Është pikërisht ky parim që paraqet si domosdoshmëri praninë e mbrojtësit në çdo veprim procedural. Shteti përfaqësohet nga prokurori, i cili është një profesionist i ligjit. Nga ana tjetër, në emër të barazisë së armëve, edhe personi i dyshuar/i pandehur duhet të asistohet nga një

profesionist i ligjit. Në lidhje me këtë parim Gjykata Kushtetuese, në Vendimin nr. 5/2003, është shprehur:

“Për të garantuar një proces penal të drejtë, ka rëndësi themelore që i akuzuari të marrë pjesë dhe të mbrohet në gjykim dhe në rast mosparaqitje të tij, nuk mund të gjykohet pa iu siguruar më parë mbrojtja me avokat. Qëndrimi i kundërt vjen ndesh me nenin 42 të Kushtetutës dhe me kërkesat e nenit 6 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut; Që e drejta e mbrojtjes me avokat të jetë reale dhe efektive dhe jo vetëm teorike, ushtrimi i saj nuk duhet të pengohet, por përkundrazi, gjykata duhet të marrë të gjitha masat ligjore që në funksion të procesit të drejtë jo vetëm të sigurojë praninë e mbrojtësit në gjykim, por edhe t’i japë atij mundësinë të bëjë mbrojtje reale duke respektuar barazinë e armëve”

Gjykata Kushtetuese në vendimin e sipërcituar vendos theksin te cilësia e mbrojtjes, e cila nuk duhet të jetë vetëm formale. Vetëm prania e avokatit nuk është garanci e mjaftueshme, por duhet që avokati të ushtrojë të gjitha të drejtat që i njihen të pandehurit në mënyrë që këtij të fundit t’i mbrohen interesat e ligjshme. Gjykatat duhet të marrin të gjitha masat, duke përfshirë këtu edhe zëvendësimin e avokatit të caktuar, nëse ai shfaqet në një rol pasiv, nuk ka njohuri të mjaftueshme profesionale, apo nuk njeh faktet që ndodhen në fashikullin gjyqësor.

Gjykata Kushtetuese, në një vendimmarrje tjetër të saj, thekson se:

“...Veçanërisht në procesin penal, barazia e armëve, kontradiktoriteti dhe lidhur ngushtë me këto, mbrojtja e të pandehurit, e garantuar shprehimisht në nenin 31 të Kushtetutës dhe nenin 6 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, përbëjnë në vetvete elementët më të qenësishëm e thelbësorë të procesit të rregullt ligjor. Për respektimin e këtyre elementeve, gjykatat duhet të përmbushin me rigoroze një sërë detyrimesh,

mes të cilave, rëndësi të veçantë paraqet sipas rastit, edhe njoftimi i të pandehurit apo mbrojtësit të tij ligjor për akuzën, ankimin, rekursin, ditën dhe vendin e gjykimit të çështjes. Synim kryesor është realizimi i një debati real ndërmjet akuzës dhe mbrojtjes, gjë që ndikon pozitivisht dhe në mënyrë të drejtpërdrejtë në zbulimin e së vërtetës dhe dhënien e drejtësisë nga gjykata me objektivitet e paanësi. Këto kërkesa kushtetuese e ligjore janë në funksion të mbrojtjes sa më efektive të të pandehurit, pasi përballë tij qëndron vetë shteti, i përfaqësuar në procesin penal nga prokurori që paraqet dhe mbron akuzën kundër tij. Është detyrë e shtetit që të marrë masat e duhura për të garantuar pjesëmarrjen në procesin penal të personit të akuzuar ose mbrojtësit ligjor, qoftë edhe atij të caktuar kryesisht (Shih vendimin e Gjykatës Kushtetuese nr. 19-2003).

Sa më sipër, avokati i zgjedhur apo i caktuar kryesisht duhet të ketë të drejtën për të kundërshtuar, debatuar, sjellë prova e dokumenta për të realizuar në mënyrë të plotë mbrojtjen e të drejtave të të pandehurit. Cënimi i këtij parimi e bën procesin ligjor të parregullt.”⁸⁴

Në vendimin e sipërcituar, Gjykata Kushtetuese shkon më tej, duke e bërë më konkret vizionin e saj për një mbrojtje efektive, ku roli i avokatit, i kombinuar me sjelljen e organeve proceduese, së bashku, ndikojnë në cilësinë e mbrojtjes. Nëse nuk respektohen kushtet për një mbrojtje efektive, procesi gjyqësor mund të cilësohet i parregullt dhe antikushtetues.

Megjithatë, që një proces të konsiderohet i parregullt, ai duhet të ketë ezauruar të gjitha shkallët e gjykimit, përfshirë këtu Gjykatën e Lartë. Nga studimi, siç shpjegohet më hollësisht në Kapitullin VI, shumë pak, ose aspak çështje nuk shkojnë deri në Gjykatën e Lartë,

që pas vendimmarrjes së saj të hapet rruga e shqyrtimit prej Gjykatës Kushtetuese. Kjo rrethanë e bën praktikisht të pamundur që Gjykata Kushtetuese të marrë në shqyrtim një numër tepër të madh rastesh kur mbrojtja është bërë në kushte tërësisht formale dhe aspak cilësore.

2. Reflektimi i stadarëve ndërkombëtare në legjislacionin vendas

2.1. E drejta për të përfituar ndihmën juridike në rast të pamundësisë ekonomike ose për interes të drejtësisë

Standardet ndërkombëtare sugjerojnë që e drejta për të përfituar ndihmën juridike duhet t'i njihet cilitdo që nuk ka mjete financiare, ose për interes të drejtësisë (duke bërë testin e mjeteve dhe testin e meritave). Mjafton që të ngrihen dyshime që personi nuk ka mjete, ose është në interes të drejtësisë.

Në legjislacionin vendas, të pandehurit i caktohet një mbrojtës në të gjitha rastet kur ai nuk ka një të tillë, mjafton të plotësohet kushti se në veprimin procedural përkatës të jetë e detyrueshme prania dhe ndihma e mbrojtësit (neni 49 i KPP).

Në pamje të parë, krijohet përshtypja se standardi ndërkombëtar në fjalë është i përmbushur dhe madje i tejkaluar, pasi organeve proceduese nuk u kërkohet me ligj që të marrin në shqyrtim nëse individ i provon pamundësinë ekonomike. Kjo qasje, që përfshin një rreth të gjerë të rasteve në të cilat caktohet avokati nga shteti, ndonëse nga njëra anë plotëson një detyrim të shtetit, nga ana tjetër nuk justifikon shpenzimin e fondeve publike në mënyrë efektive, nëse nuk është rasti për të ofruar ndihmë juridike falas.

Mënyra si është formuluar neni 49 i KPP dhe i interpretuar në praktikën gjyqësore, lejon mbrojtje të caktuar nga shteti edhe në rastet kur i

pandehuri ka mjete financiare, duke passjellë shpenzimin e padrejtë të fondeve publike. Këto fonde janë të kufizuara dhe shpenzimi i tyre do të ishte më i drejtë nëse do të orientohej drejt një mbrojtjeje më cilësore të atyre individëve që vërtet janë në pamundësi ekonomike.

Megjithatë, standardet ndërkombëtare sugjerojnë që ndihma juridike nuk jepet vetëm në rastin e pamundësisë ekonomike pasi bëhet testi i mjeteve, por edhe në rastin kur, pas kryerjes së testit të meritave, rezulton se ofrimi i mbrojtësit nga shteti është në interes të drejtësisë. Legjislacioni shqiptar nuk përmban asnjë përcaktim lidhur me këtë aspekt, pasi, siç e shprehëm më lart, në praktikë ndihma juridike jepet në çdo rast.

2.2. Fazat e procedimit penal në të cilat ofrohet ndihma juridike

Sipas standardeve ndërkombëtare ndihma juridike duhet të ofrohet në secilën prej këtyre fazave të procedimit penale:

1. Kur personi ndalohet ose thirret si i dyshuar;
2. Gjatë hetimeve paraprake;
3. Gjatë gjykimit dhe;
4. Pas fazës gjykimit, gjatë ekzekutimit të vendimeve gjyqësore. Këtu përfshihet edhe mundësia e dhënies së ndihmës juridike në burg, apo në rastet e ngritjes së padisë për shpërblimin e dëmit për burgim të padrejtë.

Se si reflektohet ky parim në legjislacionin tonë e shohim në vijim.

Një parashikim i përgjithshëm për detyrimin e shtetit që të ofrojë ndihmë juridike bëhet nga neni 49 i Kodit të Procedurës Penale, sipas të cilit ajo ofrohet në të gjitha veprimet procedurale, për të cilat duhet të jetë i pranishëm një mbrojtës (p.sh në rastin e vlerësimit të masës së sigurimit, marrjes në pyetje, etj.). Pikërisht lidhur me këtë moment,

Gjykata Kushtetuese në Vendimin nr. 25/2011 është shprehur:

“Që e drejta e mbrojtjes të jetë reale dhe efektive dhe jo vetëm teorike, ushtrimi i saj nuk duhet të pengohet, por përkundrazi, gjykata duhet të marrë të gjitha masat ligjore që në funksion të procesit të drejtë, jo vetëm të sigurojë praninë e mbrojtësit në gjykim, por dhe t’i japë atij mundësinë të bëjë mbrojtje reale, duke respektuar barazinë e armëve (shih vendimet nr.5, datë 17.02.2003 dhe nr.33, datë 24.11.2003 të Gjykatës Kushtetuese). E drejta e gjithkujt, të akuzuar penalisht, për të qenë efektivisht i mbrojtur nga një avokat, kur është e nevojshme edhe i caktuar kryesisht, është një nga tiparet themelore të një gjykimi të drejtë.”

Sipas KPP, e drejta për tu përfaqësuar nga një avokat i caktuar kryesisht garantohet duke filluar që nga momenti kur personi është nën hetim si i pandehur e deri kur vendimi merr formë të prerë. Këtu evidentohet një mangësi në ofrimin e këtij shërbimi përpara momentit kur zyrtarisht një person merr statusin e të pandehurit, pra gjatë veprimeve që kryhen me iniciativën e policisë gjyqësore që në momentet e para të ndalimit apo thirrjes nga organet e policisë. Kolegjet e Bashkuara të Gjykatës së Lartë e kanë zgjeruar statusin e të pandehurit duke përfshirë në të edhe statusin e “personit nën hetim”. Në Vendimin Unifikues nr. 3, datë 27.09.2002, Gjykata e Lartë shprehet:

“Duke përmbledhur sa u tha më sipër, arrihet në përfundimin se figura procedurale e autorit të mundshëm të veprës penale që nga momenti i njoftimit të saj tek prokurori e deri në momentin e përfundimit të hetimeve (neni 327) evoluon nga “person të cilit i atribuohet vepra penale” në “person ndaj të cilit zhvillohen hetime” dhe së fundi në “i pandehur”, pavarësisht se çështja pushohet (neni 328) apo dërgohet për gjykim (neni 331). Si rregull statusi i të pandehurit merret në përfundim të hetimeve përpara se të depozitohet fashikulli i gjykimit, por ky status mund të merret

edhe më përpara. Kjo është në çmimin e prokurorit. Dhe këtë prokurori mund ta bëjë në çdo fazë të hetimit deri në përfundimin e tyre. Këtë veprim prokurori e kryen vetëm pasi të ketë siguruar të dhënat e mjaftueshme (neni 34/1 i K.Pr.Penale).

...Përveç dispozitave të cituara e të analizuara më sipër kjo del edhe nga neni 5 i Kodit të Procedurës Penale ku thuhet: “Liria e personit mund të kufizohet me masa sigurimi vetëm në rastet dhe mënyrat e përcaktuara me ligj”. Rregulli i përcaktuar në nenin 5 plotësohet dhe sqarohet më së miri nga pika 4 e nenit 34 të Kodit të Procedurës Penale ku thuhet: “Dispozitat, që zbatohen për të pandehurin, zbatohen edhe për personin nën hetim, me përjashtim të rasteve kur ky kod parashikon ndryshe. Ndaj këtij personi (nënkupto personi në hetim) shtrihen edhe të drejtat dhe garancitë që janë parashikuar për të pandehurin”.

Përveç momentit se kur nis e drejta për përfitimin e ndihmës juridike, konstatojmë mangësi edhe në skajin tjetër, pas marrjes së vendimit të formës së prerë, kur mund të ndodhin një seri veprimesh për të cilat legjislacioni duket se nuk garanton ofrimin e ndihmës juridike, si për shembull në rastin e mbrojtjes para Gjykatës së Lartë, Gjykatës Kushtetuese, veprimeve të ekzekutimit të vendimit penal të formës së prerë, veprimeve të tjera gjatë kohës së burgimit, apo në rastin e kërimit të shpërblimit të dëmit për shkak të burgimit të padrejtë.

Megjithatë, e drejta për ndihmë juridike në rastin kur çështja ndodhet përpara Gjykatës së Lartë, është bërë objekt i debatit kushtetues në rastin e Vendimit nr. 9, datë 29.02.2012 të Gjykatës Kushtetuese, e cila u shpreh:

“Gjykata rithekson se veçanërisht në procesin penal, barazia e armëve, kontradiktoriteti dhe, lidhur ngushtë me këto, realizimi i mbrojtjes së të pandehurit, garantuar shprehimisht në nenin 31

të Kushtetutës dhe në nenin 6 të KEDNJ-së, përbëjnë në vetvete elementet më thelbësore të procesit të rregullt ligjor në kuptimin kushtetues. Këto elemente thelbësore të procesit të rregullt ligjor duhet të respektohen në të gjitha shkallët e gjykimit, duke përfshirë dhe atë në Gjykatë të Lartë. Në dallim nga procedurat strikte të gjykimit që zhvillohen në gjykatat e zakonshme, gjykimi në Gjykatën e Lartë, ka si veçori paraqitjen vetëm të argumenteve ligjorë. Kompleksiteti i procedurave të gjykimit në Gjykatën e Lartë konfirmohet dhe nga dispozitat që sanksionojnë se palët duhet të përfaqësohen në këtë gjykim nga avokati. Prandaj, shqyrtimi në Gjykatën e Lartë kryesisht të çështjeve të ligjit, jo vetëm që justifikon plotësisht përfaqësimin me avokat në seancën dëgjimore, por për më tepër, bëhet i domosdoshëm për garantimin në favor të të pandehurit të një mbrojtjeje efektive dhe profesionale (shih vendimet nr.28, datë 02.10.2009, nr. 37, datë 24.12.2010 të Gjykatës Kushtetuese).

Gjykata ka theksuar se interesat e drejtësisë kërkojnë detyrimisht realizimin e mbrojtjes, qoftë edhe me avokat të caktuar kryesisht, të të pandehurit që gjykohet nga Kolegji Penal i Gjykatës së Lartë mbi bazën e rekursit të paraqitur nga prokurori, në të cilin, ndër të tjera, kërkohet një rëndim i pozitës së tij në krahasim me vendimin e dhënë për këtë çështje nga gjykata e apelit.”

Në konkluzion, mund të thuhet se legjislacioni shqiptar garanton të drejtën për të përfutur ndihmë juridike nga shteti gjatë disa veprimeve procedurale, por jo në të gjitha rastet, sidomos pas marrjes së vendimit të formës së prerë. Nga formulimi i dispozitave, rezulton se mungon një shprehje e qartë për ofrimin e këtij shërbimi që në momentin e shoqërimit nga policia (para se vepra t'i njoftohet prokurorit), si dhe në rastin kur nis dhe gjatë ekzekutimit të vendimit penal të formës së prerë.

2.3. Takimi i avokatit me individin e përfshirë në procesin penal

Standardet ndërkombëtare kërkojnë që avokati i caktuar kryesisht të ketë mundësinë të takohet me individin që në momentin e parë të ndalimit apo thirrjes së tij nga organet e policisë gjyqësore. Gjithashtu, takimi mes tyre duhet të zhvillohet në kushte të përshtatshme, përfshirë vendin, kohëzgjatjen e mjaftueshme dhe momentin e duhur.

Një nga të drejtat që legjislacioni shqiptar i njeh mbrojtësit është komunikimi lirisht, në mënyrë konfidenciale me klientin. Neni 50 i KPP, paragrafi 2, parashikon se:

“Mbrojtësi ka të drejtë të komunikojë lirisht me të ndaluarin, arrestuarin, të pandehurin dhe vetëm për vetëm”

Ndërsa neni 52 i KPP jep garancitë për mbrojtjesin, duke garantuar edhe vetë të pandehurin në mënyrë të tërthortë. Sipas kësaj dispozite biseda midis mbrojtësit dhe të ndaluarit, arrestuarit, të pandehurit është konfidenciale dhe është e ndaluar të përgjohen komunikimet midis tyre. Gjithashtu është i ndaluar dhe kontrolli i korrespondencës⁸⁵. Provat e marra në kundërshtim me parashikimet e nenit 52 të KPP nuk mund të përdoren.

Lidhur me sa më sipër, krijimi i kushteve të përshtatshme të takimit me klientin, do të realizonte edhe detyrën e avokatit të parashikuar në nenin 16 të Kodit Etik të Avokatit, sipas të cilit avokati ka detyrimin t'i shpjegojë klientit ligji dhe linjën e veprimit që ai do të ndjekë, duke evidentuar pasojat e mundshme ligjore në favor ose në disfavor të tij.

Përveç sa më sipër, dhe para së gjithash, problematik mbetet fakti i mungesës së mbrojtësit që në çastin e parë të ndalimit të personit, gjë e cila është konstatuar edhe nga organizmat ndërkombëtarë.

Komisioneri për të Drejtat e Njeriut i Këshillit të Evropës, në raportin për Shqipërinë u shpreh:

“Komisioneri vëren me shqetësim se vijojnë të raportohen raste ku akses i personave të akuzuar për vepra penale dhe që janë privuar nga liria, tek një avokat, mohohet apo vonohet. Ky problem është vënë në dukje nga KEPT që në vitin 1997. Në raportin e vitit 2012 për Shqipërinë, KEPT thekson se, ndonëse vihet re një rritje e numrit të personave që kanë akses në avokat gjatë ndalimit nga policia, kishte pretendime se oficerë policie e vononin aksesin tek avokati, me qëllim që të merrnin në pyetje jozyrtarisht personin në fjalë, pa praninë e avokatit para se të merrej një deklaratë zyrtare (në prani të avokatit). Raporti thekson gjithashtu se një numër të ndaluarish/arrestuarish, megjithëse kishin kërkuar avokat të caktuar kryesisht, menjëherë pas ndalimit, kontaktin e parë me avokatin e kishin pasur vetëm gjatë paraqitjes së parë në gjyq.”⁸⁶

Një parashikim i veçantë jepet në nenin 53 të KPP për rastet e arrestimit në flagrancë. Ky nen shprehet se:

- “1. Personi i arrestuar në flagrancë ose i ndaluar ka të drejtë të flasë me mbrojtësin menjëherë pas arrestimit ose ndalimit.*
- 2. I pandehuri i paraburgosur ka të drejtë të flasë me mbrojtësin e tij që në momentin e ekzekutimit të masës së sigurimit.”*

Nga sa më sipër konstatohet se e drejta për t'u takuar me avokatin njihet teorikisht nga legjisllacioni, por në praktikë vihen re probleme serioze në realizimin e kësaj të drejte, që passjell cenimin e efektivitetit të mbrojtjes ligjore dhe mospërmbushjen e detyrimeve të avokatit sipas Kodit të Etikës.

86 Shih Raportin për Shqipërinë të Komisionerit për të Drejtat e Njeriut, Commdh(2014)1, paragrafi 143, fq 27.

2.4. Niveli i pagesës së avokatëve dhe mënyra e shpërblimit të tyre, dhe alokimi i fondeve

Standardet ndërkombëtare sugjerojnë që avokatët e caktuar të ofrojnë shërbim cilësor dhe të jenë të motivuar për kryerjen e punës së tyre me efektivitet. Kjo përfshin një nivel pagese të arsyeshme, të kryer në kohën e duhur dhe pa komplikime administrative. Me rëndësi është edhe shmangia e pengesave të shkaktuara nga tarifat apo shpenzimet të papërbalueshme për ekspertët.

Sistemi i financimi të ndihmës juridike duhet të jetë i tillë që të sigurojë që fondet e akorduara të jenë në përputhje me nevojat. Shpërndarja e fondeve duhet të bëhet në mënyrë të drejtë e proporcionale mes të gjitha agjencive shtetërore të përfshira në sistemin e drejtësisë penale, si policia gjyqësore, prokuroria, gjykata, apo komisionet e posaçme të ndihmës juridike.

Mbrojtësi që ofron një shërbim juridik ka të drejtë të paguhet për shërbimin e ofruar. Në lidhje me tarifat e shërbimeve, kur nuk ka marrëveshje midis avokatit dhe klientit, Ministria e Drejtësisë në bashkëpunim me Dhomën Kombëtare të Avokatisë kanë përcaktuar një tabelë me tarifa⁸⁷. Ndonëse duket sikur situata është rregulluar me këtë urdhër, nuk ka asnjë parashikim të qartë për pagesën e avokatëve të caktuar kryesisht. Nga një vështrim i përgjithshëm i legjislacionit, konstatojmë disa dispozita që flasin për pagesën e avokatëve kryesisht.

Më konkretisht, neni 11 i ligjit “Për profesionin e avokatit” parashikon:

“Shpërblimi i avokatit për punën e kryer caktohet në një nga mënyrat e mëposhtme:

87 Shih Urdhërin nr. 1284/3 datë 16.3.2005 të Ministrit Drejtësisë dhe Dhomës Kombëtare të Avokatisë.

- a) me marrëveshje ndërmjet tij dhe palës së mbrojtjur ose të përfaqësuar prej tij;
- b) nga gjykata ose prokuroria, kur ai është caktuar kryesisht ose kur personi i mbrojtur ose i përfaqësuar nuk ka mundësi financiare dhe ndihma juridike për të është falas.”

Një rregullim paralel paraqitet nga neni 10 i ligjit nr.10039, datë 22.12.2008 “Për ndihmën juridike”, i ndryshuar, i cili parashikon se Komisioni Shtetëror për Ndihmën Juridike:

“...dh) vendos masën e shpërblimit të avokatëve në ofrimin e ndihmës juridike ndaj individëve, pasi të ketë marrë më parë mendimin e Ministrit të Financave dhe të Ministrit të Drejtësisë, por, në çdo rast, shpërblimet duhet të jenë jo më të vogla se tarifat e miratuara për shërbimin e avokatisë;”

Më tej, Udhëzimi i Prokurorisë së Përgjithshme nr. 3, datë 13.11.2006, “Për shpenzimet procedurale” i ndryshuar, në pikën 1.4 parashikon se:

“Në shpenzimet për mbrojtësit e caktuar kryesisht të përfshihen shpenzimet e dokumentuar që janë kryesisht për mbrojtësit e caktuar kryesisht, sipas tarifave në fuqi të shpërblimit tavan për ndihmën juridike që japin avokatet”

Dy dispozitat e mësipërme janë blankete dhe referojnë në Urdhërin e përbashkët të Ministrisë së Drejtësisë dhe Dhomës Kombëtare të Avokatisë. Elementi që vihet re është që nuk ka një parashikim të qartë ligjor për pagesën e avokatëve kryesisht, si dhe nuk ka asnjë procedurë në lidhje me mënyrën e pagesës së tyre, që adreson specifikat e tyre.

Në lidhje me këto probleme, Zyra e Administrimit të Buxhetit Gjyqësor (ZABGJ), në raportin e vitit 2014, është shprehur:

“Pagesa e avokatëve të caktuar kryesisht, në zbatim të Urdhërit

Nr. 1284/3 datë 16.3.2005 të Ministrit Drejtësisë dhe Kryetarit të Dhomës Kombëtare të Avokatisë ka paqartësi në zbatim pasi ka kufizim në përcaktimin e objektit të përfaqsimi dhe të masës së pagesës njëkohësisht nuk ka të përcaktuar se pagesa do të kryhet për një apo disa seanca përfaqësimi.

Në disa gjykata konstatohet se trupa gjyqësore është shprehur për masën e pagesës së avokatit kryesisht me vlera më të larta se urdhëri nr.1284/3. Njëkohësisht konstatohet se për pagesën e avokatëve kryesisht si dokument justifikues përdoret fotokopje e vendimit të gjykatës që mund të jetë deri edhe 7-8 faqe gjë që është pa kuptim por ka dhe kosto financiare. Po kështu në shumicën e rasteve të pagesave të avokatëve kryesisht konstatohet fenomeni i paraqitjes së faturës nga avokatet pas 1 deri në 2 vjet me vonesë (ska lidhje me përfundimin e gjykimit) veprim i cili bie në kundërshtim me ligjin për kontabilitetin dhe udhëzimeve për zbatimin e buxhetit.”

Nga sa u analizua në lidhje me legjislacionin për rregullimin e ofrimit të ndihmës juridike në proceset penale, konstatohet që në realizimin e ofrimit të këtij shërbimi marrin pjesë disa aktorë, të cilët luajnë një rol të rëndësishëm në mbarëvajtjen e këtij procesi. Institucionet përgjegjëse rezultojnë të jenë Ministria e Drejtësisë, Dhoma Kombëtare e Avokatisë, Gjykata, Prokuroria, Policia Gjyqësore, Komisioni Shtetëror i Ndihmës Juridike, si dhe vetë avokatët që ofrojnë ndihmën juridike.

Në kuadër të këtij studimi, Res Publica i ka kërkuar zyrtarisht informacion këtyre institucioneve, me qëllim paraqitjen e një tabloje më të qartë të administrimit të sistemit në praktikë. Nga përgjigjet e marra, rezulton si më poshtë:

Roli i Ministrisë së Drejtësisë

Ministria e Drejtësisë ka një rol të rëndësishëm në procesin e ofrimit

të ndihmës juridike, që konsiston në propozimin e buxhetit në këtë fushë. Ndërkohë, caktimi i një buxheti të ulët për ofrimin e ndihmës juridike, është konstatuar si problem edhe nga organizmat kombëtarë dhe ndërkombëtarë.

Vetëm për vitin 2015, ofrimi i ndihmës juridike zë 0.14% të buxhetit të përgjithshëm të Ministrisë së Drejtësisë. Kjo shifër është gati e papërfillshme dhe si pasojë sjell shpërblimin e avokatëve në vlera shumë të ulëta, përveç vonesave në lëvrimin e pagesave, që është një problem tjetër i konstatuar.

Një tjetër aspekt i rëndësishëm që është në kompetencën e Ministrisë së Drejtësisë është përcaktimi i tarifave të shërbimit për avokatët. Në lidhje me këto tarifa, kur nuk ka marrëveshje midis avokatit dhe klientit, Ministria e Drejtësisë në bashkëpunim me Dhomën Kombëtare të Avokatisë kanë përcaktuar një tabelë me tarifa.⁸⁸ Megjithatë ky udhëzim rregullon në përgjithësi tarifat e avokatëve si profesion i vetërregulluar. Rezulton se udhëzimi nuk përdoret nga organet proceduese, të cilët përdorin një sistem tjetër vlerësimi dhe pagese.

Paqartësia e rregullave për pagesat në udhëzimin e sipërpërmendur bëhet burim diskriminimi për të dy llojet e mbrojtjes, të cilat në thelb karakterizohen nga i njëjti shërbim dhe duhet të shpërblehen në të njëjtin sistem vlerësimi, që merr parasysh specifikat e secilit shërbim.

Roli i Komisionit Shtetëror të Ndihmës Juridike

Një nga institucionet, të cilit, me ndryshimet ligjore të bëra së fundi, i është dhënë edhe kompetenca e administrimit dhe ofrimit të ndihmës juridike në proceset penale është edhe KSHNJ. Komisioni luan një rol të rëndësishëm në përzgjedhjen e avokatëve, në monitorimin e tyre, si dhe për shpërblimin e tyre.

88 Shih Urdhërin nr. 1284/3 datë 16.3.2005 të Ministrit Drejtësisë dhe Kryetarit të Dhomës Kombëtare të Avokatisë

Neni 10, pika dh), e Ligjit nr. 10039, datë 22.12.2008 “Për ndihmën juridike”, i ndryshuar, shprehet se Komisioni:

“...dh) vendos masën e shpërblimit të avokatëve në ofrimin e ndihmës juridike ndaj individëve, pasi të ketë marrë më parë mendimin e Ministrit të Financave dhe të Ministrit të Drejtësisë, por, në çdo rast, shpërblimet duhet të jenë jo më të vogla se tarifat e miratuara për shërbimin e avokatisë;”

Sipas dispozitës së mësipërme, Komisioni ka kompetencë që të caktojë tarifat e shpërblimit të avokatëve, të cilat nuk duhet të jenë më të ulta se tarifat e miratuara për shërbimin e avokatisë. Ky parashikim është i papështatshëm për dy arsye: së pari vetë ligji ka krijuar një konfuzion pasi për të njëjtin shërbim (ndihma juridike në proceset penale) ka dy rregullime ligjore, dhe së dyti avokatët që kontraktohen nga Komisioni i nështrohen një procedure tjetër për shpërblimin, qoftë në masën e pagesës, qoftë edhe në procedurën e lëvrimit të shpërblimit, në raport me ata që caktohen nga prokuroria ose gjykata.

Meqënëse Komisioni u referohet tarifave të përcaktuara në udhëzimin e përbashkët të Ministrisë së Drejtësisë dhe Dhomës Kombëtare të Avokatëve, me rëndësi është konstatimi se udhëzimi nuk ka një rregullim të qartë për pagesën e avokatëve, të shprehur për seanca, orë pune, lloje të ndryshme çështjesh etj., si dhe për procedurën e pagesës.

Roli i Dhomës Kombëtare të Avokatisë

Dhoma Kombëtare e Avokatisë ka një rol të rëndësishëm në ofrimin e ndihmës juridike falas në proceset penale dhe konkretisht në përzgjedhjen e avokatëve, monitorimin e punës së tyre, në organizimin e trajnimeve, si dhe në caktimin e masës së shpërblimit.

Sipas informacioni të marrë nga DHKA, avokatët kryesisht caktohen çdo vit nëpërmjet një procedurem që zë fill me publikimin e nisjes së procesit nëpërmjet njoftimit në faqen e internetit të Dhomës. Të gjithë avokatët e interesuar paraqiten pranë dhomave lokale të avokatisë dhe plotësojnë formularin përkatës duke e nënshkruar atë. Në përfundim hartohet lista përmbledhëse, e cila nënshkruhet nga kryetari i dhomës lokale dhe u dërgohet gjykatave dhe prokurorive. Dhoma shprehet se kriteret për regjistrimin në këto lista lidhen me vjetërsinë në ushtrimin e profesionit të avokatit, shlyerjen e detyrimeve të anetarësisë ndaj dhomës si dhe regjistrimi në organet tatimore.

DHKA shprehet se nuk monitoron punën e avokatëve që ofrojnë shërbimin juridik falas. Sipas saj, profesioni i avokatit është i bazuar mbi parimin e profesionit të lirë dhe për pasojë raportimet bëhen vetëm pranë organit tatimor, si çdo subjekt tjetër tregtar. Megjithatë, mekanizmi bazë i vlerësimit të punës së tyre është përmes dhënies së opinioneve nga ana e organeve proceduese për avokatët kryesisht, sipas kontakteve periodike midis tyre dhe DHKA. Një mekanizëm efikas është ai i trajtimit të kërkesave apo ankesave për procedim disiplinor ndaj avokatëve kryesisht.

Sa më sipër, ndonëse DHKA duhej të monitoronte ofrimin e shërbimit juridik nga avokatët, nëse ky shërbim garanton mbrojtjen e të drejtave dhe liritë të të pandehurve, sipas standardeve ndërkombëtare, konstatojmë që legjislacioni nuk parashikon detyrimin e DHKA për të monitoruar cilësinë e punës së avokatëve të caktuar kryesisht, por parashikon vetëm detyrimin për të marrë masa disiplinore ndaj tyre, gjë që rezulton se DHKA e kryen këtë funksion.

Roli i Gjykatës, Prokurorisë dhe Policisë Gjyqësore

Gjykata, Prokuroria dhe Policia Gjyqësore, kanë një rol tepër të rëndësishëm në procesin e ofrimit të ndihmës juridike, pasi janë pikërisht këta aktorë të cilët bashkëpunojnë me avokatët e caktuar

kryesisht dhe kanë mundësinë praktike që t'i "monitorojnë" rast pas rasti ata. Avokatët, të cilët janë pjesë e listës së avokatëve kryesisht, zgjidhen nga prokurori apo gjykata në varësi të fazës së procedimit. Nëse avokatët shprehin mungesë profesionalizmi apo shkelin etikën gjatë mbrojtjes, organit të akuzës apo gjykatës duhet t'i lindë e drejta për t'i zëvendësuar ata (gjë që nuk rezulton të bëhet) dhe në të njëjtën kohë për të kërkuar nisjen e procedimit disiplinor nga DHKA.

Nga ana tjetër, administrata e prokurorisë apo gjykatës ka në kompetencë lëvrimin e pagesës për shërbimin e ofruar nga avokatët, e cila bëhet nga zyrat përkatëse të financës.

Zyra e Administrimit të Buxhetit Gjyqësor, në informacionin e saj ndaj kërkesës së qendrës Res Publica shpjegon procedurën e pagesës së avokatëve kryesisht dhe problemet që konstatohen në praktikë. Konkretisht ZABGJ shprehet:

“Tarifat për pagesat e avokatëve të thirrur kryesisht, janë përcaktuar në Urdhërin e Përbashkët të Ministrit të Drejtësisë dhe Dhomës Kombëtare të Avokatisë, nr. 1284/3 datë 16.03.2005. Procedura e ndjekur për pagesën e shërbimit të ofruar, përcaktohet në Udhëzimin e Bordit Drejtues të Zyrës së Administrimit të Buxhetit Gjyqësor nr.1 datë 11.07.2014 “Mbi unifikimin e praktikave për pagesën e avokatëve të thirrur kryesisht nga gjykatat”. Sipas këtij udhëzimi, avokatët paguhen me përfundimin e procesit gjyqësor dhe shpalljen e vendimit gjyqësor. Dokumenti i cili vërteton kryerjen e shërbimit, është vendimi gjyqësor ose një vërtetim i lëshuar nga gjyqtari i çështjes. Jo më vonë se 10 ditë nga shpallja e vendimit gjyqësor ose data e vërtetimit nga gjyqtari, avokati duhet të plotësojë faturën tatimore për shërbimin e ofruar, të cilën duhet ta paraqesë në gjykatë brenda 5 ditëve nga data e faturës.

Gjykata në fund të çdo muaji, në analizë të detyrimeve ndaj avokatëve dhe fondeve në dispozicion, harton një grafik të

shlyerjes së tyre, sipas radhës kronologjike të paraqitjes së dokumentacionit të plotë për pagesë. Në rast të mungesës së fondeve për një periudhë të caktuar, e cila mund të bëhet shkak për shtyrjen e pagesave të detyrimeve, nga ana e gjykatës kryhen të gjithë veprimet financiare dhe kontabël, sipas përcaktimeve ligjore, mbi kontabilizimin e detyrimeve të papaguara dhe merren masat për planifikimin e fondeve të nevojshme për shlyerjen e këtyre detyrimeve, për periudhat e ardhshme buxhetore. Më parë ka pasur vonesa në pagesën e avokatëve të thirrur kryesisht, sa për mungesë të fondeve po aq për mangësi në paraqitjen nga ana e tyre, të dokumentacionit të nevojshëm për pagesë.

Gjykata e Rrethit Gjyqësor Tiranë, ka pasur një problematikë të spikatur në këtë drejtim, për shkak se avokatët nuk paraqesin dokumentacionin financiar (faturën tatimore), të domosdoshëm për kryerjen e pagesave. Kjo ka sjellë vështirësi për gjykatën, për evidentimin e saktë dhe në kohë të detyrimit. Prej vitit 2014, me miratimin e udhëzimit të sipërcituar, i cili i është bërë me dije edhe Dhomës së Avokatisë, është rritur sensibiliteti i avokatëve në lidhje me dokumentacionin financiar të nevojshëm. Situata e evidentuar në Gjykatën e Rrethit Gjyqësor Tiranë, ka ardhur duke u sqaruar dhe Bordi Drejtues i Z.A.B.GJ-së, ka marrë vendim për alokimin e fondit për shlyerjen e të gjithë detyrimeve të prapambetura ndaj avokatëve të thirrur kryesisht nga kjo gjykatë. Gjatë vitit 2015, po vazhdon normalisht pagesa e detyrimeve ndaj tyre. Buxheti i shpenzuar nga gjykatat për pagesën e avokatëve të thirrur kryesisht, zë rreth 8% të buxhetit vjetor të miratuar për pushtetin gjyqësor në artikullin 602 “Shpenzime operative”, artikull në të cilin kryhen këto pagesa.”

Gjithashtu në raportin e vitit 2014, Zyra e Administrimit të Buxhetit Gjyqësor ngre disa probleme në lidhje me pagesën e avokatëve kryesisht. Sipas ZABGJ, pagesa e avokatëve të caktuar kryesisht, në zbatim të Urdhërit Nr. 1284/3 datë 16.3.2005 të Ministrit Drejtësisë

dhe Dhomës Kombëtare të Avokatisë ka paqartësi në zbatim pasi ka kufizim në përcaktimin e objektit të përfaqësimit dhe të masës së pagesës. Njëkohësisht nuk ka të përcaktuar se pagesa do të kryhet për një apo disa seanca përfaqësimi.

Në disa gjykata konstatohet se trupa gjyqësore është shprehur për masën e pagesës së avokatit kryesisht me vlera më të larta se Urdhëri nr.1284/3. Njëkohësisht konstatohet se për pagesën e avokatëve kryesisht, si dokument justifikues përdoret fotokopja e vendimit të gjykatës që mund të jetë deri edhe 7-8 faqe gjë që është pa kuptim, si dhe ka kosto financiare. Po kështu në shumicën e rasteve të pagesave të avokatëve kryesisht konstatohet dukuria e paraqitjes së faturës nga avokatet 1 deri në 2 vjet më vonë, veprim i cili bie në kundërshtim me legjislacionin që rregullon kontabilitetin dhe zbatimin e ligjit për buxhetin e shtetit.

Në konkluzion, pagesat e avokatëve kryesisht janë të parregulluara qartë dhe ka mbivendosje normash për tarifën dhe mënyrën e pagesës. Buxheti i alokuar është tepër i ulët dhe bëhet shkak për vonesa në likuidimin e pagesave. Sa më sipër sjell diskriminim midis avokatëve dhe demotivon sidomos ata avokatë që kanë fituar eksperiencë.

Gjithashtu, sistemi i financimit të ndihmës juridike nuk siguron akordimin e fondeve në përputhje me nevojat dhe shpërndarja e tyre nuk bëhet në mënyrë proporcionale mes prokurorisë, gjykatave dhe Komisionit Shtetëror të Ndihmës Juridike.

2.5. Informimi i personave për të drejtën e përfitimit të ndihmës juridike dhe njoftimi i mbrojtësit

Sipas standardeve ndërkombëtare, personat duhet të informohen për të drejtën e tyre për përfitimin e ndihmës juridike, duke nisur që në veprimin e parë nga organet e policisë ose prokurorisë.

Legjislacioni shqiptar e mbron personin në mënyrë të tërthortë, nëpërmjet garancive që i ofron mbrojtësit të tij. Një nga të drejtat e mbrojtësit është ajo për t'u njoftuar paraprakisht për veprime të ndryshme procedurale ose për seancat gjyqësore, duke i krijuar mundësinë atij të njihet me aktet dhe për t'i lënë kohën e mjaftueshme për të qenë i pranishëm dhe të përgatisë mbrojtjen.

Paragrafi 4 i nenit 49 të KPP parashikon se:

“4. Gjykata, prokurori dhe policia gjyqësore, kur duhet të kryejnë një veprim për të cilin parashikohet ndihma e mbrojtësit dhe kur i pandehuri është pa mbrojtës, njoftojnë për këtë veprim mbrojtësin e caktuar.”

Në mënyrë më specifike, pasi nisin veprimet hetimore, organi procedues ka detyrimin të zbatojë pikën 2 të nenit 50, të Kodit të Procedurës Penale, i cili parashikon se avokati ka të drejtë:

“Të njoftohet paraprakisht për kryerjen e veprimeve hetimore ku është i pranishëm i pandehuri dhe të marrë pjesë në to”

Ajo që vihet re është që dispozitat e mësipërme garantojnë këto të drejta vetëm ndaj personit që ka statusin e të pandehurit, ose status tjetër i barazuar me të, por nuk ka asnjë referencë për personat e shoqëruar në ambientet e policisë. Kjo mangësi e legjislacionit lë shteg të madh abuzimi sidomos nga policia gjyqësore, e cila si rregull vepron pa u kujdesur që personat të mbrohen që në çastet e para të kontaktit me këto organe.

Duke u kthyer te e drejta për t'u njoftuar, si rregull i përgjithshëm njoftimi i bëhet të pandehurit dhe mbrojtësit të tij. Përrjashtim nga ky rregull përbën rasti kur i pandehuri nuk gjendet. Në këto raste, të pandehurit i caktohet një mbrojtës dhe njoftimet i bëhen këtij të fundit. Lidhur me këtë, neni 141 i KPP parashikon se:

“1. Kur njoftimi nuk mund të bëhet sipas rregullave të caktuara për njoftimin e të pandehurit të lirë, autoriteti procedues urdhëron kërkimin e të pandehurit. Në qoftë se kërkimi nuk jep rezultat pozitiv, atëherë nxirret vendimi i mosgjeticës, me të cilin, pasi i caktohet një mbrojtës të pandehurit, urdhërohet që njoftimi të bëhet duke i dorëzuar një kopje mbrojtësit. I pagjeturi përfaqësohet nga mbrojtësi.

2. Vendimi i mosgjeticës i pushon efektet kur përfundojnë hetimet paraprake ose me dhënien e vendimit nga gjykata.

3. Njoftimi për të pandehurin e fshehur ose të arratisur bëhet nëpërmjet dorëzimit të kopjes së aktit mbrojtësit dhe kur ai nuk ka mbrojtës autoriteti procedues cakton një mbrojtës kryesisht, i cili e përfaqëson të pandehurin.”

Lidhur me rëndësinë e caktimit të mbrojtësit dhe njoftimit të tij në rast të mungesës së të pandehurit, Gjykata Kushtetuese, në Vendimin nr. 31/1998, shprehet se:

“Në mbrojtje të të drejtave të të pandehurit si në prani, ashtu edhe në mungesë të tij, prokurori, gjyqtari dhe mbrojtësi kanë një seri detyrimesh ligjore. Hetimi dhe gjykimi në mungesë i personave që kanë kryer vepra penale, bëhet vetëm pasi t’u jetë caktuar mbrojtës dhe ka për qëllim realizimin e detyrës madhore që kanë organet e drejtësisë në fushën penale.”

Përsa i takon mënyrës së njoftimit të mbrojtësit, në nenin 309 të KPP parashikohet se:

“Mbrojtësi i zgjedhur ose i caktuar kryesisht lajmërohet të paktën 24 orë përpara kur procedohet me marrje në pyetje, këqyrje ose ballafaqim. Procesverbalet e veprimeve të kryera nga prokurori dhe policia gjyqësore, në të cilat mbrojtësi ka të drejtë të asistojë, depozitohen në sekretarinë e prokurorisë brenda tri ditëve nga kryerja e veprimit, me të drejtën për mbrojtësin që t’i shqyrtojë dhe të nxjerrë kopje”

Në të njëjtën mënyrë njoftohet mbrojtësi edhe për ankimet, vendimet e gjykatës dhe për datën e seancës në Gjykatën e Apelit apo në Gjykatën e Lartë. Një gjë e tillë garanton procesin e rregullt ligjor.

Qendrimin e mësipërm e mban edhe Gjykata Kushtetuese. Në Vendimin nr. 21/2005 të saj, ajo thekson si të domosdoshme, marrjen e masave nga gjykatat për të njoftuar ankimin/rekursin kur ky ushtrohet nga prokurori. Garancitë kushtetuese për një proces të rregullt ligjor duhet të respektohen edhe në gjykimin në Gjykatën e Lartë. Natyrisht, mënyra me të cilën aplikohen këto garanci në gjykimin në këtë Gjykatë, varet nga karakteristikat e veçanta të procesit në këtë instancë, nga mbajtja parasysh e tërësisë së procesit (pra, në të tre shkallët) dhe nga roli i Gjykatës së Lartë në këtë proces. Respektimi i parimit të barazisë së armëve si dhe ai i mbrojtjes me avokat janë aspekte të rëndësishme të një procesi të rregullt ligjor në kuptimin kushtetues. Për pasojë, në funksion të respektimit të këtyre parimeve një rol të veçantë luajnë edhe njoftimi i palës si dhe i avokatit mbrojtës të tij, si për kopjen e rekursit ashtu edhe për ditën e gjykimit.⁸⁹

2.6. Masat e veçanta për grupet vulnerabël dhe veçanërisht të miturit

Aktet ndërkombëtare, të cituara në kapitullin IV më sipër, kërkojnë që shtetet të marrin masa të veçanta për grupet vulnerabël (të miturit, personat me aftësi të kufizuar etj.) duke ofruar jo vetëm praninë e një mbrojtësi falas, por edhe të psikologut, punonjësit social etj.

Referenca të posaçme në legjislacionin shqiptar për mbrojtjen e të miturve ose personave me aftësi të kufizuar, i gjejmë fillimisht në paragrafin 2 të nenit 49, i cili parashikon se:

“2. Kur i pandehuri është nën moshën tetëmbëdhjetë vjeç ose me të meta fizike a psikike që e pengojnë për të realizuar vetë të drejtën e mbrojtjes, ndihma nga një mbrojtës është e detyrueshme.”

I mituri ka një trajtim të veçantë në procesin penal. Ligji parashikon detyrimin për t'i siguruar atyre ndihmë juridike dhe psikologjike, në çdo gjendje dhe shkallë të procedimit.

Në rastet kur i pandehuri është i mitur (nën moshën 18 vjeç), caktimi i një mbrojtësi është i detyrueshëm, pavarësisht vullnetit të të miturit. Me të miturin barazohen edhe personat me aftësi të kufizuar, me kushtin që të vërtetohet se paaftësia është e një niveli të tillë që bëhet pengesë për të kuptuar rëndësinë e mbrojtjes në procesin penal. Trajtimi i personave me të aftësi të kufizuar njëlloj si të miturit, është një shfaqje e qasjes paternaliste të legjislacionit shqiptar edhe në akte të tjerë siç është Kodi i Familjes⁹⁰, duke sjellë si pasojë mosrespektimin e autonomisë personale të individit me aftësi të kufizuar, siç sugjeron modeli i Konventës së Kombeve të Bashkuara për Personat me Aftësi të Kufizuar⁹¹, në nenin 12 të saj⁹².

Garancitë e mbrojtjes së të miturit në mënyrë të detyrueshme shtrihen jo vetëm përpara organeve hetimore dhe gjykatave të dy niveleve, por edhe para Gjykatës së Lartë. Këtë qendrim ka mbajtur edhe Gjykata Kushtetuese, cila në Vendimin nr. 13/2005 shprehet:

“...në gjykimin e të miturve mbrojtja është e detyrueshme dhe se mungesa e saj, në bazë të nenit 128 të KPP, i bën aktet procedurale absolutisht të pavlefshëm e për pasojë, gjykimin antikushtetues. Dispozitat e KPP të përmendura më lart, përbëjnë garanci për zbatimin në këtë fushë të nenit 54 të Kushtetutës, i cili parashikon

90 Shih nenet 307 dhe 309 të Kodit të Familjes

91 Ratifikuar me ligjin nr. 108/2012

92 1. Shtetet Palë riafirmojnë se personat me aftësi të kufizuar kanë të drejtën e njohjes kudo si persona përpara ligjit.
2. Shtetet Palë pranojnë që personat me aftësi të kufizuar gëzojnë kapacitetin ligjor njësoj si pjesa tjetër e popullsisë në të gjitha aspektet e jetës.
3. Shtetet Palë do të marrin masat e duhura për tu siguruar personave me aftësi të kufizuar akses në lidhje me mbështetjen që ata mund të kërkojnë në ushtrimin e kapacitetit të tyre ligjor.

për fëmijët një mbrojtje të veçantë nga shteti, krahas disa subjekteve të tjera...Për çështjen në shqyrtim, rëndësi të veçantë merr diskutimi dhe zgjidhja e problemit nëse dispozitat e mësipërme procedurale do të zbatohen në shqyrtimin e çështjeve në Gjykatën e Lartë. ...Gjykata Kushtetuese arrin në përfundimin se, Gjykata e Lartë, krahas parimeve të tjera, është e detyruar të respektojë kontradiktoritetin e barazisë e palëve në gjykim. Zbatimi i këtyre parimeve në gjykimin penal kërkon që i pandehuri i mitur, nëpërmjet mbrojtësit të tij, të paraqitet e të dëgjohet njëllor si prokurori. Zbatimi me korrektësi i këtyre parimeve do të përjashtonte disavantazhin e një pale ndaj tjetrës. Në çështjen konkrete, Gjykata e Lartë ka shkelur parimin edhe pse shqyrtohej një rekurs që nëpërmjet ndryshimit të vendimeve të shkallëve të tjera të gjykimit rëndonte pozitën e të pandehurit të mitur”.

Problematika e trajtimit të të miturve është prekur edhe nga Komisioneri për të Drejtat e Njeriut i Këshillit të Evropës, i cili në raportin e tij për Shqipërinë u shpreh:

“Komisioneri është thellësisht i shqetësuar lidhur me pretendimet se të miturit shpesh merren në pyetje nga policia pa praninë e një avokati apo prindi, madje në pak raste raportohet se ata janë detyruar të nënshkruajnë edhe deklarime. Ky problem është vënë në dukje nga KEPT, e cila në vitin 2012 rekomandoi marrjen e hapave nga autoritetet Shqiptare për të siguruar që të miturit e ndaluar nga policia të mos bëjnë asnjë deklaratë dhe të mos nënshkruajnë asnjë document pa praninë e avokatit, dhe, në kushte ideale, të një të rrituri tjetër të besuar që mund t'i asistojë.”⁹³

Në konkluzion, rezulton se kuadri ligjor aktual është problematik, jo vetëm përse i përket qasjes paternaliste ndaj personave me aftësi të kufizuar, të shpjeguar më lart, por edhe në lidhje me hapësirën

93 Po aty, paragrafi144.

për abuzim në rastin e trajtimit të të miturve nga organet e policisë gjyqësore. Megjithë insistimin e organizmave ndërkombëtare, nuk rezultojnë të jenë marrë masa të mjaftueshme që autoritetet të sigurojnë se të miturit nuk do të lejohen të përfshihen në asnjë veprim pa praninë e mbrojtësit, një të rrituri të besuar, si dhe të psikologut.

2.7. Ofrimi i ndihmës juridike në mbarë vendin

Standardet ndërkombëtare sugjerojnë që ndihma juridike duhet të jetë e aksesueshme në të gjithë vendin. Kuadri ligjor shqiptar nuk përmban referenca të veçanta për kufizime të ofrimit të këtij shërbimi, duke nënkuptuar se shërbimi ofrohet teorikisht në të gjithë vendin.

Megjithatë, ofrimi i shërbimit mund të varet nga mundësia praktike e ekzistencës së avokatëve pranë çdo zone të banuar. Aktualisht Dhoma Kombëtare e Avokatëve e ka shtrirë shërbimin avokator në të gjithë rrethet gjyqësore, duke mbuluar praktikisht të gjithë territorin.

Çdo dhomë lokale ka përcaktuar një listë të avokatëve që mund të caktohen kryesisht. Edhe nëse kjo listë mungon, ose avokatët e listës mund të mos jenë të disponueshëm në momentin kur kërkohen, praktika e organeve proceduese ka qenë e tillë që të thërrasë mbrojtës jashtë listës ose nga rrethi më i afërt gjyqësor.

Gjithsesi, nuk përjashtohet mundësia që në zona të banuara të vogla, të shfaqen vështirësi në caktimin e një avokati kryesisht. Në këto raste legjislacioni nuk ka dhënë zgjidhje të situatës, duke e lënë zgjidhjen në dorë të organeve procedues, të cilët për shkak të afateve mund të veprojnë në shkelje të të drejtës për të caktuar një mbrojtës.

Supozojmë që zonat e banuara me popullsi të vogël karakterizohen edhe nga një nivel i ulët i zhvillimit ekonomik, duke rritur mundësitë

që personat që përballen me procedurat penale të jenë pa të ardhura të mjaftueshme për të siguruar vetë një avokat.

Në veçanti konstatohet se Komisioni Shtetëror i Ndihmës Juridike ofron shërbimet e tij kryesisht në Tiranë dhe nuk ka zyra rajonale të shpërndara në të gjithë vendin.

Në konkluzion mund të thuhet se teorikisht nuk ka pengesa ligjore për ofrimin e ndihmës juridike në të gjithë vendin, por mungojnë masat e veçanta për të zgjidhur situatat e krizave në zona të largëta dhe të varfëra.

2.8. Cilësia e punës së avokatëve të caktuar kryesisht, kontrolli i kësaj cilësie dhe përmirësimi i saj.

2.8.1. Cilësia e punës së avokatëve të caktuar kryesisht

Standardet ndërkombëtare sugjerojnë që ndihma juridike duhet të jetë cilësore dhe avokatët duhet të jenë kompetentë profesionalisht për punën e tyre. Avokatët duhet të kenë kualifikimet e nevojshme.

Se si është reflektuar ky standard, shumë i rëndësishëm në garantimin e efektivitetit të ndihmës juridike falas, në legjislacionin tonë, e shohim në vijim. Për të vlerësuar cilësinë e punës së mbrojtësit, së pari hedhim një vështrim në të drejtat që i ofrohen atij nga ligji, të cilat ai duhet t'i shfrytëzojë për një mbrojtje efektive.

Të drejtat dhe detyrimet e avokatit të caktuar kryesisht

Në Kodin e Procedurës Penale parashikohen të drejtat e mbrojtësit. Neni 50 i KPP parashikohet se mbrojtësi ka të gjitha të drejtat që ligji i njej të pandehurit, përveç atyre që i rezervohen personalisht këtij të fundit, të cilat janë:

1. e drejta për të pranuar ose jo kryerjen e veprës penale;
2. e drejta për të mos marrë pjesë në procedim;
3. e drejta për gjykim të shkurtuar;
4. e drejta për të ankimuar ose jo vendimin.

Këto të drejta, mbrojtësi mund t'i realizojë nëse i pandehuri shpreh vullnetin e tij.

Më tej, në Kreun V të KPP janë parashikuar në mënyrë të detajuar të drejtat dhe detyrimet e mbrojtësit, të cilat janë:

1. Të komunikojë lirisht me të ndaluarin, arrestuarin, të pandehurin;
2. Të njoftohet paraprakisht për kryerjen e veprimeve hetimore ku është i pranishëm i pandehuri dhe të marrë pjesë në to;
3. Ti drejtojë pyetje të pandehurit, dëshmitarëve dhe ekspertëve;
4. Të njihet me të gjithë materialin e çështjes në përfundim të hetimeve;
5. Të kërkojë informacione, dokumenta nga institucionet publike në emër dhe për llogari të klientit;
6. Të ofrojë shërbimin me besnikëri dhe ndershmëri;
7. Të kërkojë pagesën për shërbimin e ofruar.

Siç rezulton nga më lart, mbrojtësi ka të drejta të mjaftueshme që i mundësojnë atij dhënien e shërbimit të kualifikuar.

Detyrimi për të ofruar një mbrojtje të kualifikuar, me besnikëri dhe ndershmëri

Avokati është një subjekt i rëndësishëm i një procesi gjyqësor dhe në mënyrë të veçantë në një proces penal. Pavarësisht faktit se si është zgjedhur ai, nga vetë i pandehuri apo nga familja e tij, ose është caktuar nga prokuroria apo gjykata, ai duhet të përfaqësojë

interesat e të pandehurit me profesionalizëm, të ofrojë një mbrojtje të kualifikuar, të respektojë etikën profesionale etj. Në lidhje me shërbimin e ofruar nga avokatët e caktuar kryesisht praktika gjyqësore ka evidentuar probleme.

Më konkretisht, Gjykata Kushtetuese, në Vendimin nr. 6/2004, shprehet se:

“Nisur nga karakteristikat e këtij procesi, si dhe nga prezenca në këtë proces e prokurorit, bëhet imperative sigurimi e garantimi i mbrojtjes së të dënuarit. I dënuari që është duke vuajtur dënimin me burgim në një shtet të huaj, për shkak se e ka të pamundur paraqitjen në gjykatën shqiptare ka të drejtë të caktojë një avokat vetë personalisht dhe nëse ai nuk e realizon një mundësi të tillë është gjykata e detyruar të caktojë një mbrojtës kryesisht. Ashtu si dhe në çdo çështje gjyqësore edhe në këtë lloj procesi, avokati është i detyruar të respektojë ligjin, rregullat e etikës profesionale, me qëllim që të mbrojë me mjete ligjore të drejtat e të mbrojturit prej tij.

Ashtu siç doli nga gjykimi, avokati i kërkuarit i caktuar nga gjykata, pa dijeni e miratim të kërkuarit ka kërkuar qysh në procesin e njohjes në gjykatën e rrethit ashtu dhe në ankim e në rekurs aplikimin e dispozitave ligjore dhe e dënimit në disfavor me interesat e kërkuarit.”

Theksi i Gjykatës Kushtetuese në vendimin e sipërcituar qendron pikërisht në konkluzionin që mungesa e bësnikërisë në përfaqësimin e të pandehurit sjell cenim të së drejtës së mbrojtjes si dhe cenim të procesit të rregullt ligjor.

E drejta për të bërë ankim

E drejta për t'u ankuar ndaj vendimit, sipas legjislacionit shqiptar, është një e drejtë ekskluzive e të pandehurit, i cili me vullnetin e tij

mund t'ia delegojë këtë të drejtë edhe mbrojtësit. Neni 410 i KPP, pika 2 e të cilit është shfuqizuar pjesërisht me vendim të Gjykatës Kushtetuese nr.15, datë 17.4.2003, parashikon:

“1. I pandehuri mund të bëjë ankim vetë ose nëpërmjet mbrojtësit të tij. Kujdestari i të pandehurit mund të bëjë çdo ankim që i takon të pandehurit.

2. Kundër vendimit të dhënë në mungesë, mbrojtësi mund të bëjë ankim vetëm kur është i pajisur me një akt përfaqësimi të lëshuar në format e parashikuara nga ligji.

3. I pandehuri mund ta tërheqë ankimin e bërë nga mbrojtësi i tij, por kur ai nuk ka zotësinë juridike për të vepruar duhet të merret edhe pëlqimi i kujdestarit.”

Në praktikë janë hasur probleme në lidhje me të drejtën e mbrojtësit të zgjedhur nga familja apo të caktuar kryesisht, për t'u ankuar ndaj vendimit të gjykatës. Gjykata Kushtetuese dhe Gjykata e Lartë kanë pasur qendrimë të kundërta në lidhje me të drejtën e mbrojtësit për t'u ankuar ndaj vendimit.

Gjykata e Lartë ka mbajtur qendrimin se mbrojtësi i zgjedhur nga familja apo i caktuar kryesisht, nuk ka të drejtë të bëjë ankim, përveç rasteve kur i pandehuri ka shprehur vullnetin. Në Vendimet Unifikuese të Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë, nr. 354 datë 29.07.1999 dhe nr. 386, datë 28.07.1999⁹⁴, theksohet rregulli i përcaktuar në ligj që mbrojtësi i të pandehurit të gjykuar në mungesë, i caktuar nga familjarët ose kryesisht, mund të bëjë ankim vetëm kur ka akt përfaqësimi. Sipas Gjykatës:

“Ky akt mund të bëhet vetëm nga i pandehuri dhe përjashtimisht nga të afërmit e tij kur i pandehuri është i arrestuar, i ndaluar ose i dënuar me burgim (neni 48 pika 3 i Kodit të Procedurës Penale).”

94 Shfuqizuar me Vendimin nr.17, datë 17.04.2000 të Gjykatës Kushtetuese.

Në këto vendime është theksuar se e drejta e ankimit është një e drejtë që i rezervohet personalisht të pandehurit dhe vetëm ai mund të disponojë për këtë të drejtë, i nisur nga interesat e tij konkrete (neni 50 pika 1 i Kodit të Procedurës Penale). Është ai që duhet të vendosë nëse ankimi është në interes të tij ose jo. Mbrojtësi nuk mund të bëjë ankim kur i pandehuri nuk dëshiron dhe e kundërta, mbrojtësi nuk mund të mos bëjë ankim kur i pandehuri dëshiron të ankohet.

“Mbrojtësi, i caktuar kryesisht nga gjykata ose i zgjedhur nga të afërmit e të pandehurit për të marrë pjesë në gjykimin që zhvillohet në mungesë të të pandehurit për të mbrojtur interesat e tij, nuk është person i legjitimuar nga normat e ligjit procedural penal në fuqi për të bërë ankim kundër vendimit të dhënë në mungesë të të pandehurit. Ai legjitimohet vetëm në qoftë se është pajisur me një prokuror të posaçme të lëshuar nga vetë i pandehuri e të vërtetuar rregullisht sipas ligjit.”⁹⁵

Gjykata e Lartë mbajti qendrimin që e drejta e të pandehurit (edhe e atij që është gjykuar në mungesë) për të bërë ankim kundër vendimit gjyqësor është një e drejtë që i rezervohet personalisht të pandehurit dhe askujt tjetër (me përjashtim të kujdestarit të të miturit). Mbrojtësi i caktuar kryesisht nga gjykata ose ai i zgjedhur nga familjarët e të pandehurit nuk përfaqëson vullnetin e të pandehurit sepse nuk ka tagër përfaqësimi prej tij. Sipas nenit 147/2 të Kodit të Procedurës Penale, në qoftë se vendimi është dhënë në mungesë, i pandehuri mund të kërkojë rivendosjen në afat për të bërë ankim kur provon se nuk ka marrë dijeni për vendimin. Më tej, në vendimin e Kolegjeve të Bashkuara arsyetohet se:

“Kur çështjen në apel e çon prokurori ose të pandehurit e tjerë dhe të pandehurit të gjykuar në mungesë i është njoftuar vendimi konform kërkesave të neneve 140 dhe 141 të Kodit të Procedurës

95 Shih Vendimin Unifikues të Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë nr. 354, datë 28.07.1999

Penale, gjykata është e detyruar që gjatë shqyrtimit të çështjes t'i caktojë përsëri një avokat mbrojtës të pandehurit që vazhdon të gjykohet në mungesë"

Qendrimi i mësipërm i Gjykatës së Lartë është rrëzuar nga Gjykata Kushtetuese, e cila ka mbajtur qendrimin se mbrojtësi i zgjedhur nga familja, apo i caktuar kryesisht, ka të drejtë të bëjë ankim. Me qëllim shmangien e keqinterpretimit të ligjit, Gjykata Kushtetuese me vendimin nr.15, datë 17.04.2003, ka shfuqizuar pikën 2 të nenit 410 të KPP fjalën "nga i pandehuri". Sipas Gjykatës:

"Gjykata Kushtetuese çmon se antikushtetutshmëria në paragrafin e dytë të nenit 410 të Kodit të Procedurës Penale konsiston në disa drejtime, të cilat evidentohen nga krahasimi i përmbajtjes së tij me dispozitat e Kushtetutës dhe të akteve ndërkombëtare. Shtesa në këtë paragraf vjen në kundërshtim me parimin kushtetues të mbrojtjes në procesin penal. Para këtij ndryshimi, pika 2 e nenit 410, kishte këtë përmbajtje: "Kundër vendimit të dhënë në mungesë, mbrojtësi mund të bëjë ankim vetëm kur është i pajisur me një akt përfaqësimi të lëshuar në format e parashikuara nga ligji". Me plotësimin që i është bërë këtij paragrafi, duke shtuar pas fjalës "lëshuar", fjalët "nga i pandehuri", mohohet e drejta e mbrojtësit për të bërë ankim dhe për të marrë pjesë në gjykim në një shkallë më të lartë po qe se ai nuk është pajisur me akt përfaqësimi të lëshuar nga i pandehuri. Në këtë mënyrë, çenohet e drejta e ankimit dhe e mbrojtjes për vetë të pandehurin, gjë që vjen në kundërshtim me përmbajtjen e nenit 17 të Kushtetutës, sepse kufizimi prek thelbin e së drejtës dhe tejkalon kufizimet e parashikuara në Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut. Prekja e thelbit të së drejtës së ankimit dhe mohimi i saj, konsiston në faktin se i gjykuari në mungesë që i fshihet drejtësisë, është në pamundësi të pajisë mbrojtësin me akt përfaqësimi të lëshuar prej tij në format e parashikuara nga ligji, pra efektivisht të mos ushtrojë të drejtën e ankimit."

Gjykata Kushtetuese, me vendimin nr. 30, datë 17.06.2010, riinterpretonte praktikën e saj të mëparshme, duke i dhënë më shumë rëndësi vullnetit të të pandehurit që gjykohej në mungesë, kur ky ka dijeni për gjykimin që zhvillohet ndaj tij dhe vullneti i tij mund të jetë keqinterpretuar nga familjarët që kanë zgjedhur një avokat. Sipas Gjykatës:

“44. ...Me fjalë të tjera, i pandehuri e ushtron këtë të drejtë vetjake nëpërmjet familjarëve të tij, të cilët kanë mundësinë objektive për të kontaktuar me avokatë, në mënyrë që këta të fundit të shqyrtojnë mundësinë për të marrë cilësinë e mbrojtësit ligjor të të pandehurit. Në këto kushte, në qoftë se ka mospërputhje ndërmjet vullnetit të të pandehurit dhe vullnetit të familjarëve të tij, që kanë keqinterpretuar vullnetin e të pandehurit ose kanë pasur një vullnet të ndryshëm për mbrojtësin ligjor, duhet të mbizotërojnë vullneti i të pandehurit, i cili në çdo rast mund të refuzojë ose shkarkojë mbrojtësin e zgjedhur nga familjarët.

45. ...Pra, lejohet zgjedhja e avokatit nga ana e familjarëve vetëm nëse këta të fundit shprehin vullnetin e të pandehurit për të hequr dorë nga pjesëmarrja në proces dhe jo të investohen me këtë zgjedhje nëse nuk kanë kontakte me të pandehurin, çka, sipas GJEDNJ-së është detyrë e organeve kompetente shtetërore. E njëjta situatë është edhe për sa i përket ankimit. Familjarët e të pandehurit mund të paraqesin ankim vetëm në rast se janë duke përmbushur vullnetin e të pandehurit dhe vetëm nëse i pandehuri ka dijeni se ndaj tij ka filluar e po zhvillohet një proces penal. Në këtë mënyrë është rigoroz zbatimi i procedurave të njoftimit.

46.Gjykata duhet të pranojë mbrojtësin e zgjedhur nga familjarët e të pandehurit vetëm nëse provon se ato po veprojnë në bazë të porosisë që kanë marrë nga i pandehuri. Po i njëjti arsyetim duhet të ndiqet edhe në rastin kur është një avokat i zgjedhur nga familjarët e të pandehurit që kërkon rivendosjen

në afat, për të ankimuar vendimin e një shkalle më të ulët. Në këtë rast gjykata duhet të hetojë nëse vërtet i pandehuri nuk ka pasur dijeni për gjykimin e zhvilluar kundër tij dhe nëse mbrojtësi ligjor i zgjedhur nga familjarët e të pandehurit është zgjedhur me dijeninë e këtij të fundit.”

Në vijim, këtë qendrim kanë përshtatur Kolegjet e Bashkuara të Gjykatës së Lartë në Vendimin Unifikues nr. 1, datë 10.03.2014, duke u shprehur se:

“66. Sa më sipër, Kolegjet e Bashkuara arrijnë në përfundimin unifikues se:

- Mbrojtësi i caktuar nga gjykata, apo i zgjedhur nga një i afërm i të pandehurit, i cili është gjykuar në mungesë, sipas përcaktimit të bërë nga ligjvënësi në pikën 3 të nenit 48 të K.Pr.Penale, nuk legjitimohet të bëjë ankim kundër vendimit të dënimit të dhënë nga Gjykata e Shkallës së Parë.*
- Në çdo rast, i dënuari në mungesë ka të drejtë të kërkojë rivendosje në afat për të ushtruar ankim në apel ose rekurs në Gjykatën e Lartë, përveç rasteve kur ka prova të mjaftueshme se:
(i) kishte dijeni për gjykimin e zhvilluar kundër tij;
(ii) në mënyrë direkte ose të tërthortë, ka autorizuar familjarët për t’u ankimuar në apel; ose
(iii) ka hequr dorë në mënyrë eksplicite nga e drejta e tij për të qenë i pranishëm në gjykimin kundër tij, duke u fshehur nga drejtësia.”*

Një aspekt i rëndësishëm i të drejtës për të ankimuar vendimin, lidhet me proceset gjyqësore ndaj të miturve. Nga analiza e vendimeve të mësipërme konstatojmë që është detyrim i organeve proceduese për t’i caktuar një mbrojtës të miturit, i cili nuk e ka zgjedhur vetë. Në këto raste, rezulton se nuk vlen arsyetimi i vendimeve të sipërcituara, kur bëhet fjalë për të pandehurit e mitur dhe ata që barazohen me ta.

Në Vendimin Unifikues nr. 30, datë 28.01.1999 të Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë, arsyetohet se:

“Në rastin në gjykim përderisa organi procedues dhe gjykata në të gjitha fazat, të pandehurit të mitur, në mungesë i kanë caktuar kryesisht me vendim, avokatin mbrojtës A.K. Duke u caktuar avokati si përfaqësues i të pandehurit me vendim të gjykatës nuk është e nevojshme që ai të pajiset me akt përfaqësimi tjetër nga vetë i pandehuri apo të afërmit për të apeluar vendimin e dënimit të tij nga gjykata e shkallës së parë.

Të pandehurit të mitur dhe aq më tepër në mungesë, garancia e sipërme buron dhe nga nenet 1 dhe 6 të Kodit Pr. Penale dhe Nr. 17, 28 dhe 31 të Kushtetutës, të cilat janë në përputhje dhe me Konventën Evropiane për të Drejtat e të Miturve.

Detyrimi ligjor i parashikuar nga neni 410/2 i Kodit Pr.Penale që kunder vendimit të dhënë në mungesë, mbrojtësi mund të bëjë ankim vetëm kur është i pajisur me një akt përfaqësimi; duhet të kuptohet për mungesën dhe largimin e vullnetshëm të pandehurit, të parashikuar nga neni 352 të Kodit Pr. Penale.”

Në lidhje me të miturit, Gjykata e Lartë ka bërë një përjashtim, duke u shprehur se vendimi i organit procedues apo gjykatës për caktimin e mbrojtësit kryesisht për të miturin, përbën një garanci dhe nuk është e nevojshme paisja me një akt përfaqësimi. Kjo për shkak se mbrojtësi i caktuar kryesisht supozohet se merr rolin e një “kujdestari ad hoc” vetëm përsa i përket mbrojtjes së interesave të tij në lidhje me çështjen penale. Këtu mund të ketë hapësirë për studime të ardhshme me qëllim identifikimin e problemeve në lidhje me mungesën e njoftimit të kujdestarit ligjor të të miturit ose personit me aftësi të kufizuara, me pasojë mungesën e tagrave të përfaqësimit të avokatit të caktuar nga organi procedues.

Në konkluzion, rezulton se avokatët e caktuar kryesisht kanë të drejta të mjaftueshme për të mbrojtur cilësisht klientët e tyre, përveç kufizimit lidhur me ushtrimin e të drejtës së ankimit në rastin e të pandehurit që gjykohet në mungesë. Ky rregull ka një përjashtim në rastin e të pandehurit të mitur, ose personit të barazuar me të, ku avokati i caktuar kryesisht gëzon të drejta të plota, për ta kompletuar mbrojtjen në mënyrë efektive.

Kualifikimet e nevojshme

Avokatët e caktuar kryesisht zgjidhen përmes një liste të vënë në dispozicion të organeve proceduese nga Dhoma Kombëtare e Avokatëve. Ligji nuk përcakton asnjë kriter që këta avokatë duhet të përmbushin për t'u bërë pjesë e listës.

Neni 49 i KPP, në pikën 3 parashikon se:

“3. Këshilli Drejtues i Dhomës së Avokatëve vë në dispozicion të autoriteteve proceduese listat e avokatëve dhe vendos kriteret për caktimin e tyre.”

Në informacionin e saj drejtuar qendrës Res Publica, Dhoma Kombëtare e Avokatëve shprehet se kriteret që duhet të përmbushin avokatët për t'u bërë pjesë e listës janë:

1. Të kenë licensë avokati
2. Të jenë të regjistruar në organet tatimore
3. Të shprehin vullnetin për t'u bërë pjesë e listës

Sa më sipër, rezulton se nuk është përcaktuar asnjë kriter që ndikon në nivelin profesional që duhet të përmbushë një avokat për të qenë pjesë e kësaj liste, si për shembull: vitet e punës, mungesa e procedimeve disiplinore, pjesëmarrja në trajnime të organizuara nga DHKA, etj. Këtu vlen të theksojmë se ligji nr. 10039 datë 22.12.2008 “Për ndihmën

juridike” parashikon një procedurë konkurimi për avokatët që bëhen pjesë e listës sipas këtij ligji, siç shpjegohet në vijim të këtij studimi.

Mungesa e këtyre kriterëve ka bërë të mundur që në listë të bëjë pjesë cilido avokat që shpreh dëshirën për të qenë në këtë listë, pavarësisht aftësive dhe sjelljes së tij të mëparshme.

2.8.2. Kontrolli i cilësisë dhe përgjegjësia e avokatëve të caktuar kryesisht

Sipas standardeve ndërkombëtare, puna e avokatëve të caktuar kryesisht duhet të jetë subjekt i kontrollit dhe vlerësimit të vazhdueshëm, si dhe duhen trajtuar ankesat e paraqitura kundër tyre. Autoritetet duhet të marrin masa për të siguruar se individit është i mbrojtur në mënyrë përshtatshme.

Sipas legjislacionit shqiptar, kompetencën për të kontrolluar dhe marrë masa për punën e avokatëve të caktuar kryesisht, e ka Dhoma e Avokatëve. Organi procedues ka të drejtë të kërkojë marrjen e masa vedisiplinore duke iu drejtuar Këshillit Drejtues të DHKA. Megjithatë, referuar nenit 56 të KPP, kërkesa për marrjen e masave disiplinore kufizohet vetëm në rast të lënies, refuzimit të mbrojtjes, si dhe shkeljes nga ana e mbrojtjes të detyrave të besnikërisë dhe ndershmërisë. Këshilli Drejtues ka të drejtë, por jo detyrimin që të marrë masa në rastin e lënies apo refuzimit të mbrojtjes, si dhe nuk është e qartë nëse kjo zbatohet edhe në rastin e shkeljes së besnikërisë dhe ndershmërisë.

Gjithsesi, sa më sipër ka të bëjë vetëm me besnikërinë dhe ndershmërinë, të cilat janë kritere që lidhen me integriteti personal të avokatit, por jo me atë profesional, në kuptim të cilësisë së mbrojtjes së ofruar. Në rast se avokati bën një mbrojtje pa ndërtuar një strategji të mirë mbrojtjeje, pa shfrytëzuar të gjithë mjetet që disponon, nuk paraqet në mënyrë serioze argumentet e tij para organit procedues,

atëherë sipas ligjit duket se mund të mos ketë pasoja për marrjen e masave disiplinore ndaj tij. Mungesa e profesionalizmit në përfaqësimin e të pandehurit sjell cenim të së drejtës së mbrojtjes dhe procesit të rregullt ligjor. Sa më sipër, legjislacioni dhe DHKA duhet të përcaktojnë kriteret të qarta për kualifikimin e avokatëve të caktuar kryesisht, si dhe duhet të mbikqyret në mënyrë të vazhdueshme puna e tyre, me qëllim ofrimin e një mbrojtjeje juridike të kualifikuar.

Përveç parashikimeve më sipër, një pjesë e re e legjislacionit, dhe konkretisht ligji nr. 10039 datë 22.12.2008 “Për ndihmën juridike”, i ndryshuar, rregullon në mënyrë më të detajuar kriteret e përzgjedhjes dhe kontrollin e cilësisë së punës së avokatëve të caktuar kryesisht, por kjo vlen vetëm për ata avokatë që pajtohen nga Komisioni Shtetëror për Ndihmën Juridike.

Neni 5 i këtij ligji, parashikon se:

“Dhoma Kombëtare e Avokatisë, në fushën e shërbimit të ndihmës juridike për individët, kryen këto detyra:

- a) merr pjesë në përcaktimin e kriterëve për përzgjedhjen e avokatëve, që do të japin këtë ndihmë;*
- b) merr pjesë në përcaktimin e kriterëve për vlerësimin e cilësisë së shërbimit të dhënë nga avokatët;*
- c) merr masa disiplinore ndaj avokatëve, që japin ndihmë juridike, në përputhje me ligjin nr. 9109, datë 17.7.2003 “Për profesionin e avokatit në Republikën e Shqipërisë”, të ndryshuar.”*

Ndërkohë, neni 20, paragrafët 2 dhe 3, parashikojnë se:

“2. Dhoma Kombëtare e Avokatisë dhe Komisioni Shtetëror për Ndihmën Juridike përcaktojnë listën e avokatëve që autorizohen, në përputhje me këtë ligj, të japin ndihmë juridike, si dhe vendin e shtrirjes së veprimtarisë së tyre. Nëse është e nevojshme, komisioni dhe Dhoma Kombëtare e Avokatisë mund të organizojnë konkurs për përcaktimin e avokatëve që do të japin ndihmë juridike.

3. Lista e avokatëve, që autorizohen për dhënien e ndihmës juridike, bëhet publike.”

Kontrolli i cilësisë të punës së avokatëve rregullohet sipas nenit 21 të të njëjtit ligjit, i cili shprehet:

“Kontrolli i cilësisë së ndihmës juridike të ofruar realizohet nga Komisioni Shtetëror për Ndihmën Juridike. Me kërkesë të të interesuarit, kryesisht apo me kërkesë të Ministrit të Drejtësisë, komisioni verifikon dhe kontrollon cilësinë e ndihmës juridike për një rast konkret dhe, në bazë të rezultateve, ka të drejtë të zgjidhë kontratën e shërbimit me avokatin e autorizuar për dhënien e ndihmës juridike”.

Masat disiplinore të avokatëve që nuk i kryejnë detyrat sipas parashikimeve të ligjit për profesionin e avokatit merren nga Komisioni Disiplinor i Dhomës Kombëtare të Avokatisë. Si bazë për marrjen e masave mund të shërbejnë dhe rezultatet e kontrollit të bëra nga KSHNJ. Neni 21, pas pikës së parë, vijon:

“2. Forma dhe standardet e kontrollit miratohen me vendim të Komisionit Shtetëror për Ndihmën Juridike.

3. Rezultatet e kontrollit i dërgohen Dhomës Kombëtare të Avokatisë dhe mund të shërbejnë si bazë për marrjen e masave disiplinore ndaj avokatëve. Rezultatet e kontrollit i dërgohen Dhomës Kombëtare të Avokatisë dhe mund të shërbejnë si bazë për marrjen e masave disiplinore ndaj avokatëve.”

Duhet theksuar se, parashikimet e ligjit nr. 10039 datë 22.12.2008 “Për ndihmën juridike” kanë një mungesë koherence me KPP, pasi ky i fundit parashikon se avokati caktohet nga prokurori ose gjykata, pas plotësimit të kriterëve fare minimale, ndërsa sipas ligjit për ndihmën juridike avokati caktohet nga Komisioni Shtetëror i Ndihmës Juridike, pasi i nënshtrohet procedurave të konkurimit. Gjithashtu avokatët

e pajtuar sipas kësaj skeme kontrollohen më mirë dhe paguhen me tarifa të tjera, më të larta.

Ndonëse që nga krijimi i tij, KSHNJ dhe ligji përkatës, ishin ideuar për të ofruar ndihmë juridike vetëm në proceset civile, dhe më pas iu shtua edhe barra e çështjeve penale, vlen për të theksuar se kriteret dhe mënyra e kontrollit të përcaktuara në këtë ligj janë më të favorshme për subjektet përfitues, pasi synojnë dhënien e më shumë garancive në aspektin e cilësisë së punës së avokatëve.

Megjithatë, skema e mësipërme nuk ka rezultuar efektive, pasi sipas parashikimeve të këtij ligji, i pandehuri duhet t'i drejtohet fillimisht Komisionit Shtetëror të Ndihmës Juridike, i cili duhet të marrë vendim për ofrimin e mbrojtësit falas dhe më pas ky mbrojtës merr përsipër përfaqësimin. Ndërkohë, procedura për të marrë vendimin zgjat në kohë dhe veprimet procedurale në ngarkim të të pandehurit janë tepër dinamike, duke sjellë situatën që gjatë këtyre veprimeve i pandehuri rrezikon të mbetet pa mbrojtës.

Ky problem është ngritur edhe në disa raporte të publikuara nga organizatat jofitimprurëse, ku në njërin prej tyre thuhet se:

“Në kushtet aktuale nuk është efektive mbivendosja e skemës, pra ofrimi i ndihmës juridike në fushën penale pjesërisht nga avokatë që caktohen dhe paguhen nga organet e prokurorisë dhe gjykatës dhe pjesërisht nga avokatë që kontraktoktohen nga KSHNJ. Kjo mbivendosje krijon konfuzion në funksionimin e skemës së ndihmës juridike, ndërkohë që çështjet civile janë pothuaj të pambuluara nga KSHNJ në raport me kërkesat reale⁹⁶.

Përmirësi i cilësisë së avokatëve të caktuar kryesisht

Standardet ndërkombëtare sugjerojnë që avokatët që caktohen

96 Shih “Raport mbi Ndihmën Juridike në Shqipëri”, TLAS, Tiranë 2012.

kryesisht duhet të jenë subjekt i trajnimit vazhdues. Aktualisht këtë shërbim e kryen Dhoma Kombëtare e Avokatëve në bazë të ligjit nr. 9109 datë 17.07.2003 “Për profesionin e avokatit në Republikën e Shqipërisë”, i ndryshuar, në nenin 16/1 të tij e në vazhdim.

Duhet thënë se DHKA organizon trajnime për avokatët në përgjithësi, por nuk identifikohen kurikula të posaçme për trajnimet dhe sidomos të dedikuara për avokatët që janë pjesë e listës, dhe në veçanti për tema të posaçme siç është mbrojtja e të miturve etj. Gjithashtu nuk identifikohet një program i mirëfilltë trajnimi vazhdues i qendrueshëm në kohë.

2.9. Liria e zgjedhjes së avokatit të caktuar kryesisht dhe konflikti i interesit në përzgjedhjen e tij nga organi procedues

Sipas akteve ndërkombëtare, çdokush duhet të ketë lirinë e zgjedhjes së avokatit të caktuar kryesisht.⁹⁷ Caktimi i avokatit të ndihmës juridike duhet të bëhet nga një trupë e pavarur nga organi procedues, me qëllim shmangien e arbitraritetit, influencës politike apo formave të tjera të konfliktit të interesit.

Përzgjedhja e avokatëve kryesisht

Paragrafi 3 i nenit 49 të KPP parashikon:

“3. Këshilli drejtues i dhomës së avokatëve vë në dispozicion të autoriteteve proceduese listat e avokatëve dhe vendos kriteret për caktimin e tyre.”

Sipas këtij parashikimi, Këshilli Drejtues i Dhomës së Avokatëve

97 Shënim: kjo nuk është konsideruar më parë si një e drejtë, por është duke u pranuar në rritje si e tillë, që kurdo kur është e mundur, i pandehuri të ketë mundësinë të zgjedhë vetë mbrojtësin e tij, dhe kjo kërkesë të pranohet

miraton listën e avokatëve kryesisht, e cila më pas i vihet në dispozicion organeve procedues. Më pas, në praktikë, avokatët caktohen prej organeve procedues nga kjo listë dhe mungon rregullimi në këtë aspekt, duke e lënë përzgjedhjen e avokatit tërësisht në diskrecionin e organit procedues.

Ndërsa në ligjin nr. 9109 datë 17.07.2003 “Për profesionin e avokatit në RSH”, neni 22 parashikon se:

“Këshilli Drejtues i Dhomës së Avokatisë ushtron këto kompetenca:

...

dh) cakton avokat për të ndjekur çështjet gjyqësore, kur i kërkohet nga gjykata;”

Kjo dispozitë ka nevojë të interpretohet në kushtet kur KPP ka përcaktuar mënyrën e caktimit të avokatëve kryesisht nga organi procedues, të cilët zgjedhin nga lista, pa kërkuar caktimin e avokatëve nga Këshilli Drejtues i DHKA. Mbetet që zbatimi i kësaj dispozite të jetë rast përjashtimor kur lista e avokatëve kryesisht nuk është efektive për arsye të ndryshme.

Një problem tepër i mprehtë që identifikohet nga legjislacioni është caktimi i avokatit nga organi procedues, i cili ka interesa të kundërta me të individin e përfshirë në procesin penal. Siç e shpjegojnë në Kapitullin IV më sipër, organet ndërkombëtare shprehin shqetësim për rastet kur avokatët caktohen nga organet proceduese, pa u respektuar vullneti i vetë individit.

Në konkluzion, diskrecioni që kanë organet proceduese në Shqipëri është në kushtet e konfliktit të interesit dhe duhet adresuar sa më parë.

Mbrojtja e dy ose më shumë të pandehurve

Një situatë tjetër e konfliktit të interesit identifikohet edhe në rastin

kur një mbrojtës mund të marrë përsipër përfaqësimin e dy ose më shumë të pandehurve. Në praktikë mund të shfaqen raste kur midis të pandehurve ka mospërputhje interesash, ose në rastet kur mbrojtësi përdor standarde të ndryshme për të pandehurit. Zgjidhjen e kësaj situatë, legjislacioni ynë e ka adresuar, përmes parashikimeve në nenin 54 të KPP. Sipas kësaj dispozite, një nga kushtet që duhet të plotësohen kur disa të pandehur përfaqësohen nga i njëjti mbrojtës, është që midis të pandehurve të mos ketë papajtueshmëri interesash.

Një interpretim më të detajuar të kësaj dispozite e gjejmë në Vendimin nr. 15/2004 të Gjykatës Kushtetuese, e cila shprehet se:

“Caktimi i këtij avokati vjen në kundërshtim me nenin 54 të Kodit të Procedurës Penale, sepse midis të gjykuarve të mbrojtur më parë prej tij dhe kërkuesit ka patur papajtueshmëri interesash. Kjo papajtueshmëri konstatohet në faktin që ndërsa kërkuesi nuk e pranon akuzën, të gjykuarit e mëparshëm e implikonin atë në rolin e bashkëpunëtorit në veprën penale të vrasjes të kryer prej tyre. Në këto rrethana, pjesëmarrja në gjykimin e kërkuesit e të njëjtit avokat çënon edhe parimin kushtetues për një proces të rregullt ligjor, parashikuar në nenin 42 të Kushtetutës dhe në nenin 6 të Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut. Detyra e organit procedues, sipas rregullave procedurale, është të krijojë mundësitë që avokati të zbatojë me korrektesë detyrat e tij duke qenë figurë e respektuar procedurale e aftë për të dhënë ndihmën e kualifikuar juridike dhe për të zhvilluar një debat konstruktiv. Përsa sipër, gjykata në rastin konkret duhej të caktonte një mbrojtës tjetër, i cili të mos ishte i ndikuar nga mbrojtja e të gjykuarve të tjerë me të cilët i akuzuari mbante qëndrim të kundërt në të njëjtën vepër penale. Sipas përmbajtjes së nenit 6 shkronja “b” të Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, dhe neneve 49 e 54 të Kodit të Procedurës Penale, gjykata duhet të krijojë mundësitë që avokati të bëjë një mbrojtje sa më të efektshme. Ndihma juridike që i jepet të akuzuarit dhe që kërkohet në prizmin e interesit të drejtësisë e të

rolit të rëndësishëm për një proces të rregullt ligjor në një shoqëri demokratike duhet të jetë pa paragjykime, praktike e efikase dhe jo vetëm iluzore.”

2.10. Promovimi i partneriteteve me Dhomat e Avokatëve, universitetet dhe organizatat e shoqërisë civile.

Sugjerime të organeve ndërkombëtare përfshijnë edhe marrjen e çdo lloj mase tjetër me qëllim promovimin e të drejtës për ndihmë juridike, duke: siguruar ndihmës ligjorë; promovuar partneritete me Dhomat e Avokatëve, universitetet apo organizata të tjera që kanë ngritur klinika ligjore; siguruar një sistem të përshtatshëm fiskal për avokatët; si dhe duke nxitur punën e avokatëve në zonat e pafavorizuara ekonomikisht.

Aktualisht, legjislacioni nuk adreson çështjet e mësipërme, por autoritetet nuk kanë pengesa ligjore që të marrin masat përmes marrëveshjeve. Tashmë janë disa universitete dhe OJF që kanë në programet e tyre klinika ligjore, të cilat mund të shfrytëzohen për të rritur efektivitetin e ndihmës juridike falas, ndaj mund të thuhet se janë kushtet e favorshme që të zhvillohet më tej ky standard.

VII.TË DHËNA NGA STUDIMI I DOSJEVE, ANKETIMET DHE MONITORIMI

1. Metodologjia

Me qëllim vlerësimin e parametrave cilësorë të shërbimit të ofruar nga skema e ndihmës juridike përmes caktimit të avokatëve kryesisht, në procesin penal, u zhvillua një sondazh në punën e Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Tiranë. Arsyeja kryesore pse u zgjodh pikërisht kjo gjykatë për të bërë këtë studim qendron në faktin se Tirana është qyteti me popullsi më të madhe dhe ka më shumë gjasa të ketë një “konkurrencë” të dukshme mes avokatëve të caktuar kryesisht dhe atyre të zgjedhur nga vetë të pandehurit. Gjithashtu në Tiranë, si një qytet i madh, ekziston perceptimi se avokatët e zgjedhur për shkak të ngarkesës së punës, në përgjithësi nuk ofrohen për t’u caktuar kryesisht, ndaj përshtypja për diferencën e cilësisë së punës së këtyre kategorive të avokatëve perceptohet të jetë e madhe. Në qytete të vegjël, numri i vogël i avokatëve bën që avokatët e zgjedhur për disa të pandehur të jenë të njëjtët avokatë që caktohen edhe kryesisht. Logjikisht, cilësia e shërbimit të ofruar mund të jetë më shumë e standardizuar.

Duke iu kthyer metodologjisë dhe mjeteve të zgjedhura për të bërë vlerësimin e cilësisë së shërbimit të ofruar nga ndihma juridike falas, në krahasimin e dosjeve të marra si kampion u fokusuam te mënyra e përdorimit të mjeteve procedurale në dispozicion nga

ana e mbrojtjes të tilla si; kërkesat për gjykim të shkurtuar, apelimi i vendimeve, rekursat, sjellja e avokatëve në raport me respektimin e parimit të gjykimit në një afat të arsyeshëm, mënyra e caktimit të avokatëve kryesisht dhe koha efektive që ata shpenzojnë në studimin e një dosjeje dhe përgatitjen e mbrojtjes. Kjo për zgjedhje elementësh u bë për disa arsye:

Së pari, vlen të theksojmë se në përpjekje për të bërë një listë me cilësi të nevojshme që duhet të ketë një avokat, me qëllim për t'i pasur si referencë dhe si bazë krahasimi, vumë re se mungon një përkufizim i unifikuar i standardit të cilësisë së shërbimit të avokatit.⁹⁸ Në përgjithësi pranohet se avokati gjatë punës së tij duhet të punojë me kujdesin e duhur, në mënyrë që të përmbushë kryerjen e shërbimit profesional me mirëbesim. Si koncept abstrakt, përmbushja e këtyre kërkesave është e vështirë të vlerësohet. Për këtë arsye mbetet në perceptimin e klientit vlerësimi i punës së një avokati, ndërsa mund të pohojmë se edhe një klient me nivel të lartë njohurish do ta kishte të vështirë të vlerësonte objektivisht punën e avokatit të tij. Ndërkohë vlerësimi që një klient nuk do të arrinte ta bënte dot ka të bëjë me cilësinë teknike të mbrojtjes. Pikërisht kjo e fundit, duke qenë dhe materialisht e mundur, u bë fokus gjatë studimit të këtyre dosjeve penale.

Së dyti, siç thamë më lart, efektiviteti i shërbimit të ndihmës juridike, nëpërmjet caktimit të avokatit kryesisht i shërben interesit të drejtësisë në vetvete, pasi ekzistenca ose mungesa e një mbrojtjeje efektive është element kyç në konceptin e një gjykimi të drejtë. Sidomos në çështjet penale një mbrojtje efektive është garanci për respektimin e të drejtave procedurale, të cilat janë drejtpërdrejt të lidhura me të drejtat themelore të njeriut. Është edhe për këtë arsye që në krahasimin mes punës së avokatëve të fokusoheshim tek aspektet procedurale të gjykimit.

98 Moore, Matthew, 2001, Quality Management for law firms, law society publishing, London.

Së treti, është e vështirë të japësh një opinion dhe të vlerësosh punën e kolegëve avokatë, jo vetëm për vështirësitë në aksesin e plotë të të gjitha dosjeve apo për çështje të tjera logjistike, por edhe sepse ky vlerësim do të vuante gjithmonë nga subjektiviteti i vlerësuesit. Res Publica, ndonëse mund të japë opinionin e vet për cilësinë e punës së një avokati specifik, se si mund të ishte bërë puna më mirë nga ana e tij, beson se nuk mund të angazhohet në këtë vlerësim, pasi do të cenonte rregullat etike të vlefshme për të gjithë avokatët, përfshirë edhe grupin e punës për këtë studim, i cili përbëhet nga avokatë të anëtarësuar pranë Dhomës së Avokatëve Tiranë. Askush nuk mund të japë një opinion final mbi punën e një avokati tjetër, nëse nuk është në kushte të njëjta mungesë tagrash, presioni kohor, motivimi financiar, demotivimi nga sjellja e autoriteteve, apo në të njëjtën vështirësi komunikimi me klientin. Për këtë arsye në vazhdim, gjatë studimit të dosjeve jemi fokusuar jo aq shumë te përmbajtja, por te përdorimi i mjeteve procedurale me interes mbrojtjen më të mirë të interesave të të pandehurit/ës ose personit nën akuzë, në varësi të fazës procedurale hetimore apo gjyqësore.

Duhet theksuar se aspektet mbi bazën e të cilave është bërë krahasimi duhen parë vetëm si shembuj dhe indikatorë dhe jo si baza të plota krahasimi, të cilat mund të kërkojnë përfshirjen edhe të aspekteve të tjerë. Duhet thënë gjithashtu se, edhe pse për shkak të kufizimit të veçantive të çdo rasti, të dhënat e treguara në vijim nuk mund të jenë precize, por që gjithsesi ato na tregojnë se mundet dhe duhen marrë masa për përmirësimin e këtij shërbimi.

Përveç sa më sipër, një pjesë e studimit i është kushtuar mënyrës së përfundimit të gjykimeve, (vendimi i dhënë nga gjykata në raport me atë çfarë ka kërkuar prokurori), e cila duhet thënë se nuk varet gjithmonë nga cilësia e mbrojtjes (pavarësisht nëse mbrojtësi është i caktuar kryesisht apo i zgjedhur), por edhe nga probleme të natyrave të ndryshme të sistemit të drejtësisë në përgjithësi, i cili duhet pranuar

që nuk përbën një laborator të pagabueshëm për të mundësuar vlerësimin objektiv me qëllim nxjerrjen e të dhënave empirike.

Në këtë këndvështrim, të dhënat e marra nga studimi i dosjeve penale, analiza e intervistave, monitorimi i seancave gjyqësore, na japin informacion mbi të cilin mund vlerësojmë rolin që ka mbrojtja në përgjithësi në proceset gjyqësore dhe impakti që krijon ajo, dhe gjithashtu këto të dhëna mund të sugjerojnë hipotetikusht edhe problematika që kanë të bëjnë me korrupsionin në sistemin e drejtësisë, ku avokatët e zgjedhur kanë mundësi për të qenë më të përfshirë se avokatët e caktuar kryesisht, pikërisht për shkak të natyrës së marrëdhënies që ata kanë me klientin.

Studimi i dosjeve dhe të dhënat e marra për qëllim të këtij studimi, të kombinuara me përgjigjet dominante të dhëna nga tre fokus grupet, na lejon, edhe pse me vështirësi, të vlerësojmë parametrat cilësorë dhe sasiorë të shërbimit të ndihmës juridike falas.

Me qëllim vlerësimin e parametrave cilësorë të shërbimit të ofruar nga skema e ndihmës juridike, përmes caktimit të avokatëve kryesisht, në procedurat penale u bë një sondazh i trefishtë, si më poshtë:

a. Studimi i një kampioni prej 100 dosjesh penale

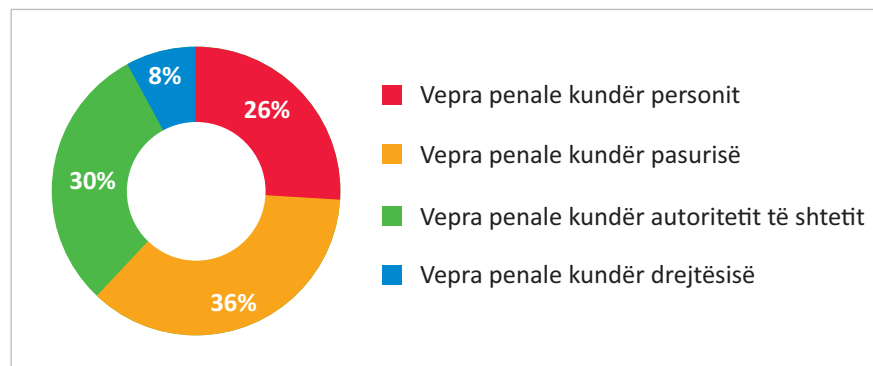
Pas hulumtimit paraprak të 5152 vendimeve penale të gjykuara nga Gjykata e Rrethit Gjyqësor Tiranë, Dhoma Penale, në periudhën 2013-2014, u përzgjedh një numër prej 100 dosjesh penale, dosje këto që i takonin çështjeve të përfunduara, ku vendimi ka marrë formë të prerë. Dosjet u përzgjedhën për një larmi veprash penale dhe konkretisht për nenet e mëposhtme:

Neni 76 – Vrasja me dashje

Neni 89 – Plagosja me dashje

Neni 113 – Prostitucioni
Neni 130 – Dhuna në familje
Neni 134 – Vjedhja
Neni 139 – Vjedhja me dhunë
Neni 143 – Mashtrimi
Neni 150 – Shkatërrimi i pronës
Neni 186 – Falsifikimi i dokumentave
Neni 236 – Kundërshtimi i punonjësit të policisë
Neni 279 – Prodhimi, mbajtja, blerja apo shitja pa leje e armëve të ftohta
Neni 283 – Prodhimi dhe shitja e narkotikëve
Neni 291 – Drejtimi i automjeteve në mënyrë të parregullt
Neni 305 – Kallëzimi i rremë
Neni 321 – Veprime në kundërshtim me vendimet e gjykatës

Nenet e mësipërm kanë një numër relativisht të lartë të çështjeve në gjykatë dhe u bë e mundur që të zgjidhen 100 çështje me të njëjtën rëndësi, ku 50 janë ndjekur avokatët e caktuar kryesisht dhe 50 nga avokatët e zgjedhur nga vetë i pandehuri. Kjo mënyrë përzgjedhjeje u bë me qëllimin që të kishte një shtrirje sa më të gjerë studimi në të gjitha llojet e gjykimit. Kampioni u konsiderua i mjaftueshëm për të nxjerrë relevancën statistikore nëpërmejt kryerjes së testit Fisher.

Qëllimi i studimit të dosjeve ishte mbledhja e të dhënave sasiore, si dhe studimi i elementëve të veçantë cilësorë, rast pas rasti.

b. Intervista me fokus grupet e gjyqtarëve, prokurorëve dhe avokatëve që caktohen kryesisht

Rezultatet e marra nga studimi i dosjeve u ballafaquan dhe interpretuan së bashku me përgjigjet dominante të dhëna nga 3 fokus grupe: gjyqtarët, prokurorët dhe avokatët e caktuar kryesisht, të përbërë secili prej tyre nga 10 funksionarë të intervistuar veçmas, përmes një pyetësi standard të përgatitur paraprakisht dhe me pyetje që provokonin përgjigje për të njëjtat aspekte, në varësi të këndvështrimit të natyrshëm të secilit grup.

c. Monitorimi i seancave gjyqësore

Për një vlerësim sa më të saktë, gjatë periudhës kohore 1 Dhjetor 2015 deri 29 Shkurt 2016 u monitoruan edhe 200 seanca gjyqësore, për të mbledhur të dhëna shtesë për mënyrën si caktohen avokatët kryesisht në praktikë, sa kohë fizike marrin avokatët për të studiuar dosjen, kur dhe si realizohet takimi i parë me klientin, a paraqiten materiale me shkrim nga avokati, a bën avokati kërkesa verbale, a i tërhiqet vëmendja nga gjykata, etj.

2. Pyetje kërkimore

Gjatë kerkimit të bërë në materialet e dosjeve penale, Res Publica synoi të japë përgjigje disa supozimeve të bëra që në fillim, bazuar në perceptime të grupit të punës, raportet e OJF-ve dhe mendimin e ekspertëve të jashtëm, të cilat janë si më poshtë:

1. Sa është masa (në përqindje) e çështjeve penale, që gjykohen nga avokatët që caktohen kryesisht?
2. A caktohen avokatët kryesisht në bazë të kriterëve ligjore të mirëpërcaktuara dhe konkurruese? A lihet caktimi i tyre në

diskrecion të prokurorit/gjyqtarit, apo merret parasysh edhe preferenca e të pandehurit?

3. A e studiojnë dosjen avokatët e caktuar kryesisht dhe a e takojnë ata klientin? Në cilat kushte zhvillohet takimi?
4. A preferohet gjykimi i shkurtuar nga avokatët e caktuar kryesisht krahasuar me avokatët e zgjedhur dhe si ndikon në dhënien e vendimit përfundimtar zgjedhja e këtij gjykimi të posaçëm?
5. Si ndikon puna e avokatëve të caktuar kryesisht në çështjet me të pandehur të mitur?
6. Si paraqitet cilësia e përgatitjes së avokatëve të caktuar kryesisht dhe serioziteti i angazhimit të tyre profesional? A bëjnë ata kërkesa me shkrim apo verbale?
7. Si vlerësohet sjellja e avokatëve të caktuar kryesisht dhe atyre të zgjedhur në kohëzgjatjen e gjykimeve?
8. Si rezulton të jetë masa e dënimeve të kërkuara nga prokurori dhe të dhëna nga gjykata në çështjet që gjykohen me avokatë të caktuar kryesisht në krahasim me çështjet që mbrohen me avokatë të zgjedhur? Sa ndikohet gjykata nga kërkesat përfundimtare të avokatëve të zgjedhur në krahasim me avokatët e caktuar kryesisht, lidhur me dhënien e dënimit në vendimin përfundimtar?
9. A mbrohen të drejtat e të pandehurit nëpërmjet përdorimit të mjeteve të ankimit ndaj vendimeve (apel, rekurs)?
10. Cili është efekti që kanë ankimet në dhënien e vendimit në gjykatën e shkallës së dytë (Gjykata e Apelit Tiranë)?
11. A ofrohet ndihma juridike në të gjitha fazat e procedimit penal, duke përfshirë prezantimin e çështjes në Gjykatën e Lartë, Gjykatën Kushtetuese, apo gjatë fazës së ekzekutimit të vendimit?
12. Si sillen autoritetet me avokatët e caktuar kryesisht?

3. Studimi i dosjeve penale, kombinuar me analizën e të dhënave nga intervistat dhe nga monitorimi i seancave gjyqësore.

a. Përqindja që zë dhënia e ndihmës juridike falas në çështjet penale në përgjithësi

Në vitet 2013-2014 në Dhomën Penale të Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Tiranë, sasia e çështjeve të mbrojtura nga avokatët e caktuar kryesisht përbën më shumë se 1/4 e të gjitha çështjeve të gjykuara në këtë periudhë.

Tabela nr.1 - Masa e çështjeve të gjykuara nga avokatë të caktuar kryesisht në raport me totalin e çështjeve

Lloji i mbrojtësit	Numri i vendimeve	Masa në përqindje
Avokat i caktuar kryesisht	1377	26.7%
Avokat i zgjedhur	3705	73.3%
Gjithsej	5152	100%

Numri i madh i çështjeve (26.7%) tregon për rëndësinë e madhe që ka për interesin publik një cilësi e mirë dhe efektive e këtij lloj shërbimi, i cili mbështetet nga fondet publike. Konkretisht në vitin 2013 dhe 2014, të pandehurit u mbrojtën në 1377 raste nga avokatë të caktuar kryesisht.

b. Preferenca për përzgjedhjen e gjyqimit të shkurtuar si strategji mbrojtjeje

Në parantezë dhe me qëllim që të kuptojmë se cilat janë avantazhet e gjyqimit të shkurtuar në kuadër të mbrojtjes së të pandehurit, për efekt të këtij studimi vështrojmë shkurtimisht se çfarë përfaqëson ky lloj gjykimi, i cili parashikohet nga nenet 403-406 të KPP.

Gjykimi i shkurtuar është një gjykim i posaçëm, i cili konsiston në heqjen dorë në mënyrë të vullnetshme nga i pandehuri prej disa aspekteve themelore të së drejtës për një proces të rregullt ligjor, të tilla si parimi i barazisë së armëve dhe i formimit të provës në kontradiktoritet, për të përfutur një ulje dënimi.⁹⁹ Këtij gjykimi, në dallim nga gjykimi i zakonshëm, i mungon faza e marrjes së provave dhe kërkesa të tjera lidhur me pavlefshmërinë e tyre të mbledhura gjatë veprimeve hetimore.

Është detyrim i gjykatës të vlerësojë, nëse në atë gjendje që janë aktet mund të japë vendim, duke garantuar nga njëra anë dhënien e drejtësisë dhe nga ana tjetër ruajtjen e interesave të ligjshme të të pandehurit.¹⁰⁰

Nga perspektiva e interesave të shtetit, avantazhet e këtij lloji gjykimi qendrojnë në ekonomizimin e zhvillimit të procedurave gjyqësore. Kjo pasi në mungesë të hetimit gjyqësor, kohëzgjatja e këtij lloji gjykimi është zakonisht me 2 seanca; seanca e përgatitore dhe ajo ku paraqiten konkluzionet përfundimtare dhe shpallet vendimi.

Nga perspektiva e të pandehurit, avantazhet e zhvillimit të këtij lloji gjykimi qendrojnë te ulja e masës së dënimit me një të tretën, nëse në përfundim të gjyqimit vendoset dënimi i të pandehurit. Duhet theksuar se zgjedhja e këtij lloji gjykimi nuk nënkupton pranimin e fajësisë, por vetëm gjykimin e çështjes në bazë të materialeve të prokurorit, duke u njohur atyre fuqi provuese të plotë. Meqënëse ekziston një lloj mundësie për të pasur një debat juridik, gjatë këtij lloji gjykimi mund të kërkohej si pafajësia, ashtu edhe rikualifikimi i veprës penale.

99 Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr. 4, dt.10.02.2012

100 Gjykata e Lartë, me vendimin e Kolegjeve të Bashkuara nr. 2, të vitit 2003, e ka unifikuar praktikën gjyqësore, duke përcaktuar se në rast të gjyqimit të shkurtuar, çështja zgjidhet në gjendjen që janë aktet, që nënkupton pranimin e tyre nga palët ashtu sikurse janë. Ligji procedural penal, e kushtëzon paraqitjen e kërkesës për gjykim të shkurtuar, me fillimin e shqyrtimit gjyqësor. Me pranimin e kërkesës për të vazhduar me gjykim të shkurtuar, dosja e prokurorit kthehet në dosje gjyqësore dhe shërben për tu bazuar në parashtrimin e konkluzioneve përfundimtare të palëve dhe për dhënien e vendimit nga Gjykata.

Ndërsa vlen të theksohet fakti se kërkesa dhe sukcesi i pranimit të saj për zhvillimin e gjykimit të shkurtuar (përfaqësuar nga avokati, pavarësisht nëse është i zgjedhur apo i caktuar kryesisht) varet në një masë të madhe nga gabimet e prokurorit, i cili potencialisht mund të dorëzojë në gjykatë një dosje jo të plotë, me mangësi, si në sasi provash dhe në cilësi të tyre, nga pikëpamja e vlefshmërisë.¹⁰¹ Gjithashtu cilësia e dosjes mund të varet edhe nga mungesa/prania e avokatit gjatë fazës së hetimeve, duke ndikuar tërthorazi edhe në përfitimin që i takon të pandehurit nga zgjedhja e procedurës së gjykimit të shkurtuar.

Në tabelën në vijim paraqitet masa e paraqitjes së kërkesave të avokatëve për zgjedhjen e llojit të gjykimit.

Tabela nr. 2 - Kërkesat e avokatëve të caktuar kryesisht për mënyrën e gjykimit në krahasim me ato të avokatëve të zgjedhur

Lloji i mbrojtësit	Gjykim i zakonshëm	Gjykim i shkurtuar
Avokat i caktuar kryesisht	24%	76%
Avokat i zgjedhur	10%	90%

101 “Vlerësimet e të pandehurit për dobinë e gjykimeve të posaçme varen në radhë të parë ‘nga mënyra se si është përcaktuar procesi dhe vepra penale nga prokurori’. Me pasojën që kur, për ‘raste patologjike’, si gabimet ose mosveprimet e prokurorit për përcaktimin e faktit ose të veprës penale, akuza pëson një ndryshim substancial, i pandehuri duhet të rivendoset në afat për të bërë vlerësimet e duhura, me rrjedhojë, përndryshe, cenimin e të drejtës së mbrojtjes si dhe të parimit të barazisë së armëve, duke qenë se do të kishim një diskriminim sipas saktësisë ose plotësisë më të madhe ose më të vogël të vlerësimit diskrecional të rezultateve të hetimeve paraprake nga ana e prokurorit” (shih vendimet nr. 333/2009 dhe nr. 265/1994 të Gjykatës Kushtetuese Italiane) cituar nga Vendimi Gjykatës Kushtetuese nr. 4, dt. 10.02.2012. Modeli i institutit të gjykimit të shkurtuar në Kodin e Procedurës Penale shqiptare është huazuar nga legjislacioni italian (si pasojë e përdorimit të modelit të KPP italian në hartimin e KPP shqiptar), prandaj Gjykata Kushtetuese e vlerëson të arsyeshme t’i referohet edhe jurisprudencës italiane në lidhje me këtë institut.

Siç vihet re nga të dhënat më sipër, paraprakisht duket sikur avokatët e zgjedhur kanë preferuar gjykimin e shkurtuar më shumë se avokatët e caktuar kryesisht.

Por, në një studim më të thelluar të dosjeve, u konstatua se nga 12 çështje ku avokati i caktuar kryesisht nuk kishte bërë zgjedhjen e gjykimit të shkurtuar, 9 herë kishte ndodhur kur i pandehuri është gjykuar në mungesë dhe avokati i caktuar kryesisht nuk kishte tagër për të kërkuar këtë lloj gjykimi, i cili duhet kërkuar nga vetë i pandehuri. Në një rast ka qenë e pandehura që ka insistuar në zgjedhjen e gjykimit të zakonshëm dhe në një rast tjetër është vendosur kthimi i akteve të prokurorit me kërkesë të këtij të fundit, pa u marrë një vendim fajësie apo pafajësie.

Nga sa më sipër, mbetet që nga të gjitha gjykimet e zakonshme, vetëm një prej tyre është kërkuar nga avokati i caktuar kryesisht. Ndërsa avokatët e zgjedhur kanë preferuar gjykimin e zakonshëm në 5 raste, për të cilat kanë pasur konsensusin e të pandehurit, pavarësisht nëse ky i fundit ka qenë ose jo i pranishëm në seancë, pasi ky tagër i është dhënë në momentin e shprehjes së vullnetit të të pandehurit për t'u përfaqësuar.

Në këto kushte, tabela e mësipërme duhet të redaktohet, për të pasqyruar tashmë zgjedhjen e gjykimit të shkurtuar si preferencë e avokatit, kur ai ka mundësinë ta ushtrojë këtë të drejtë.

Tabela nr. 3 - Kërkesat e avokatëve të caktuar kryesisht për mënyrën e gjykimit në krahasim me ato të avokatëve të zgjedhur, në varësi të tagrave që i jepen nga klientët

Lloji i mbrojtësit	Gjykim i zakonshëm	Gjykim i shkurtuar
Avokat i caktuar kryesisht	2%	98%
Avokat i zgjedhur	10%	90%

Relevanca statistikore e të dhënave tregon një shifër $P < 0.1$, ndaj edhe mund të shprehemi se nga studimi i thelluar rezulton që gjatat janë të mëdha që avokatët e caktuar kryesisht të kenë tendencë më të madhe të orientojnë procesin gjyqësor drejt gjykimit të shkurtuar.

Megjithatë, meqënëse në praktikë ndodh që avokatët kryesisht angazhohen në më shumë gjykime të zakonshme, të detyruar nga kushtet dhe jo për shkak të zgjedhjes së tyre, kjo sjell si pasojë pjesëmarrjen e tyre në më shumë seanca gjyqësore, çka përkthehet në pagesa më të shumta për avokatët e caktuar kryesisht. Ndryshimi i numrit të seancave jepen në tabelën në vijim.

Tabela nr. 4. Numri i seancave të zhvilluara në dy llojet e gjykimit në gjykimet me avokatë të caktuar dhe avokatë të zgjedhur, në 100 dosjet e studiuara

Lloji i mbrojtësit	Seanca të gjykimit të zakonshëm	Seanca të gjykimit të shkurtuar
Avokat i caktuar kryesisht	135	178
Avokat i zgjedhur	66	175

Numri i seancave të zhvilluara në një procedurë gjykimi të zakonshëm me mbrojtës të caktuar kryesisht është gati dyfishi i atyre me mbrojtës të zgjedhur nga vetë i pandehuri. Kjo diferencë ndikon në pagesën e avokatëve të caktuar kryesisht, e cila bëhet në bazë të numrit të seancave dhe jo në bazë të çështjes dhe kompleksitetit të saj.

Megjithëse zhvillimi i gjykimit të zakonshëm, shpesh nuk bëhet për shkak të zgjedhjes së avokatit të caktuar kryesisht, pasojat bien te i pandehuri, i cili nuk përfiton uljen e dënimit. Efekti në praktikë është më i lartë, pasi në gjykimin e zakonshëm gjykatat tregohen më të ashpra, duke mos e kufizuar efektin vetëm të mospërfitimi i uljes së dënimit në masën e 1/3. Se sa është ky efekt e shohim në vijim.

Tabela nr 5. Efektet në masën e dënimit të dhëna nga gjykata në gjykimet e shkurtuara dhe gjykimet e zakonshme

Lloji i mbrojtësit	Dënime të dhëna nga gjykata në gjykimin e zakonshëm		Dënime të dhëna nga gjykata në gjykimin e shkurtuar	
	Vite burgim	Gjobë	Vite burgim	Gjobë
Avokat i caktuar kryesisht	31.75 vjet	520.000 lekë	54.55 vjet	290.000 lekë
Avokat i zgjedhur	0.8 vjet	240.000 lekë	50 vjet	220.000 lekë

Nga të dhënat e mësipërme shohim se zhvillimi i procedurës me gjykim të zakonshëm nga avokatët kryesisht pasohet me rritje të konsiderueshme të sasisë së dënimit për këtë lloj gjykimi krahasuar me gjykimin e shkurtuar.

Dënimi rëndohet për shkak se të pandehurit janë në mungesë. Ata i fshihen drejtësisë dhe kjo rëndon rrethanat e tyre. Në përgjithësi prokurorët dhe gjyqtarët reagojnë pozitivisht ndaj gjykimit të shkurtuar, pasi u jep atyre mundësinë të kryejnë me shpejtësi detyrën shtetërore dhe ul shancet për kritikën ndaj punës së tyre. Zhvillimi i gjykimit të zakonshëm mund të jetë një faktor “bezdisës” për gjykatën dhe prokurorinë.

Konkretisht, në rastin kur është zhvilluar gjykimi i zakonshëm me mbrojtës avokat të caktuar kryesisht, masa e dënimit në total ishte rreth 2.6 vjet burg për çdo të pandehur, ndërkohë që në rastet e avokatëve të zgjedhur masa e dënimit është vetëm 0.2 vjet për çdo të pandehur. Relevanca statistikore është $P < 0.01$ duke dëshmuar për një rezultat domethënës. Këtu ndikon edhe një faktor tjetër, që avokatët e zgjedhur e preferojnë procedurën e gjykimit të zakonshëm në rastet kur krijojnë bindje se i pandehuri ka shance të mira për të fituar pafajësinë, ose një rikualifikim të favorshëm të veprës penale, apo rënien e një pjese të akuzave. Ndërsa avokatët e caktuar kryesisht, për shkak se nuk zgjedhin vetë dhe detyrohen nga rrethanat që të zhvillojnë gjykimin

e zakonshëm, janë të detyruar të mbrojnë klientët në kushtet kur janë të ndërgjegjshëm që gjykimi i zakonshëm nuk do të sjellë pasoja për pafajësinë apo ndonjë rezultat tjetër në favor të të pandehurit.

Si rezultat, moszhvillimi i gjykit të shkurtuar në rastet kur nuk ka asnjë pritshmëri për të sjellë prova të reja, apo për të kërkuar pavlefshmërinë e provave të prokurorit, në dosjet e studiuara ka penalizuar të pandehurit mesatarisht në masën 10.5 muaj burgim për çdo rast, pavarësisht se për këtë nuk mund të fajësohen avokatët.

Në vijim shohim se cilat janë arsyet dominante që referohen nga fokus grupet për përzgjedhjen e mënyrës së gjykit nga avokatët e caktuar kryesisht.

Tabela nr. 6 – Perceptimi i fokus grupeve për kërkesat e avokatëve të caktuar kryesisht për llojin e gjykit

Fokus grupet	Gjyqtarët	Prokurorët	Avokatët
Përgjigjet	Përgjithësisht avokatët e caktuar kryesisht kanë tendencë për të kërkuar gjykimin e shkurtuar sepse nuk impenjohen për çështjen aq sa duhet. Ata nuk mundohen të vijnë gjatë procesit hetimor, i cili në shumë raste sjell pavlefshmërinë e akteve.	Varet rast pas rasti, por nuk shikojmë ndonjë dallim në aplikimin midis avokatëve kryesisht dhe avokatëve të zgjedhur. Ndërsa është e pritshme që avokatët e caktuar duhet të kërkonin si rregull gjykimin e zakonshëm, për shkak të mungesës së tyre në hetimet paraprake.	Në pjesën më të madhe të rasteve i këshillojnë të pandehurit kërkimin e gjykit të shkurtuar.

Nga përgjigjet e mësipërme, vihet re se prokurorët mendojnë që avokatët nuk impenjohen në gjykimin e zakonshëm, ndaj kërkojnë gjykimin e shkurtuar, ndërsa gjyqtarët nuk vërejnë ndonjë diferencë mes llojeve të mbrojtjes, lidhur me kërkesën për gjykim të shkurtuar, por ata shprehen se pritshmëritë i kanë për më shumë gjykime të zakonshme nga këta avokatë, për shkak të mungesës ose ndërrimit të tyre gjatë hetimeve paraprake. Nga ana tjetër avokatët shprehen se kanë tendencë të bindin klientët e tyre për gjykim të shkurtuar. Një analizë më e plotë e këtyre përgjigjeve, kombinuar me të dhënat nga studimi i dosjeve, na sugjeron që në rastet kur është zhvilluar gjykimi i zakonshëm nuk është parë si strategji mbrojtje, por është diktuar nga rrethanat (për mungesë tagrash).

Siç shprehen prokurorët, gjykimi i shkurtuar në disa raste funksionon si një mjet riparues i veprimeve hetimore të parregullta.

Në përmbledhje mund të pohojmë se, pavarësisht arsyeve se pse avokatët e caktuar kryesisht përfshihen në procedura të gjyimit të zakonshëm më shumë se avokatët e zgjedhur, një gjë e tillë dëshmon për një defekt të ndihmës juridike falas që ndikon në ekonominë gjyqësore dhe në dëm të interesave të të pandehurve.

c. Kërkimi i kohës së mjaftueshme për t'u njohur me çështjen

Sipas fokus grupeve të avokatëve dhe prokurorëve, avokatët e caktuar kryesisht zakonisht nuk marrin pjesë në mënyrë efektive në hetimet paraprake ose me shumë gjasa avokati që ndjek procesin gjyqësor është i ndryshëm nga ai pjesëmarrës në hetimet paraprake (në 80-85% të rasteve), siç rezulton edhe nga përgjigjet e fokus grupit të prokurorëve. Avokati i caktuar kryesisht në një pjesë madhe as nuk e ka takuar ndonjëherë klientin e vet, për shkak të gjyimit në mungesë (të paktën në 20% të rasteve gjykimi zhvillohet në mungesë të të pandehurit), madje dhe kur i pandehuri është i pranishëm, avokati

i caktuar kryesisht e takon atë në sallën e gjyqit. Në këtë kontekst prezumojmë se ky avokat do të duhet domosdoshmërisht të kërkojë kohë për t'u familjarizuar me çështjen, në mënyrë që mbrojtja të mos jetë formale por efektive. Në këtë kontekst pritet që numri i seancave të zhvilluara nga avokatët kryesisht të jetë në një numër të konsiderueshëm krahasuar me avokatët e zgjedhur, të cilët edhe sikur të mos kenë qenë të njëjtët gjatë fazës hetimore, kanë pasur mundësinë më të mira për të takuar klientin e tyre. Për të vlerësuar pikërisht se sa (jo)formale është mbrojtja në rastin e avokatit të caktuar kryesisht lidhur me këtë moment të parë pas emërimit të tyre në mbrojtjen e të pandehurit, vështruam se sa herë është kërkuar shtyrja e seancave për shkak të kërkesave të avokatëve për t'u njohur me dosjen gjyqësore, sipas tabelës në vijim:

Tabela nr. 7 - Kërkesat e avokatëve për shtyrje seance për t'u njohur me dosjen

Lloji i mbrojtësit	Kërkesa për shtyrje seancash për njohje me dosjen në raport me totalin e çështjeve
Avokat i caktuar kryesisht	24%
Avokat i zgjedhur	12%

Nga studimi del se ky numër është relativisht i vogël krahasuar me pritshmërinë, gjë që tregon se avokatët e caktuar kryesisht, pas emërimit, nuk bëjnë përpjekje për të influencuar më tej procedurën në favor të të pandehurit gjë e cila e kthen në një formalitet edhe vetë praninë e avokatit të caktuar në sallën e gjyqit dhe procedimin penal. Në mbi 3/4 e çështjeve rezulton se avokatët e caktuar kryesisht nuk kërkojnë kohë për t'u njohur me dosjen, por vazhdojnë formalisht mbrojtjen e tyre, megjithëse dosja mund të jetë voluminoze, mund të ketë parregullsi të veprimeve hetimore, mund të ketë nevojë për të sqaruar momente të caktuara me dëshmitarë, mund të ketë nevojë për të drejtuar pyetje shtesë ekspertëve, etj.

Përfundimet e mësipërme dalin edhe nga monitorimi i seancave gjyqësore ku janë verifikuar raste kur avokatët e caktuar kryesisht, të sapo emëruar, i kanë kërkuar gjykatës vetëm një minutë kohë për të folur me të pandehurin, të takuar për herë të parë në sallën e gjyqit, dhe pas konsumimit të një bisede të shkurtër me të pandehurin ka vazhduar gjykimin duke kërkuar zhvillimin e gjykimit të shkurtuar.

Ndërsa nga intervistat me prokurorët/gjyqtarët/avokatët lidhur me këtë çështje rezultojnë përgjigjet në vijim.

Tabela nr. 8 - A kërkojnë kohë avokatët e caktuar kryesisht për tu njohur me dosjen

Fokus grupet	Gjyqtarët	Prokurorët	Avokatët
Përgjigjet	Po, dhe kur e kërkojnë i jepet koha e nevojshme për të studiuar dosjen, por jo më shumë se 15 ditë.	Prokurorët shprehen se u lihet koha prej 15 ditësh e parashikuar në ligj për njohje me dosjen.	Në pjesën më të madhe të na jepet kohë për t'u njohur me dosjen nëse e kërkojmë, por ka raste kur gjyqtarët bezdisen nga kjo kërkesë.

Arsyet se pse kemi mospërputhje mes rezultateve të studimit të dosjeve dhe monitorimit të seancave gjyqësore nga njëra anë dhe anketimeve me fokus grupet e gjyqtarëve dhe prokurorëve nga ana tjetër, mund të gjenden te konflikti i interesit që kanë gjyqtarët, të cilët janë të ndërgjegjshëm për formalitetin e zhvillimit të gjykimit në kushtet kur avokati i caktuar nuk merr mundimin të lexojë dosjen. Interesant është fakti që avokatët pohojnë se ka raste kur gjyqtarët shprehin mërzë nga kërkesa për njohjen me dosjen. Kjo bën që avokatët e caktuar të jenë të rezervuar në këtë kërkesë për të ruajtur të pacenuar marrëdhënien e tyre me gjyqtarët.

d. (Pa)mundësia e takimit të të pandehurit/të dënuarit në të gjitha fazat e procedimit penal

Një nga kritikrat më të shpeshta për ofrimin e ndihmës juridike, nëpërmjet caktimit të avokatit kryesisht, është fakti i mungesës së tij në të gjitha fazat e procedimit penal, duke nisur që nga momenti i nisjes së procedimit penal deri te ekzekutimi i vendimeve të dënimit, duke përfshirë këtë të fundit.

Prania e tyre jo domosdoshmërisht tregon një cilësi të lartë mbrojtje, por pa dyshim ajo garanton mbikëqyrjen e mbrojtjes së të pandehurit në një shtrirje të caktuar. Shpesh ndodh që gjykimet penale të zhvillohen në mungesë të të pandehurit, i cili jo rrallë herë nuk ka asnjë njoftim për fillimin e një procedimi penal në ngarkim të tij. Të dhënat nga studimi tregojnë se afro 20% e dosjeve janë gjykuar në mungesë të të pandehurit.

Sigurisht që në shumë raste, kur bëhet fjalë për persona që i fshihen drejtësisë, ata nuk kanë të drejtë të kërkojnë respektimin e disa të drejtave për të cilat kanë hequr dorë vetë. Por, ka raste kur i pandehuri nuk i fshihet drejtësisë dhe mosnjoftimi i tij vjen si pasojë e parregullsive të sistemit të adresave, ose e dështimit të autoriteteve për të bërë përpjekjet minimale për të gjetur vendqendrimin e personit. Shembull është rasti studimor i shtetasit A. M. i cili jepet me detaje në vijim të këtij studimi. Në këto raste, gjykimi në mungesë shkel disa parime si barazia e armëve dhe kontradiktoriteti, që në fund i shërbejnë realizimit të mbrojtjes efektive të të pandehurit, siç garantohet nga neni 31 i Kushtetutës dhe neni 6 i Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, garanci që përbëjnë në vetvete elementët më thelbësorë të procesit të rregullt ligjor në kuptimin kushtetues.¹⁰²

102 Për respektimin e këtyre parimeve, gjykatat e juridiksionit të zakonshëm duhet të përmbushin një sërë detyrimesh, mes të cilave, sipas rastit, rëndë si të veçantë paraqet njoftimi i të pandehurit për akuzën, ankimin, rekursin,

Ndërsa Kodi i Procedurës Penale ka një sërë parashikimesh lidhur me të drejtën për t'u njoftuar. Në nenin 141 thuhet se:

“1. Kur njoftimi nuk mund të bëhet sipas rregullave të caktuara për njoftimin e të pandehurit të lirë, autoriteti procedues urdhëron kërkimin e të pandehurit. Në qoftë se kërkimi nuk jep rezultat pozitiv, atëherë nxirret vendimi i mosgjetyes, me të cilin, pasi i caktohet një mbrojtës të pandehurit, urdhërohet që njoftimi të bëhet duke i dorëzuar një kopje mbrojtësit. I pagjeturi përfaqësohet nga mbrojtësi.

2. Vendimi i mosgjetyes i pushon efektet kur përfundojnë hetimet paraprake ose me dhënien e vendimit nga gjykata.

3. Njoftimi për të pandehurin e fshehur ose të arratisur bëhet nëpërmjet dorëzimit të kopjes së aktit mbrojtësit dhe kur ai nuk ka mbrojtës autoriteti procedues cakton një mbrojtës kryesisht, i cili e përfaqëson të pandehurin.”

Mos njoftimi i të pandehurit cenon procesin e rregullt ligjor dhe privon palët nga kërkesa procedurale nga të cilat ai mund të përfitonte vetëm duke qenë i pranishëm, si p.sh nga kërkesa për gjykim të shkurtuar, kërkesa për aplikim të dënimeve alternative, etj.

Për qëllim të këtij studimi nuk po rendisim të gjitha arsyet se pse dështon njoftimi i të pandehurit, por po fokusohemi te roli i avokatit mbrojtës në këtë procedurë.

Në rast të mungesës së të pandehurit, prokuroria/gjykata cakton një avokat kryesisht, i cili nuk ka asnjë kontakt me të pandehurin gjatë gjithë procedurës. Ligjërisht avokatët nuk kanë asnjë detyrim ligjor për

ditën dhe vendin e gjyimit të çështjes, etj., me synimin që të realizohet një debat real ndërmjet akuzës dhe mbrojtjes, gjë që ndikon në mënyrë të drejtpërdrejtë në zbulimin e së vërtetës dhe dhënien e drejtësisë nga gjykata. (shih vendimet nr. 37, datë 19.09.2011; nr. 25, datë 10.06.2011; nr. 19, datë 18.09.2008; nr. 13, datë 21.07.2008; nr. 16, datë 08.06.2006 të Gjykatës Kushtetuese).

të bërë përpjekje për të gjetur dhe njoftuar të pandehurin e mbrojtur nga ai, edhe pse kontaktimi me të është shpesh herë vendimtar për gjykimin e çështjes. Kjo do të mund të riparohej me vështirësi.

Gjithashtu, një problem tjetër është mungesa e njoftimit të avokatit të caktuar nga gjykata, për arrestimin e të pandehurit në përgjithësi, përfshi ekzekutimin e vendimit penal. Siç e trajtuam më sipër, kjo vjen për shkak se organe të ndryshme procedues kanë pavarësi në caktimin e avokatëve kryesisht.

Lidhur me mënyrën e takimit me të pandehurin nga anketimi i bërë me fokus grupet e prokurorëve, gjyqtarëve dhe avokatëve, jepen të dhënat në vijim:

Tabela nr. 9 - Njoftimi dhe takimi i avokatit me të pandehurin

Fokus grupet	Gjyqtarët	Prokurorët	Avokatët
Përgjigjet	Në rast të mungesës së të pandehurit caktohet një avokat kryesisht, i cili nuk ka asnjë kontakt me të pandehurin gjatë gjithë procedurës.	Kur mungon i arrestuari caktohet një avokat kryesisht, i cili nuk ka asnjë kontakt me të arrestuarin.	Në rastet e personit të ndaluar thirrëmi me vonesë nga policia, ndërsa i takojmë klientët sipas fazës së procedimit, në sallë gjyqi ose në institucionet e paraburgimit.

Sic vihet re nga përgjigjet e avokatëve, takimi me klientin shpesh nuk bëhet menjëherë pas ndalimit të tij dhe njohja me të, kur avokati caktohet nga gjykata bëhet në sallën e gjyqit, gjë që e bën praktikisht të pamundur, si për shkak të kohës së pamjaftueshme, ashtu edhe për shkak të mungesës së privatësisë, njohjen me çështjen, mendimin e

të pandehurit, për mos të folur për pamundësinë për të ndërtuar një strategji të mirëvenduar mbrojtjeje. Si pasojë e kësaj situatë rrjedh mungesa e efektivitetit të mbrojtjes.

Gjithashtu, shqetësues është rasti i mungesës së efikasitetit në njoftimin e të pandehurit, që bëhet pengesë për të realizuar një mbrojtje të mirë të interesave të tij nga avokati i caktuar kryesisht. Nga përgjigjet e fokus grupeve të gjyqtarëve dhe prokurorëve, rezultoi se kur i pandehuri nuk gjendet, procedimi vazhdon në mungesë (nga studimi rezultoi se 20% e tyre gjykojnë në mungesë), pavarësisht se kur këta persona marrin dijeni për vendimin mund të kërkojnë rishikimin e tij dhe procesi gjyqësor mund të fillojë nga e para.

e. Avokatët kryesisht në gjykimet me të pandehur të mitur

Ligji penal njihet përgjegjësinë ligjore të personave të mitur me moshë nga 14-18 vjeç. Trajtimi i kësaj kategorie subjektsh në mënyrë të veçantë bëhet për shkak të veçorive që paraqesin këto subjekte, e për të cilat mbrohen në mënyrë të posaçme nga një seri aktesh kombëtare dhe ndërkombëtare.

Në një studim të Save the Children dhe Fondacionit për Zgjidhjen e Konfliktëve dhe Mosmarrëveshjeve mbi drejtësinë restauruese dhe recidivizmin e të miturve në konflikt me ligjin në sistemin penitenciar është theksuar se burgosja është një nga vendimet më të rënda për të miturit dhe nuk prodhon efekte pozitive. Studimi zbuloi se sa më i hershëm të jetë zyrtarizimi i dënimit të fëmijëve me burgim aq më i lartë është rreziku i përsëritjes. Shkalla e recidivizmit të të miturve në qendrat e paraburgimit është rritur nga 17.7% në vitin 2013 në 25.7% në vitin 2014.

Në raport theksohet se zgjidhjet alternative në drejtësinë për të mitur mbrojnë të drejtat e fëmijëve, edukimin dhe zhvillimin e tyre

si qytetarë. Përdorimi i metodave bashkëkohore parandalon sjelljet deviante të të miturve, shmang përshkallëzimin e dhunës ndaj tyre.

Sipas të dhënave nga Ministria e Drejtësisë, përfshirja e fëmijëve në konflikt me ligjin është në rritje; 680 të mitur u dënuan në vitin 2013 ndërsa në vitin 2014 u dënuan 773 të mitur, pra, një rritje prej 12% brenda një viti.

Studimi theksoi se burgimi i të miturve krijon paragjykime, diskriminime dhe i përjashton ata nga shoqëria, por zgjidhjet alternative me ndërmjetësim mbrojnë të drejtat e fëmijëve. Sipas të dhënave të studimit, fëmijët të cilët kanë kaluar përmes këtyre zgjidhjeve integrohen më lehtë në shoqëri dhe janë më pak të prirur për të përdorur dhunën në komunitet dhe në familje.¹⁰³

Avokatet të cilët nuk janë të specializuar me procedurat e gjyqimeve me të mitur mund të kenë vështirësi në përdorimin e mjeteve të duhura procedurale, për të garantuar mbrojtje maksimale për të pandehurit e mitur.

Tabela nr. 10 – Masa e çështjeve të mbrojtura në gjykimet me të mitur, në raport me numrin e përgjithshëm të çështjeve sipas kategorisë së avokatëve

Lloji i mbrojtësit	Masa e vendimeve në raport me totalin
Avokat i caktuar kryesisht	32%
Avokat i zgjedhur	6%

Specializimi i avokatëve në këtë fushë është i një rëndësie të veçantë nëse kemi parasysh se kjo kategori mbrohet në përgjithësi nga

103 <http://ëëë.zeriamerikes.com/content/save-the-children-drejtësia-per-te-mitur-anila-meco/3065166.html>

avokatë të caktuar kryesisht, siç vihet re në tabelën më sipër ku pjesa më e madhe e çështjeve me të mitur mbrohen nga avokatë të caktuar kryesisht, ose më konkretisht numri i tyre është 5 herë më i lartë se çështjet që mbrohen nga avokatët e zgjedhur. Kjo ndodh për shkak se ky kontigjent të miturish zakonisht vjen nga familje pa të ardhura, të cilët nuk kanë mundësi të paguajnë një avokat.

Interesant është edhe një nga çështjet që bën pjesë në 100 dosjet e studiara në thellësi, kur u konstatua se në gjykimin e një të mituri të mbrojtur nga avokat i caktuar kryesisht, rezultoi se ishte gjykata që me nismën e saj i dha të pandehurit mundësinë për t'u përjashtuar nga dënimi, ndërsa avokati kërkoi dënimin e tij dhe as nuk e konsideroi kërkesën për përjashtimin e të miturit nga dënimi, për shkak të moshës dhe rrezikshmërisë së ulët shoqërore.

f. Konkluzionet përfundimtare dhe mënyra e prezantimit të tyre

Vlerësimi i cilësisë së mbrojtjes në përgjithësi nuk është i lehtë, për arsye të cilat i analizuam në pjesën hyrëse të këtij kapitulli, por disa aspekte procedurale janë tregues me vlerë që dëshmojnë mungesë serioziteti në trajtimin e çështjes. Në këtë kontekst, konkluzionet përfundimtare paraqesin një rëndësi të veçantë dhe një përgatitje e mirë e tyre tregon impenjim përveçse ndihmon gjyqtarin në arritjen e një vendimi sa më objektiv dhe të drejtë. Kjo fazë e gjykimit është faza kur pasi mbrojtja është njohur dhe familjarizuar mirë me çështjen, mund të rendisë argumentet, të cilët ndikojnë në vendimarrje në mënyrën sa më të favorshme për të pandehurin. Konkluzionet mund të formulohen në mënyrë të shkruar, por edhe verbalisht. Në rastin e paraqitjes verbalisht të konkluzioneve, sipas monitorimit të seancave, rezultoi se ato jepen në mënyrë tepër të shkurtër, duke mos bërë analizë juridike të fakteve, por duke parashtruar vetëm qendrimin në

lidhje me dënimin. Në rastin e konkluzioneve në mënyrë të shkruar situata ndryshon në favor të të pandehurit dhe për këtë arsye kemi mbledhur të dhënat se në sa raste ato janë paraqitur në këtë formë, sipas tabelës në vijim:

Tabela nr. 11 - Paraqitja me shkrim e konkluzioneve

Lloji i mbrojtësit	Masa e përgatitjes me shkrim të konkluzioneve
Avokat i caktuar kryesisht	18%
Avokat i zgjedhur	41%

Nga të dhënat më sipër rezulton se përgatitja e konkluzioneve me shkrim mungon në një masë të madhe tek avokatët e caktuar kryesisht, ku më pak se 1/5 e tyre paraqesin konkluzione me shkrim. Megjithatë duhet theksuar se paraqitja e konkluzioneve me shkrim nuk është një rregull edhe në rastin e çështjeve të mbrojtura nga avokatët e zgjedhur, ku më pak se gjysma e tyre e praktikojnë këtë mënyrë prezantimi të konkluzioneve, ndonëse e përdorin mbi 2 herë më shumë se avokatët e caktuar kryesisht.

Duhet pasur parasysh se cilësia e konkluzioneve nuk mund të analizohet me një metodë sasiore, pasi rezultati i vendimit të gjykatës varet nga shumë rrethana që do të sillnin risk të lartë në lidhje me relevancën statistikor. Megjithatë paraqitja me shkrim e tyre përfaqëson një punë më serioze në drejtim të mbrojtjes së interesave të të pandehurit.

Duke vlerësuar sa më sipër, si një mundësi të matjes së seriozitetit të treguar në mbrojtjen e një çështjeje, në anketimet e bëra me fokus grupet, u pyetën gjyqtarët dhe prokurorët për seriozitetin e treguar nga avokatët e caktuar kryesisht krahasuar me avokatët e zgjedhur dhe përgjigjet e tyre më të shpeshta jepen në tabelën më poshtë:

Tabela nr. 12 - Vlerësimi i punës së avokatëve të caktuar kryesisht krahasuar me avokatët e zgjedhur

Fokus grupet	Gjyqtarët	Prokurorët
Përgjigjet	Në një shkallë nga 1 deri në 5, e vlerësojnë cilësinë e punës së avokatëve të caktuar me notën 2 deri në 3, pra vlerësohet si mesatare. Avokatët e zgjedhur janë më të motivuar për të bërë një mbrojtje të mirë.	Në një shkallë nga 1 deri në 5, e vlerësojnë cilësinë e punës së avokatëve të caktuar me notën 1 deri në 3, Avokatët e zgjedhur bëjnë mbrojtje më të mirë.

Nga të dhënat e mësipërme vihet re se kemi një përputhje mes perceptimit të gjyqtarëve dhe prokurorëve për seriozitetin e punës së avokatëve të caktuar kryesisht dhe paraqitjes së konkluzioneve përfundimtare me shkrim nga ana e tyre. Një diferencë e lehtë mes tyre vihet re në faktin që ka prokurorë që vlerësojnë punën e avokatëve kryesisht edhe me notën minimale dhe kjo lidhet më shumë me faktin që në hetimet paraprake puna e avokatëve kryesisht është më formale, ndërsa në gjykatë ata në çdo rast japin pak më shumë se minimumin, ku me minimum perceptohet vetëm nënshkrimi formal i akteve, pa bërë asnjë veprim tjetër qoftë verbal apo me shkrim dhe pa asnjë rezultat për të pandehurin.

g. Gjykimi brenda një afati të arsyeshëm dhe roli i avokatit

Gjykimi brenda një afati të arsyeshëm është një nga kriteret dhe parimet që mbrohen si nga e drejta vendase, ashtu edhe nga aktet ndërkombëtare në fushën e mbrojtjes së të drejtave të njeriut. Një gjykim tepër i gjatë është edhe në dëm të interesave të shtetit.

Neni 6, pika 1 e Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, parashikon se:

*“Në përcaktimin e (...) çdo akuze penale kundër tij, çdo person ka të drejtë që çështja e tij të dëgjohet drejtësisht, publikisht dhe **brenda një afati të arsyeshëm** nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme (...).”*

Neni 6 të Konventës i bën jehonë neni 42/2 i Kushtetutës, i cili parashikon se:

*“Kushdo, për mbrojtjen e të drejtave, të lirive dhe të interesave të tij kushtetuese dhe ligjore, ose në rastin e akuzave të ngritura kundër tij, ka të drejtën e një gjykimi të drejtë dhe publik **brenda një afati të arsyeshëm** nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme e caktuar me ligj”.*

Pavarësisht parashikimeve ligjore, sipas raporteve dhe studimeve kombëtare dhe ndërkombëtare, proceset gjyqësore në Shqipëri karakterizohen nga vonesa dhe shtyrje të stërzgjatura të seancave. Kjo gjë krijon efekte negative të tilla si: rritja në mënyrë artificiale e shpenzimeve si për palët e përfshira në proces, ashtu edhe për sistemin gjyqësor në përgjithësi; dëmtimi i besimit të publikut në sistemin e drejtësisë; krijimi i hapësirave për marrëveshje korruptive, etj.

Për efekt të këtij studimi do të fokusohemi te ndikimi dhe sjellja që duhet të ketë avokati, për të mos krijuar vonesa të panevojshme në procedimet gjyqësore. Ky detyrim i avokatit parashikohet shprehimisht në nenin 25 të Kodit të Etikës së avokatit.

Nga tabela nr. 4 më sipër vumë re se numri i seancave, kur avokati është i caktuar kryesisht është më i madh se numri i seancave kur avokati është i zgjedhur. Një arsye e kësaj difference gjendet te fakti

se avokatët e caktuar kryesisht zhvillojnë më shumë gjykime të zakonshme për arsyet të cilat i shpjeguam më sipër dhe një gjë e tillë nuk cenon gjykimin në një afat të arsyeshëm, pasi është e pritshme që një gjykim i zakonshëm të ketë më shumë seanca të zhvilluara.

Përgjigjen mund ta gjejmë duke vlerësuar të dhënat e tabelës nr. 7 më sipër, nga të cilat rezulton se një pjesë e shtyrjes së seancave bëhen për shkak të kërimit kohë nga avokatët e caktuar për tu njohur me dosjen dhe kjo shkaktohet nga zëvendësimi i avokatit të caktuar kryesisht, i cili zakonisht nuk është i njëjtë me atë që ka mbrojtur të pandehurin në hetimet paraprake.

Ndërsa është normale një kërkesë e tillë, madje e këshillueshme që ajo të bëhet, duhet parë mundësia që avokati të mos ndryshojë në momentin e gjyimit. Një gjë e tillë mund të korrigjohet, duke caktuar procedura detyruese për gjykatën që të thërrasë në gjykime dhe avokatin e caktuar kryesisht që ka ndjekur çështjen gjatë hetimeve paraprake.

Një efekt tjetër që ka sjellja e avokatit në gjykimin brenda një afati të arsyeshëm është edhe përdorja e shtyrjes së seancave për shkak të mosparaqitjes, si një strategji mbrojtjeje, siç do ta shohim në vijim.

Shtyja e seancave për mosparaqitje si “një strategji mbrojtje”

Një arsye e supozuar e shtyrjes së seancave e hasur shpesh (shih tabelën nr. 13) është edhe mosparaqitja e avokatëve në procese gjyqësore. Kjo gjë është konstatuar edhe në studime të mëparshme.¹⁰⁴ Një nga arsyet e supozuara lidhet me strategjinë e mbrojtjes, me qëllim konsumimin më të madh të afateve të paraburgimit, kur i pandehuri është nën masën e sigurisë së arrestit në burg, kohë e cila llogaritet duke e shumëzuar me koeficientin 1.5 në vendimin përfundimtar të

104 Raporti i programit për zhvillimin e një gjykimi të drejtë, 2004, fq. 9

dënimit. Megjithatë në disa raste kjo gjë bëhet pengesë për pezullimin e afateve të paraburgimit, nëse gjykata e vlerëson si të paarsyeshme shtyrjen, gjë që bie ndesh me interesin e klientëve. Siç është vënë në dukje në mënyrë të vazhdueshme nga Gjykata e Lartë, kjo praktikë është e paligjshme dhe bën që të penalizohen të pandehurit për veprime që nuk u atribuohen atyre.¹⁰⁵

Një arsye tjetër e supozuar e mungesës së avokatëve me qëllim shtyrjen e seancave është për të krijuar mundësi për arritjen e marrëveshjeve korruptive. Kjo e fundit supozohet të jetë një mjet në duart e avokatëve të zgjedhur. Fakt është se këta të fundit janë ata që më së shumti kërkojnë shtyrjen e seancave, megjithëse është e kuptueshme që kjo mbetet thjesht një hipotezë.

Nga të dhënat e mbledhura nga Res Publica rezulton se avokatët e caktuar kryesisht nuk bëhen shkak i rëndësishëm për vonesa dhe kjo është padyshim një gjë pozitive. Ky rezultat mendohet të jetë i tillë për arsye se avokatët e caktuar kryesisht, në rast të mosparaqitjes, rrezikojnë zëvendësimin e tyre në kundërshtim me interesin e tyre financiar.

Tabela nr. 13 - Shtyrja e seancave për mosparaqitje të avokatit

Lloji i mbrojtësit	Shtyrje e seancës për mosparaqitje të avokatit
Avokat i caktuar kryesisht	24%
Avokat i zgjedhur	76%

Shtyrja e seancave rezulton se nuk përdoret nga avokatët e caktuar kryesisht, për shkak se këta të fundit rrezikojnë të zëvendësohen në këto raste.

¹⁰⁵ Vendimi Unifikues i Gjykatës së Lartë, nr. 6, 11 nëntor 2003; shih gjithashtu Komentarin e Kodit të Procedurës Penale, fq. 365.

Arsyet e zvarritjes së gjykimeve

Pavarësisht se nuk është ekzaktësisht në fokus të këtij studimi, gjatë shqyrtimit të dosjeve u vlerësuan arsyet e shtyrjes së seancave në gjykimet penale, për të gjithë periudhën 2013-2014, gjë që mund të vlejë për studime të ardhshme në këtë fushë. Arsyet e shtyrjes së seancave dhe shpeshtësia e tyre pasqyrohen në tabelën në vijim:

Tabela nr.14 - Shkaqet më të shpeshta të shtyrjes së seancave gjyqësore

Shkaqet e shtyrjes së seancave	Masa e tyre në raport me totalin e shtyrjeve të seancave
Për ti dhënë kohë prokurorit për konkluzionet	25.8%
Për njoftimin e palëve	15.9%
Për shkak të mosparaqitjes së prokurorit	15.6%
Për shkak të mosparaqitjes së avokatit	13.4%
Për shkak të mosparaqitjes së të pandehurit	10.5%
Për njoftimin e dëshmitarëve	8.0%
Për ti dhënë kohë avokatit të njihet me dosjen	6.5%
Për shkak të mosformimit të trupit gjykues	4.3%

Pjesa më e madhe e seancave shtyhen për mungesë të prokurorit, ose për ti dhënë kohë këtij të fundit që të paraqesë konkluzionet me shkrim, si dhe për njoftim të palëve, por jo për shkak të sjelljes së avokatëve, të cilët bëhen shkak vetëm në 13.4% të rasteve, duke u pasqyruar një ndryshim i dukshëm nga perceptimi i përgjithshëm. Avokatët e caktuar kryesisht kanë një efekt minimal të vlerësuar në masën 6.4% të rasteve që ndiqen prej tyre, krahasur me 20.4% të rasteve që ndiqen nga avokatët e zgjedhur. Vonesa e shkaktuar nga avokatët kryesisht rezulton të jetë madje më e vogël se koha që ata kërkojnë për t'u njohur me dosjen.

h. Efekti i kërkesave të avokatëve për masën e dënimit dhe dënimet e dhëna nga gjykata

Përveç pjesëmarrjes në seanca gjyqësore me interes është edhe vlerësimi i ushtrimit të të drejtave të mbrojtjes të tilla si kërkimi përfundimtar për llojin dhe masën e dënimit, apo kërkimi i dënimeve alternative, kërkimi i pafajësisë, etj, të cilat në fund ndikojnë në dhënien e vendimit nga gjykata. Megjithatë, bërja e kërkesave nuk është dëshmi e kryerjes së punës me efektivitet, pasi ato mund të mos ndikojnë gjykatën nëse bëhen në mënyrë formale dhe të pabazuar në ligj dhe në prova. Në tabelat në vijim shohim se si janë reflektuar kërkesat përfundimtare të avokatëve, në vendimmarrjen e gjykatës.

Tabela nr.15 - Ndikimi i kërkesave për pafajësi nga mbrojtja në vendimin e gjykatës

Lloji i mbrojtësit	Kërkesa e mbrojtjes për pafajësi	Pranimi i kërkesës nga gjykata	Masa e suksesit në përqindje
Avokat i caktuar kryesisht	11	0	0%
Avokat i zgjedhur	10	1	10%

Nga rezultati mund të arrijmë në përfundimin se gjykata rrallë ndikohet nga kërkesa përfundimtare e mbrojtjes për pafajësi, pa bërë dallime mes dy mënyrave të përfaqësimit. Rezultati i mësipërm nuk ka një relevancë statistikore. Sipas statistikave të marra nga Gjykata e Rrethit Gjyqësor Tiranë rezulton se pafajësia është dhënë vetëm në 2% të çështjeve, çka rezulton edhe në studimin tonë, ku në çështjet me avokat të zgjedhur kjo masë është ekzakëtishtë 2%. Ajo që vihet re është se avokatët, pavarësisht se janë të zgjedhur apo të caktuar kryesisht, e kërkojnë pafajësinë në vetëm 20% të rasteve dhe gjykata pranon vetëm 1/10 e tyre. Megjithatë, në 5152 dosjet e

marra në shqyrtim, Res Publica nuk identifikoi raste të dhënies së pafajësisë në çështjet e ndjekura nga avokatët e caktuar kryesisht, përveç një rasti ku aktet i ishin kthyer prokurorit pa u dhënë një vendim përfundimtar, ku në këtë rast ishte vetë prokurori që e kërkoi një gjë të tillë.

Fakti që dhënia e pafajësisë është në nivele kaq të ulëta, mund të shpjegohet si me cilësinë e punës së avokatëve, por edhe me punën e prokurorëve. Për të vlerësuar këtë fakt shohim tregues të tjerë, si efekti që kanë kërkesat e avokatëve lidhur me aplikimin e dënimeve alternative.

Në parantezë, duke të paraqesim se çfarë janë dënimet alternative të kërkuara në zbatim të neneve 53, 59, 63 të Kodit Penal.

Zbatimi i **nenit 53** nënkupton uljen e dënimit nën kufijtë e parashikuar nga ligji dhe gjen zbatim kur gjykata çmon se vepra dhe autori i saj paraqesin rrezikshmëri të pakët dhe janë të pranishme disa nga rrethanat lehtësuese.

Zbatimi i **nenit 59** nënkupton pezullimin e ekzekutimit të vendimit me burgim dhe jepet nga gjykata për dënimet me burgim gjer në pesë vjet dhe kur rrezikshmëria e personit është e pakët apo për shkak të rrethanave të kryerjes së veprës penale.

Zbatimi i **nenit 63** nënkupton pezullimin e ekzekutimit të vendimit me burgim dhe detyrimin për kryerjen e një pune në interes publik dhe jepet nga gjykata kur rrezikshmëria e personit është e pakët, kur ka caktuar një dënim jo më të madh se 1 vit burgim.

Në vijim shohim se cilat janë kërkesat e avokatëve, sipas kategorive, lidhur me dhënien e dënimeve alternative dhe vendimet e dhëna nga gjykata.

Tabela nr.16 - Kërkesat për dënime alternative në relacion me vendimin e gjykatës

Lloji i mbrojtësit	Kërkesa e mbrojtjes për pafajësi	Pranimi i kërkesës nga gjykata	Masa e suksesit në përqindje	Dënim alternativ i dhënë nga vetë gjykata
Av. i caktuar kryesisht	14	9	64%	6
Av. i zgjedhur	11	8	73%	5

Edhe këto të dhëna nuk demonstrojnë ndonjë diferencë që ka relevancë statistikore nëse krahasojmë efektin që kanë në vendimin përfundimtar kërkesat e avokatëve të caktuar kryesisht dhe ato të avokatëve të zgjedhur dhe kjo mund të ketë shpjegime të shumta. Ndoshta sepse kjo çështje është shumë më e komplikuar për një analizë kuantitative statistikore, ose ndoshta për shkak të një justifikimi më alarmant siç është fakti se influenza e sjelljes së mbrojtjes në vendimmarrjen e gjykatës është më pak domethënëse se sa ne besojmë që është. Për të sqaruar këtë çështje duhen vlerësuar edhe variabla të tjerë siç do ti shohim në vijim.

Tabela nr. 17 - Relacioni mes kërkesave të prokurorit dhe vendimit të gjykatës në dy mënyrat e mbrojtjes

Lloji i mbrojtësit	Kërkesa e prokurorit		Vendimi i gjykatës		E shprehur në përqindje	
	Burgim	Gjobë	Burgim	Gjobë	Burgim	Gjobë
Av. i caktuar kryesisht	103.6 vjet	980.000 lekë	86.5 vjet	1.810.000 lekë	83.5%	184.7%
Avokat i zgjedhur	74.5 vjet	2.240.000 lekë	51.1 vjet	2.460.000 lekë	68.6%	109.8%

Nga të dhënat e mësipërme vihet re se kemi një diferencë të madhe mes kërkesave të bëra nga prokurori, të cilat janë 39% më të rënda në rastin kur çështja hetohet dhe gjykohet në praninë e një avokati të caktuar kryesisht. E njëjta tendencë vihet re edhe te masa e dënimit të dhënë nga gjykata, e cila vihet re se ul 2 herë më shumë këtë masë në rastet e çështjeve të cilat ndiqen me avokat të zgjedhur, krahasuar me çështjet e ndjekura nga avokatët e caktuar kryesisht. E njëjta gjë konstatohet edhe te masa e gjobave, ku gjykata është pothuajse dy herë më e ashpër për të pandehurit e mbrojtur nga avokatët e caktuar kryesisht.

Ky përfundim mund të shpjegohet me cilësinë jo të mjaftueshme të punës së avokatëve të caktuar kryesisht, që nga fillimi i hetimeve, çka bën që rezultati të pasqyrojë kërkesa për dënime më të rënda nga prokurorët, të pasuara me vendime me ulje më të vogël dënimi nga gjykata.

Në total, dënimet e dhëna për të njëjtat vepra penale ishin mbi 40% më të ulta në çështjet e ndjekura nga avokatët e zgjedhur.

i. Ndryshimi i avokatëve në faza të ndryshme të hetimit dhe shqyrtimit gjyqësor

Mbrojtja e të pandehurit nga i njëjti avokat, që nga faza hetimore deri në fund të shqyrtimit gjyqësor në të gjitha shkallët e gjykimit, paraqet avantazhe për disa arsye:

Së pari, një mbrojtje e plotë nënkupton një strategji mbrojtje konsistente, e cila nuk duhet të kompromentohet për shkak të ndërrimit të avokatëve.

Së dyti, mbrojtja gjatë fazës hetimore, madje edhe gjatë fazës së raportimit të çështjes te prokurori nga komisarati i policisë, është me rëndësi pasi në këtë fazë bëhet plotësimi i dosjes hetimore që vlen për fazat e tjera të gjykimit.

Nga studimi i dosjeve rezulton se në më të shumtën e rasteve, në fazën e gjykimit avokatët e caktuar kryesisht ishin të ndryshëm nga ata të caktuar në fazën e hetimeve paraprake. Fokus grupet e gjyqtarëve dhe prokurorëve japin shifra rreth 15-20% të rasteve avokati është i njëjtë, ndërsa në pjesën tjetër avokati ndryshon. E njëjta gjë vlen edhe për gjykimin në shkallë të dytë. Më konkretisht nga të gjitha dosjet në studim vetëm në 4 raste ishte i njëjti avokat i caktuar kryesisht që kishte ndjekur çështjen në dy shkallët e gjykimit (edhe në këto raste mbrojtja prej të njëjtit avokat nuk kishte nisur që në fazën hetimore).

Për t'u përmendur është gjithashtu fakti që avokatët marrin përsipër përfaqësimin e një të pandehuri, i cili ka qenë përfaqësuar më parë nga një avokat tjetër, pa u konsultuar më parë me këtë të fundit, detyrim që vjen nga kërkesat e nenit 33 të Kodit Etik të Avokatit.

Sa më sipër konfirmohet edhe nga anketimi me fokus grupet e avokatëve, prokurorëve dhe gjyqtarëve.

Tabela nr. 18 - Ndryshimi i avokatëve të caktuar kryesisht gjatë fazave të procedimit penal

Fokus grupet	Gjyqtarët	Prokurorët	Avokatët
Përgjigjet	Përgjithësisht mundohemi të caktojmë të njëjtin avokat që ka qenë edhe gjatë procedurave në Komisariat.	Përgjithësisht jo, por mundohemi të caktojmë të njëjtin avokat që ka qenë i pranishëm gjatë hetimeve paraprake.	Nuk ndjekim çështjen nga fillimi deri në fund të procesit pasi caktimi jonë varet nga vullneti i gjyqtarit, i cili preferon të caktojë një avokat që njeh vetë, ose sepse i pandehuri nuk e dëshiron të njëjtin avokat.

Nga përgjigjet e mësipërme ka një mospërputhje mes prokurorëve që pohojnë se përgjithësisht mundohen të zgjedhin të njëjtin avokat, i cili ndryshon nga qëndrimi i gjyqtarëve, që shprehen se përgjithësisht kjo gjë nuk ndodh, ashtu si edhe avokatëve nga ana tjetër, të cilët pohojnë se i njëjti avokat nuk e ndjek çështjen nga fillimi deri në fund.

Këto përgjigje dominante sugjerojnë se avokati ndryshon kryesisht gjatë gjykimit të çështjes, por ka më shumë mundësi që ai të kenë qenë i njëjtë gjatë hetimeve në komisariat dhe gjatë hetimeve në prokurori.

Bën përshtypje përgjigja e avokatëve, sipas të cilëve arsyeja pse çështja nuk ndiqet tërësisht nga ta është edhe për shkak të vullnetit të të pandehurit, gjë që mund të ngrejë hipoteza për mungesë të besimit mes të pandehurit dhe avokatit të tij. Kjo gjë mund të ndodhë për shkak të neglizhencës së avokatëve të caktuar kryesisht për të kontaktuar dhe krijuar një marrëdhënie besimi me klientin e tij/saj, pa diskutuar këtu cilësinë e mbrojtjes, e cila nuk mund të vlerësohet objektivisht nga klienti, për arsye të cilat i diskutuam në hyrjen e kësaj pjese.

Në çdo rast do të ishte në interes të të pandehurit ndjekja nga i njëjti avokat i çështjes nga fillimi deri në fund të procedimit penal, përveç rasteve kur kjo nuk pranohet nga vetë i pandehuri, për arsye që varen rast pas rasti.

j. Ankimimi i vendimeve

E drejta e ankimit është element i procesit të rregullt ligjor që parashikohet si e drejta për ankim efektiv në nenin 13 të Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut. E drejta e ankimit presupozon të drejtën e çdokujt për t'iu drejtuar një organi më të lartë shtetëror, ekzistencën e organit për shqyrtimin e ankimit, afatet optimale të shqyrtimit, shqyrtimin objektiv, kontrollin gjyqësor si kontrollin

përfundimtar ndaj ankimit dhe një garanci për një rehabilitim të mundshëm si pasojë e shqyrtimit dhe pranimit të ankimit.

Në tabelat në vazhdim shohim sa është numri i ankimeve dhe efektet në ndryshimin e vendimit.

Tabela nr. 19 - Ankimimi në gjykatën e apelit të vendimit përfundimtar të shkallës së parë

Lloji i mbrojtësit	Ankim i pandehuri		Ankim prokurori		Lënë në fuqi		Heqje dore		Ndryshim në favor		Ndryshim në disfavor	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Av. i caktuar kryesisht	15	30%	2	4%	13	76%	1	7%	3	20%	0	0%
Avokat i zgjedhur	22	38%	6	12%	15	60%	6	27%	2	9%	2	8%

Të dhënat e mësipërme tregojnë se nëse ushtrohet e drejta e ankimit, ajo rezulton me avantazhe për të pandehurin. Për këtë arsye është e rëndësishme dhe duhet përfituar nga mjeti procedural i ankimit. Megjithatë nuk vihet re ndonjë diferencë domethënëse në përdorimin e mjetit të ankimit nga të dy kategoritë e avokatëve, pasi nëse zbriten rastet e heqjes dorë nga ankimi prej avokatëve të zgjedhur, rezulton se konkretisht në gjykatën e apelit çështjet e ndjekura nga avokati i caktuar kryesisht janë 14, ndërsa ato të ndjekura me avokat të zgjedhur janë 13.

Pavarësisht sa më sipër, i rëndësishëm është fakti që rezultati në përfundim të gjykimit në shkallë të dytë shoqërohet me një reduktim të masës së dënimit për të pandehurin, ku duket se kanë përfituar më shumë të pandehurit me avokat të caktuar kryesisht, por në një diferencë jo domethënëse nga ana statistikore, pasi nisur nga kampioni i vogël i ankimeve rezultati mund të jetë aksidental.

Gjithashtu, ajo që të bën përshtypje nga të dhënat e tabelës më sipër është fakti se avokatët e zgjedhur heqin dorë nga gjykimi në apel pas bërjes së ankimit, me një diferencë të madhe me avokatët e caktuar kryesisht, gjithsej 6 raste përkundrejt 1 rasti, por që për shkak të kampionit të vogël rezultati nuk ka relevancë statistikore. Arsyet e heqjes dorë janë të ndryshme. Një nga hipotezat më të mundshme që shpjegon heqjen dorë nga ankimi është sepse ky mjet përdoret për konsumimin e afateve të paraburgimit, dhe pas konsumimit të plotë të afateve dhe lirimit të të pandehurit hiqet dorë prej ankimit, për të shmangur pasojat e një rekursi të mundshëm nga prokurorët pranë gjykatave të apelit, që mund të rëndojë në të ardhmen pozitën e të dënuarit.

Një e dhënë tjetër interesante që del nga tabela më sipër është edhe sasia e ankimeve të bëra nga prokurori në dy llojet e mbrojtjes. Vërejmë se në rastet kur çështjet e mbrojtura nga avokatët e caktuar kryesisht, në përfundim të tyre prokurori nuk ka ankimuar vendimin e gjykatës në të njëjtën masë në krahasim me çështjet kur avokati është i zgjedhur. Konkretisht prokurorët ankimojnë vendimet kur avokati është i zgjedhur 3 herë më shumë se kur avokati është i caktuar kryesisht. Kjo gjë mund të lidhet me faktin se gjykata ka vendosur më shumë në favor të të pandehurve në çështjet e ndjekura nga avokatët e zgjedhur, çka ka provokuar ankime në një numër më të madh nga prokurorët.

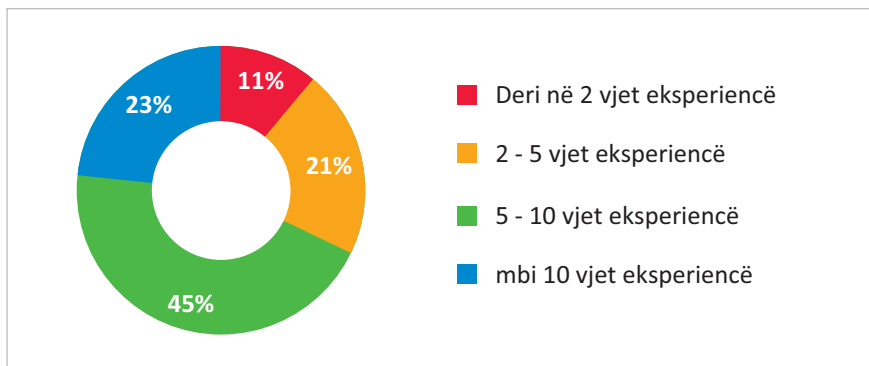
Ndërsa e drejta e ankimit shtrihet edhe në nivele të tjera të gjyqësorit, në vijim shohim se si ushtrohet kjo e drejtë në Gjykatën e Lartë.

Tabela nr. 20 Rekursët në Gjykatën e Lartë

Lloji i mbrojtësit	Rekurse	Mospranime	Lënie në fuqi
Av. i caktuar kryesisht	0	0	0
Av. i zgjedhur	4 (3 nga prokurori)	3	1

Të dhënat e mësipërme përbëjnë një kampion të vogël e megjithatë duket se rekursi është një mjet ankimi shumë pak i përdorur nga avokatët në përgjithësi. Në një vështrim më të gjerë të statistikave të marra nga Gjykata e Rrethit Gjyqësor Tiranë vihet re se rekursët e të pandehurit janë në masën 0.6% të numrit total të çështjeve. Nga një hulumtim më i gjerë në 5152 dosjet e marra në analizë paraprake, vihet re se rekursët janë paraqitur në çështjet e ndjekura nga avokatët e zgjedhur. Në këtë fazë avokatët e caktuar kryesisht janë pasivë dhen nuk e ushtrojnë këtë të drejtë.

Megjithatë, besojmë se avokatët e caktuar kryesisht nuk e ushtrojnë të drejtën e rekursit edhe për arsye që lidhen me kufizimin që Dhoma Kombëtare e Avokatëve ka vendosur ndaj avokatëve për të drejtën e përfaqësimit të klientëve në Gjykatën e Lartë dhe Gjykatën Kushtetuese të vetëm atyre avokatëve që kanë mbi 10 vjet që ushtrojnë profesionin. Nga një vlerësim i listës së avokatëve që caktohen kryesisht në dispozicion të Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Tiranë, të përgatitur nga Dhoma e Avokatisë Tiranë, rezulton se vetëm 23% e avokatëve e plotësojnë këtë kriter. Pothuasje se gjysma e avokatëve që bëjnë pjesë në listë ka një eksperiencë nga 5 deri në 10 vjet. Mesatarja e eksperiencës së tyre e shprehur në vite është 8 vjet, siç rezulton në grafikun e mëposhtëm:

k. “Preferenca” në zgjedhjen e emrave nga lista e avokatëve të caktuar kryesisht

Formulimi në Kushtetutë, lidhur me shprehjen e vullnetit të të pandehurit në caktimin e një avokati, tregon se një i pandehur ka të drejtë të ketë një avokatin mbrojtës, sipas zgjedhjes së tij, pavarësisht se avokati mund të paguhet sipas skemës së ofrimit të ndihmës juridike falas.¹⁰⁶

Ndërsa Kodi i Procedurës Penale është më pak i qartë, për mënyrën e caktimit të avokatit nga organi procedues. Në nenin 49 të tij, parashikohet se në rastet kur është e nevojshme, apo thjesht nuk ka zgjedhur një avokat, është gjykata apo prokuroria që cakton një mbrojtës kryesisht.

Ndërsa është e zakonshme që i pandehuri i aftë për të paguar një avokat, e zgjedh këtë vetë, shohim se si realizohet e drejta për të zgjedhur avokat, në rastin kur ai caktohet kryesisht nga prokurori/gjykata. Është i vështirë vlerësimi i këtij fakti nga studimi i dosjeve penale në mënyrë direkte, por një vlerësim për këtë mund të bëhet në mënyrë të tërthortë.

Për të arritur një rezultat më domethënës, Res Publica zgjeroi sondazhin për të parë shpeshësinë e emërimit të avokatëve me emra konkretë gjatë procesit gjyqësor, jo vetëm për 100 dosjet e marra në analizë të thelluar, por për të gjitha çështjet e mbrojtura dhe vendimet e dhëna nga gjykata e shkallës së parë, Tiranë, në harkun kohor 2013-2014. Nga ky sondazh dolën të dhënat e reflektuara në tabelën në vijim.

106 Neni 31 i Kushtetutës, shprehet se: “Gjatë procesit penal kushdo ka të drejtë.....ç) të mbrohet vetë ose me ndihmën e një mbrojtësi ligjor të zgjedhur prej tij.....”

Tabela nr. 21 - Shpërndarja e caktimit të avokatëve, në të gjitha çështjet e gjykuara gjatë vitit 2013-2014 nga avokatë të caktuar kryesisht

Av. e caktuar kryesisht (inicialet)	Nr. i çështjeve të identifikuara 2013 - 2014	Përqindja e shpërndarjes së çështjeve
N. P.	334	24.3%
M. R.	170	12.3%
D. L.	132	9.5%
E. H.	100	7.2%
V. T.	98	7.1%
K. C.	73	5.3%
S. T.	57	4.1%
V. P.	54	3.9%
A. T.	54	3.9%
S. M.	47	3.4%
A. K.	25	1.8%
V. V.	23	1.6%
E. K.	17	1.2%
N. C.	12	0.8%
N. R.	11	0.7%
44 avokatë të tjerë	Më pak se 10 çështje	12.9%

Nga të dhënat më sipër vihet re se nga lista me avokatë të vënë në dispozicion nga Dhoma Kombëtare e Avokatisë prej 87 emrash, vetëm 3 prej tyre 46 % të çështjeve, ndërkohë që 28 avokatë nuk janë angazhuar në asnjë çështje.

Edhe më domethënës është fakti se në një rast avokati kishte përfaqësuar të pandehur në gjykime në shkallën e parë një numër prej 334 çështjesh në vetëm dy vjet. Nga një llogari e thjeshtë del se ky avokat ka mbrojtur

një çështje të re në më pak se një ditë e gjysmë pune, ose afro 17 çështje në muaj (duke pasur parasysh faktin që muaji gusht është gjithmonë pushim për gjykatat). Pa dashur të aludojmë për aftësitë e këtij avokati, krijohet dyshimi i arsyeshëm se nuk ka pasur kohën e mjaftueshme për të realizuar mbrojtje efektive nën një trysni kohore kaq të madhe.

Me qëllim për të kuptuar arsyet e përzgjedhjeve të një numri të vogël avokatësh në pjesën më të madhe të çështjeve vlerësuam përgjigjet e ardhura nga fokus grupet lidhur me këtë çështje, të cilat i shohim në tabelën në vijim. Një kolonë e veçantë është dedikuar edhe për përgjigjen zyrtare të Dhomës Kombëtare të Avokatisë për këtë aspekt.

Tabela nr. 22 - Vullneti i të arrestuarit / të pandehurit, që mbrohet me avokat të caktuar kryesisht, për të zgjedhur mbrojtësin e tij

Fokus grupet	Gjyqtarët	Prokurorët	Avokatët	Dhoma e Avokatëve
Përgjigjet	I pandehuri informohet për të drejtën për të zgjedhur një avokat dhe nëse nuk ka mundësi i caktohet një i tillë. Nuk i vihet në dispozicion lista për të zgjedhur vetë ai, por i merret pëlqimi nëse është dakord me avokatin e sugjeruar. Në përgjithësi avokati zgjidhet në bazë të disponueshmërisë së tij	Zgjidhet një avokat i caktuar nga lista në mënyrë të rastësishme. I arrestuari nuk zgjedh vetë avokatin nga lista, por pyetet nëse është dakord me emrin e propozuar nga prokurori.	Avokatët zgjidhen në bazë të listës. Nëse i arrestuari/i pandehuri kërkon të mbrohet me një avokat të caktuar, kjo kërkesë merret parasysh nga gjykata. Performanca e mirë në ofrimin e shërbimit nuk ka ndikuar gjithmonë në përzgjedhjen si avokatë kryesisht.	Avokatët zgjidhen në bazë të listës. Nëse i arrestuari/i pandehuri kërkon të mbrohet me një avokat të caktuar, kjo kërkesë merret parasysh nga gjykata. Performanca e mirë në ofrimin e shërbimit nuk ka ndikuar gjithmonë në përzgjedhjen si avokatë kryesisht.

Nga shqyrtimi i mbi 1300 çështjeve të mbrojtura nga avokatët e caktuar kryesisht, rezulton se një numër i vogël i tyre caktohen nga gjykata për mbrojtje në pjesën më të madhe të çështjeve, tregon për preferencë të dukshme të gjyqtarëve në zgjedhjen e emrave nga lista.

Një gjë e tillë sjell si pasojë mungesën e konkurrencës brenda kategorisë së avokatëve të caktuar kryesisht, pasi nuk krijohet bindje që kriteri i aftësisë është ai që bën diferencën. Sipas fokus grupit të gjyqtarëve dhe prokurorëve, kriteri i justifikuar është ai i disponibilitetit. Mungesa e konkurrencës, përveçse është diskriminuese për vetë avokatët kryesisht, pasohet edhe me mungesë motivimi të rritjes së performancës së avokatëve që angazhohen në çështje të tilla. Shqetësues është fakti që ankesat në DHKA për preferencat e organeve proceduese në përzgjedhjen e avokatëve, nuk japin rezultat.

Nga ana tjetër, dëshmon për një mbrojtje sa për sy e faqe, pasi në rast se një avokat ngarkohet me mbrojtjen e shumë të pandehurve, siç është rasti që evidentuam më sipër i të njëjtit avokat që emërohet për një çështje të re çdo një ditë e gjysmë, ai nuk do të ketë kohën dhe mundësinë praktike të tregojë seriozitetin dhe kujdesin e duhur në një mbrojtje efektive.

Për qëllime të këtij studimi, theksojmë se në këtë mënyrë cenohet e drejta e të pandehurit për të zgjedhur në mënyrë të pavarur dhe të pa imponuar një avokat nga lista. Një gjë e tillë është e paevitueshme në rastet kur i pandehuri është në mungesë, por nuk duhet të tolerohet kur i pandehuri është i pranishëm, çka ndodh në shumicën dërrmuese të rasteve (80%).

Përgjigjet e fokus grupeve mbështesin të dhënat, që dalin nga studimi i dosjeve, sipas të cilave caktimi i avokatëve kryesisht është në diskrecion të plotë të prokurorëve dhe gjyqtarëve. Nga përgjigjet e prokurorëve dhe gjyqtarëve rezulton se i pandehuri informohet për

të drejtën për të zgjedhur avokat (pasi kjo është edhe formula ligjore në këtë rast) dhe nëse nuk ka mundësi atij i caktohet një avokat nga lista, por kjo e fundit nuk i vihet në dispozicion të pandehurit që ai të shprehë i pari preferencën e tij, megjithëse mund t'i merret pëlqimi nëse është dakord me avokatin e zgjedhur. Në përgjithësi mendojmë se të pandehurit nuk e vënë në diskutim zgjedhjen e prokurorit apo gjyqtarit edhe për të mos u konfliktuar me organin procedues.

Avokatët e pyetur, nëse respektohet pëlqimi i të pandehurit për ta zgjedhur vetë avokatin kryesisht nga lista, shprehen se zgjedhja e të pandehurit, kur kjo kërkohet nga këta të fundit, respektohet.

Ndërsa dhoma e avokatëve në përgjigjen e saj zyrtare, lidhur me këtë fakt, shprehet se gjatë kësaj procedure rezulton se, si rregull i pandehuri nuk pyetet paraprakisht dhe as i vihet në dispozicion lista me emrat e avokatëve kryesisht për të zgjedhur një prej tyre. Ata pyeten nëse janë dakord me mbrojtjen nga avokati i caktuar i sugjeruar nga prokurori/gjykata, gjë e cila e bën zgjedhjen e tyre në thelb të imponuar.

Kjo mënyrë përzgjedhje, sidomos gjatë fazës së hetimeve paraprake krijon konflikt interesi që dëmton lidhjen e besimit që duhet të ekzistojë mes avokatit dhe klientit, për shkak se avokati zgjidhet praktikisht nga personi të cilit duhet t'i bëjë oponencë.

1. Të dhëna të tjera nga anketimet dhe monitorimi

Sjellja ndaj avokatëve të caktuar kryesisht

Një fakt shqetësues është sjellja e policisë dhe prokurorisë me avokatët kryesisht. Vetëm 20% e tyre shprehen se ata sillen shumë mirë. Të tjerët shprehen se sillen mirë por ka edhe disa avokatë që shprehen se

këto autoritete sillen keq. Kjo passjell diskriminim midis avokatëve dhe si pasojë uljen e efektivitetit të ofrimin të ndihmës juridike falas.

Mosnjohja e të arrestuarve me të drejtat e tyre

Vënia e një personi në gjendje arresti, edhe në rastet e përfundimit të procesit gjyqësor, me qëllim ekzekutimin e vendimit të gjykatës, e vendos individin në një situatë tepër të cënueshme. Nga studime dhe raporte referohet se në momentin e burgimit, individëve nuk u jepet informacion për arsyet e arrestimit/ndalimit apo për të drejtat e tyre, si dhe nuk u jepet mundësia të asistohen nga një mbrojtës.¹⁰⁷

Jurisprudenca e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut konsideron se faza e ekzekutimit të vendimeve është pjesë e procesit gjyqësor dhe për pasojë kërkesat e nenit 6 të Konventës vlejné edhe për këtë fazë.

Një mangësi e tillë është vërejtur edhe në rastin studimor të të pandehurit A.M, referuar në vijim të këtij studimi.

Ky boshllëk, kryesisht është i natyrës legjislative dhe kërkon një ndërhyrje të shpejtë në legjislacionin që rregullon sigurimin e ndihmës juridike falas.

Moskrijimi i kushteve të favorshme për t'u takuar me avokatin

Shqetësues është fakti se të burgosurve nuk u mundësohet takimi me avokatin edhe për shkak të burokracive administrative siç është kufizimi i takimeve me orar. Për shembull të burgosurit nuk mund të takohen as me avokatin e tyre, pavarësisht mënyrës së zgjedhjes, jashtë orarit 09.00 me 15.00, nga e hëna në të premte. Kjo do të thotë që personat të cilëve u nevojitet takimi me avokatin pas kësaj ore në ditën e premte u mohohet mundësia e takimit deri të hënë në

107 Shih raportin e OSBE, viti 2006.

orën 09.00, gjë e cila cenon garancitë e personit dhe në raste ekstreme mund të verë edhe jetën e tyre në rrezik, si në rastin studimor A.M që do të shohim në vijim.

4. Rasti studimor i A. M

Për të parë se si mund të përkthehet në praktikë diferenca e cilësisë së mbrojtjes nga një avokat i caktuar kryesisht me një avokat të zgjedhur, Res Publica është angazhuar në mbrojtjen e shtetasit A.M, gjykuar fillimisht në mungesë dhe është asistuar nga një avokat i caktuar kryesisht, duke rezultuar në dënimin e tij me 6 muaj burgim. Më pas, çështja u rigjykua tërësisht, duke u asistuar me avokat të zgjedhur, i ofruar nga qendra Res Publica.

Kazusi

Prokuroria e Rrethit Gjyqësor Tirane ngriti akuzën për veprën penale të “Falsifikimit të dokumentave”, parashikuar nga neni 186/1 i Kodit Penal, në ngarkim të shtetasit A.M. I pandehuri nuk u njoftua dhe për pasojë as nuk u paraqit asnjëherë pranë organit të akuzës për t’u njohur me çështjen e ngritur në ngarkim të tij. Hetimi u zhvillua në mungesë të tij, dhe në të njëjtën mënyrë u zhvillua në mungesë edhe gjykimi ndaj tij. Gjatë gjykimit, Gjykata e Rrethit Gjyqësor Tiranë caktoi një avokat kryesisht. Çështja zgjati vetëm një seancë. Gjykata vendosi deklarinimin fajtor të të pandehurit dhe dënimin e tij me 6 muaj burgim. Vendimi mori formë të prerë dhe u lëshua urdhër arresti në ngarkim të të pandehurit, në bazë të të cilit i pandehuri u gjet dhe u arrestua brenda pak ditësh, një dite të premtë, në orën 14.00. I pandehuri rezultoi të ishte person me aftësi të kufizuara, i cili vuante nga insuficenca e plotë renale dhe për këtë arsye duhej të mbahej në kushte spitalore pasi ai i nënshtrohej procesit të dializës katër herë në javë. Mungesa e këtij trajtimi rrezikonte seriozisht jetën vetëm në pak orë.

Rigjykimi

Pas angazhimit të qendrës Res Publica, u konstatua se çështja duhej të rigjykohej, pasi i pandehuri nuk kishte marrë njoftim për procesin në ngarkim të tij dhe se adresa e tij ishte e saktë, por autoritetet kishin dështuar në gjetjen e adresës për faj të tyre. Por deri sa të vinte dita e hënë dhe të nisnin procedurat për kthimin e çështjes në rigjykim, i pandehuri u kërkuar të mbahej në spitalin ku dhe kryente procedurën e mjekimit.

Për të rigjykuar çështjen, fillimisht u kërkuar rivendosja në afatin e ankimit e cila u pranua nga gjykata. Rivendosja në afatin e ankimit solli si pasojë pavlefshmërinë e urdhërit të ekzekutimit, për shkak se vendimi tashmë nuk ishte më i formës së prerë, duke liruar të pandehurin. Gjykata e Apelit Tiranë vendosi kthimin e çështjes për rigjykim, pasi në mënyrë evidente i pandehuri nuk ishte njoftuar në mënyrë të rregullt.

Rigjykimi u zhvillua në prani të avokatit të zgjedhur nga i pandehuri këtë herë. Në përfundim të gjykimit u konstatua se i pandehuri vuante nga insuficienca renale dhe se për shkak të sëmundjes të tij ai nuk mund të qëndronte në burg. Prania e tij gjatë gjykimit bëri të mundur përveç sa më sipër edhe kërkesën për gjykim të shkurtuar, si dhe të pezullohej ekzekutimi i dënimit me burgim dhe i pandehuri të vendosej në një kohë prove për 18 muaj, me kusht që gjatë kësaj kohe të mos kryejë asnjë vepër tjetër penale si dhe të mbajë kontakte me Shërbimin e Provës. Këto kërkesa u pranuan nga gjykata.

Probleme të konstatuara

Së pari, gjykimi i çështjes për herë të parë me avokatin e caktuar kryesisht zgjati vetëm 20 minuta. Brenda një seance kaq të shkurtër, gjykata verifikoi praninë e palëve, caktoi një avokate kryesisht, e cila

studioi dosjen, u vendos për të vazhduar me gjykimin e zakonshëm, u dëgjua prokurori, u morën në shqyrtim të gjitha provat, ekspertizat, etj., u dëgjua avokatja, gjykata mori kohë të administronte provat një nga një, u parashtruan bisedimet e fundit nga prokurori dhe mbrojtësja, si dhe në fund gjykata pati kohë edhe të reflektonte mbi to dhe në fund shpalli edhe vendimin! Gjithçka në 20 minuta, për një fashikull me mbi 50 faqe!

Kjo tregon për mungesë serioziteti dhe efience të skemës së ofrimit të ndihmës juridike, si nga ana e gjykatës dhe nga ana e avokatit të caktuar kryesisht.

Së dyti, policia, prokuroria dhe më pas gjykata, dështuan në njoftimin e të pandehurit edhe pse ai jetonte në adresën e deklaruar që nga lindja dhe që ishte e pandryshuar. Fakti që për ekzekutimin e vendimit të dënimit me burg, ky shtetas u gjend menjëherë dëshmoi që me pak më shumë seriozitet adresa mund të gjendej, njëlloj siç vepruan edhe avokatët e qendrës Res Publica, duke u interesuar pranë njësise bashkiake.

Mungesa e njoftimit të të pandehurit jo vetëm teorikisht cenon të drejtën për një proces të rregullt ligjor, por potencialisht vuri në rrezik jetën e A.M. Kjo rrezikshmëri për shkak të kushteve të rënduara shëndetësore u kombinua edhe me mungesën e organizimit në ambientet e burgimit siç trajtohem më poshtë:

- A.M. u ndalua të premten, kur të shtunën dhe të dielën gjykatat nuk punojnë dhe ai nuk kishte mundësi të kryente asnjë veprim që të pezullonte zbatimin e vendimit, ndërsa vuante nga insuficienca e plotë renale, gjëndje e cila nuk mund të lejonte qëndrimin e tij në ambientet e burgut pasi mund të rezultonte fatale për jetën në harkun e pak orëve.
- U vu re gjithashtu se shtetasit A.M, i cili gjendej në ambientet e

drejtorisë së policisë në pritje për tu shoqëruar për në ambientet e burgut, nuk u lejua të takohet me avokatin e tij, për shkak të kufizimit të vizitave nga ora 09.00-16.00 nga e hëna në të premten.

- Në studimin e kësaj çështje një gjë tjetër që u evidentua ishte edhe mos respektimi i të drejtës për t'u mbrojtur nga një avokat i caktuar kryesisht në këtë fazë të procesit.¹⁰⁸ Pasoja e një mbrojtjeje efektive në këtë fazë në rastin studimor ishte me rrezik direkt në shëndetin e të dënuarit, gjendja e të cilit nuk lejonte të priste derisa të siguronte një mbrojtës (pa konsideruar këtu mundësitë financiare), i cili në rastin konkret iu mundësua nga qendra Res Publica në kuadër të ofrimit të ndihmës juridike pro bono.

5. Të dhëna të tjera që rezultojnë nga monitorimi i seancave

Monitorimi i 200 seancave gjyqësore u krye në periudhën 1 Dhjetor 2015 deri 29 Shkurt 2016. Nga këto seanca, 68 i përkisnin 61 çështjeve që u ndoqën me avokat të caktuar kryesisht, ndëkohë 132 të tjera i përkisnin 125 çështjeve që u ndoqën me avokat të zgjedhur. Në total 200 seancat i korespondonin 186 çështjeve të ndryshme, pasi 14 seanca ishin në vijim të procesit të disa prej këtyre çështjeve.

108 Takimi me të mund të organizohej nga ora 9.00 me 15.00. Kushtetuta i garanton çdokujt, të cilit i është hequr liria, të drejtën për të komunikuar menjëherë me avokatin (dhe personit i jepet gjithashtu mundësia për ta ushtruar këtë të drejtë). Edhe Konventa Evropiane e të Drejtave të Njeriut, edhe Kushtetuta i garantojnë më tej kujtdo që ka kryer një vepër penale të drejtën për t'u mbrojtur vetë ose për të pasur ndihmën e një mbrojtësi të zgjedhur prej tij dhe, në qoftë se ai nuk ka mjete për të shpërblyer një mbrojtës, mund të ndihmohet falas. Sipas nenit 5 të Konventës Evropiane së të Drejtave të Njeriut, e drejta për asistencë ligjore, e cila është e lidhur me parashikimin e nenit 6 të Kartës Evropiane së të Drejtave të Njeriut, rrjedh nga e drejta për t'u ankuar ndaj heqjes së lirisë. Që kjo e drejtë të zbatohet, i arrestuari duhet të ketë mundësi të kontaktojë me një avokat, të flasë me të dhe të ketë kohën e mjetet e nevojshme për të përgatitur një kërkesë për lirim. Mundësia e menjëhershme për të pasur një avokat mbrojtës është gjithashtu një masë mbrojtëse ndaj abuzimit të policisë dhe është e rëndësishme për të siguruar një mbrojtje efikase për të arrestuarin gjatë procesit gjyqësor.

Nga 68 seancat e zhvilluara me avokat kryesisht, 63 prej tyre ishin seancat e para ku caktohet avokati, merr kontakt me klientin, njihet me dosjen, vendos për strategjinë e mbrojtjes, bën kërkesat paraprake për vlefshmërinë e veprimeve hetimore, si dhe mban qendrimin për veprën penale për të cilën akuzohet i pandehuri. Zakonisht, u kërkuar gjykimi i shkurtuar, i cili shpesh përfundoi brenda 1 seance të vetme.

Shumë prej të dhënave të mbledhura janë përfshirë në analizën e mësipërme me qëllim konfirmimin e gjetjeve, por disa prej këtyre të dhënave është me interes që të pasqyrohen më vete.

Caktimi i avokatëve kryesisht

Gjatë monitorimit u vu re se avokatët caktoheshin duke u thirrur nga punonjëset e sekretarisë gjyqësore në korridoret e gjykatës. Nuk bëhej asnjë përpjekje për të konsultuar listën apo për të pyetur të pandehurin për preferencën e tij. Caktohej zakonisht avokati që gjindej aty, i cili nuk kishte pasur asnjë kontakt të mëparshëm me klientin apo me çështjen.

Takimi me klientin dhe njohja me dosjen

Gjatë monitorimit u vu re se përveç 5 rasteve (8%) ku rezultoi se klientët e njihnin avokatin e caktuar kryesisht, pasi kishte qenë i njëjti në procese gjyqësore të mëparshme ndaj tyre (recidivistë), pjesa tjetër nuk e njihnte fare avokatin dhe e shihte për herë të parë në sallën e gjyqit. Vetëm në një rast u kërkuar kohë nga avokati për të biseduar me klientin dhe kjo bisedë ka zgjatur më pak se një minutë. Në një rast tjetër ishte gjykata që i sugjeroi avokatit të bisedonte me klientin dhe më pas të niste mbrojtjen. Komunikimi zhvillohej në kushte tërësisht të papërshtatshme, ku avokati qendronte në tryezën e tij, ndërsa i pandehuri nën masë sigurimi arrest në burg qendronte pas kafazit të hekurt. Komunikimi bëhej me një volum të tillë që të

gjithë të pranishmit në sallë mund ta dëgjonin atë, duke thyer një rregull tepër të rëndësishëm siç është fshehtësia e komunikimit mes klientit dhe avokatit. Disa avokatë rezultoi se komunikonin me klientin përpara se të niste seanca, në korridore ose në sallën e gjyqit para se të hynte trupi gjykues, por ky lloj komunikimi nuk përbënte rregull dhe varej nga rrethanat e rastit.

Vetëm në 7 raste (11%) avokatët kërkuan kohë për t'u njohur me dosjen, ndërkohë që kjo nuk ndodhi në pjesën tjetër të çështjeve, ku avokatët vijuan me procesin duke e shfletuar dosjen aty për aty në fare pak minuta.

Paraqitja e kërkesave

Vetëm në 18% të rasteve avokatët e caktuar kryesisht kërkuan kohë për dorëzimin e konkluzioneve me shkrim, duke konfirmuar shifrën e gjetur nga studimi i thelluar i 100 dosjeve. Numri i konkluzioneve të paraqitura në mënyrë verbale ishte afro 10 herë më i lartë, krahasuar me avokatët e zgjedhur.

Kërkesat e tjera bëheshin në mënyrë verbale, për aspekte të ndryshme, si: ndryshim të cilësimit juridik të veprës penale, dënimin në minimumin ligjor, dënimin më të butë, zbatimin e pezullimit të ekzekutimit të dënimit me burgim dhe vendosjen e të dënuarit në kohë prove, revokimin e masës së sigurisë, ndarjen e çështjes. Gjykata pranoi 21% të kërkesave të bëra, përkundrejt 36% të kërkesave të paraqitura nga avokatët e zgjedhur, ku spikati suksesi më i madh te kërkesat për dënim më të butë (40%), kërkesë e cila nuk u përdor nga avokatët e zgjedhur të cilët preferuan të sillnin para gjykatës prova shkresore për të vërtetuar ekzistencën e rrethanave lehtësuese.

Paraqitja e provave shkresore për vërtetimin e rrethanave lehtësuese

Nga monitorimi u vu re se avokatët e caktuar kryesisht paraqitën prova shkresore të rëndësishme për rrethanat lehtësuese në 9% të rasteve të gjykimit të shkurtuar, përkundrajt 48% të rasteve nga avokatët e zgjedhur për të njëjtin lloj gjykimi. Kjo diferencë e madhe dëshmon për përpjekje më serioze të avokatëve të zgjedhur krahasuar me avokatët e caktuar kryesisht, me qëllim lehtësimin e llojit dhe masës së dënimit të klientit të tyre.

6. Gjetje nga studimi sasior, anketimi, monitorimi dhe rasti studimor

Studimi i dosjeve sugjeron se ekzistojnë probleme serioze në vlerësimin e mbrojtjes në përgjithësi dhe efektivitetit të shërbimit të ofruar nga avokatët kryesisht.

Interesant është fakti se shpesh perceptimi dhe shpjegimi logjik nuk përputhet plotësisht me rezultatet e marra nga studimi i dosjeve, dhe përveç hamendësimeve nuk mund të nxirren përfundime empirike lidhur me këto mospërputhje. Megjithatë, në vijim dhe për gjithë analizën më sipër, studimi arrin në disa konkluzione të rëndësishme:

1. Numri i gjykimeve me avokat të caktuar kryesisht është shumë i madh dhe ai përbën më shumë se 1/4 e të gjithë proceseve penale. Vetëm në Tiranë janë zhvilluar rreth 700 gjykime të tillë, ndërkohë që mendohet se masa në përqindje mund të jetë më e madhe në rrethet ku të ardhurat mesatare të popullsisë janë më të ulëta, çka e bën ndihmën juridike falas një mjet gjerësisht të përdorur, për cilësinë e së cilës duhet bërë një analizë serioze nga autoritetet.
2. Rezulton që avokatët e caktuar kryesisht kanë tendencë më të madhe të orientojnë procesin gjyqësor drejt gjykimit të shkurtuar, por në praktikë ata angazhohen në një masë më të madhe në gjykime të zakonshme, për shkak të mungesës së tagrave në

rastin e të pandehurve të gjykuar në mungesë. Numri i seancave të zhvilluara në një procedurë gjykimi të zakonshëm me mbrojtës të caktuar kryesisht është gati dyfishi i atyre me mbrojtës të zgjedhur nga vetë i pandehuri. Kjo diferencë ndikon në pagesën e avokatëve të caktuar kryesisht cila bëhet në bazë të numrit të seancave dhe jo në bazë të çështjes dhe kompleksitetit të saj.

3. Zhvillimi i procedurës me gjykim të zakonshëm nga avokatët e caktuar kryesisht pasohet me rritje të konsiderueshme të sasisë së dënimit krahasuar me gjykimet e ndjekura nga avokatët e zgjedhur.
4. Prokurorët kanë pritshmëri për më shumë gjykime të zakonshme nga avokatët e caktuar kryesisht, për shkak të mungesës së tyre në veprimet hetimore, ose ndërrimit të avokatit kur dosja kalon për gjykim. Prokurorët shprehen se gjykimi i shkurtuar në disa raste funksionon si një mjet riparues/pastrues i veprimeve hetimore të parregullta, duke penalizuar të pandehurit.
5. Avokatët e caktuar kryesisht, pas emërimit, nuk bëjnë përpjekje për të influencuar më tej procedurën në favor të të pandehurit, gjë e cila e kthen në një formalitet edhe vetë praninë e avokatit të caktuar në sallën e gjyqit dhe procedimin penal. Në mbi 3/4 e çështjeve rezulton se avokatët e caktuar kryesisht nuk kërkojnë kohë për t'u njohur me dosjen, por vazhdojnë formalisht mbrojtjen e tyre, megjithëse dosja mund të jetë voluminoze, mund të ketë parregullsi të veprimeve hetimore, mund të ketë nevojë për të sqaruar prova të caktuara me dëshmitarë, mund të ketë nevojë për të drejtuar pyetje ekspertëve, etj. Vetë avokatët pohojnë se ka raste kur gjyqtarët shprehin mërzi nga kërkesa për njohjen me dosjen. Kjo bën që avokatët e caktuar të jenë të rezervuar në këtë kërkesë për të kursyer bezdisjen e gjyqtarëve dhe për pasojë të ulin riskun për të mos u caktuar më nga ai/ajo gjyqtar.
6. Takimi me klientin shpesh nuk bëhet menjëherë pas ndalimit të tij dhe njohja me të, kur avokati caktohet nga gjykata bëhet në

sallën e gjyqit, gjë që e bën praktikisht të pamundur, si për shkak të kohës së pamjaftueshme, ashtu edhe për shkak të mungesës së privatësisë, njohjen me çështjen, mendimin e të pandehurit, për mos të folur për pamundësinë për të ndërtuar një strategji të mirëmenduar mbrojtjeje.

7. Pjesa dërrmuese e çështjeve me të mitur mbrohen nga avokatë të caktuar kryesisht, më konkretisht numri i tyre është 5 herë më i lartë se çështjet që mbrohen nga avokatët e zgjedhur. Nuk rezulton ndonjë specializim i veçantë i avokatëve të caktuar kryesisht në dosjet e studiuara, por është gjykata e cila ka garantuar kryesisht mbrojtjen e standardeve shtesë në interes të kësaj kategorie të pandehurish.
8. Përgatitja e konkluzioneve me shkrim mungon në një masë të madhe tek avokatët e caktuar kryesisht, ku më pak se 1/5 e tyre paraqesin konkluzionet me shkrim. Gjyqtarët dhe prokurorët e vlerësojnë përgjithësisht punën e avokatëve të caktuar kryesisht në notat 2 deri 3, në një shkallë nga 1 deri në 5. Disa prokurorë japin vlerësim minimal.
9. Avokatët e caktuar kryesisht nuk bëhen shkak i rëndësishëm për vonesa dhe kjo është padyshim një gjë pozitive. Ata e zvarrisin procesin për shkak të mungesës së tyre 3 herë më pak në krahasim me avokatët e zgjedhur. Pjesa më e madhe e seancave shtyhen për mungesë të prokurorit, ose për ti dhënë kohë këtij të fundit që të paraqesë konkluzionet me shkrim, si dhe për njoftim të palëve, duke u pasqyruar një ndryshim i dukëshëm nga perceptimi i përgjithshëm.
10. Në lidhje me kërkesat përfundimtare të avokatëve të dhënat tregojnë se nuk ka ndonjë diferencë që ka relevancë statistikore për pranimet/mospranimet e tyre nga gjykata. Rezulton se influenca e sjelljes së mbrojtjes në vendimmarrjen e gjykatës për pranimin ose jo të kërkesave të ndryshme të mbrojtjes është më pak domethënëse nga ajo që besohet se është.

11. Ekziston një diferencë domethënëse mes masës së dënimit të kërkuar nga prokurori (afro 40% më shumë) në rastin kur çështja hetohet dhe gjykohet me avokat të caktuar kryesisht. E njëjta tendencë vihet re edhe te masa e dënimit e dhëna nga gjykata, e cila e ul 2 herë më shumë këtë masë në rastet e çështjeve të cilat ndiqen me avokat të zgjedhur.
12. Në total, dënimet e dhëna për të njëjtat vepra penale ishin mbi 40% më të rënda në çështjet e ndjekura nga avokatët e caktuar kryesisht. Avokatët e zgjedhur bëjnë përpjekje më serioze krahasuar me avokatët e caktuar kryesisht, me qëllim lehtësimin e llojit dhe masës së dënimit të klientit të tyre.
13. Në më pak se 10% të çështjeve ishte i njëjti avokat i caktuar kryesisht që kishte ndjekur të njëjtën çështje në të dy shkallët e gjykimit (por edhe në këto raste avokatët nuk e kishin nisur mbrojtjen që në fazën hetimore).
14. Numri i ankimeve në gjykatën e apelit është relativisht i ulët, por pa ndonjë diferencë thelbësore në krahasin me numrin e ankimeve të bëra nga avokatët e zgjedhur. Në rastet kur çështja mbrohet nga avokat i caktuar kryesisht, në përfundim të gjykimit prokurorët ankimojnë vendimet kur avokati është i zgjedhur 3 herë më shumë se në rastet kur avokati është i caktuar kryesisht. Masa e vendimeve të gjykatës së apelit në favor të të pandehurit është e njëjtë për të dyja kategoritë e avokatëve, me një diferencë të parëndësishme në favor të avokatëve të caktuar kryesisht.
15. Avokatët e caktuar kryesisht nuk e ushtrojnë të drejtën e rekursit. Kjo ndodh kryesisht për arsye që lidhen me kufizimin që dhoma e avokatisë ka vendosur për paraqitjen në Gjykatën e Lartë dhe Gjykatën Kushtetuese të vetëm atyre avokatëve që kanë mbi 10 vjet që ushtrojnë profesionin. Nga një vlerësim i listës së avokatëve të caktuar kryesisht në dispozicion, të përgatitur nga Dhoma Kombëtare e Avokatisë, rezulton se vetëm 23 % e avokatëve e plotësojnë këtë kriter. Arsye tjetër është mungesa e tagrave për të

bërë rekurs, pasi kjo e drejtë i takon të pandehurit, i cili nuk është i ndërgjegjësuar për të përdorur këtë mjet juridik.

16. Rekursët e prokurorisë, kur i pandehuri mbrohet me avokat të zgjedhur, janë më të shumta në numër se rekursët ndaj vendimeve ku i pandehuri mbrohet nga avokat i caktuar kryesisht, pavarësisht faktit që Gjykata e Apelit vendos në favor të të pandehurve me avokat të caktuar kryesisht në një masë të njëjtë me ata të mbrojtur me avokat të zgjedhur.
17. Nga lista me avokatë të vënë në dispozicion nga Dhoma Kombëtare e Avokatisë, 87 % e çështjeve mbrohen vetëm nga 15 avokatë, ndërkohë që vetëm 3 prej tyre janë caktuar në afro 50% të të gjitha çështjeve të gjykuara, duke demonstruar preferencë të padrejtë nga ana e gjyqtarëve me pasojë shpërndarje tepër të pabarabartë të çështjeve mes avokatëve të listës. Afro 1/4 (mbi 300 çështje) e të pandehurve janë mbrojtur nga i njëjti avokat, duke krijuar premisat e një pune të mangët dhe joefektive në mbrojtje të interesave të këtyre të pandehurve për shkak të ngarkesës tepër të madhe vetëm për një avokat.
18. I pandehuri nuk pyetet paraprakisht dhe as nuk i vihet në dispozicion lista me emrat e avokatëve kryesisht për të zgjedhur një prej tyre. I pandehuri pyetet vetëm nëse është dakord me mbrojtjen nga avokati i caktuar nga prokurori/gjykata, gjë e cila e bën zgjedhjen e tyre të imponuar. Kjo mënyrë përzgjedhje, sidomos gjatë fazës së hetimeve paraprake krijon një konflikt interesi që dëmton lidhjen e besimit që duhet të ekzistojë mes avokatit dhe klientit, për shkak se avokati zgjidhet praktikisht nga personi të cilit duhet t'i bëjë oponencë.
19. Vetëm 20% e avokatëve shprehen se policia/prokuroria sillen shumë mirë. Të tjerët shprehen se sillen mirë por disa avokatë që shprehen se ato sillen keq, duke sjellë si pasojë diskriminimin midis avokatëve dhe uljen e efektivitetit në ofrimin e ndihmës juridike falas.

20. Në momentin e ndalimit/arrestimit, individëve nuk u jepet informacion për arsyet e arrestimit/ndalimit apo për të drejtat e tyre, si dhe nuk u jepet mundësia të asistohen nga një mbrojtës.
21. Shqetësues është fakti se të burgosurve nuk u mundësohet takimi me avokatin edhe për shkak të burokracive administrative siç është kufizimi i takimeve me orar. Për shembull të burgosurit nuk mund të takohen as me avokatin e tyre, pavarësisht mënyrës së zgjedhjes, jashtë orarit 09.00 me 15.00, nga e hëna në të premte, duke i vendosur ata në një situatë të cënueshme.
22. Të gjithë aktorët e përfshirë, policia, prokuroria, avokati, gjykata kanë një rol për të luajtur në ruajtjen e standardeve dhe ndjekjen e rasteve abuzive. Avokatët, si pjesë e studimit tonë, bëjnë shumë pak për të kundërshtuar vendimet apo për të evidentuar rastet e abuzimit. Kjo vërehet nga studimi sipas të cilit asnjë çështje nuk ka shkuar në Gjykatën e Lartë dhe në Gjykatën Kushtetuese, pa përmendur Gjykatën Evropiane të të Drejtave të Njeriut. Ankimet në Gjykatën e Apelit janë shumë të pakta.
23. Në përgjithësi konstatohet se në shumë raste edhe puna e avokatëve të zgjedhur nuk është cilësore, duke mos krijuar ndonjë diferencë domethënëse në raport me cilësinë e punës së avokatëve të caktuar kryesisht.

VIII. KONKLUZIONE & REKOMANDIME

1. Konkluzione të studimit

Standardet ndërkombëtare në fushën e ndihmës juridike falas vihet re se nuk përmbushen plotësisht, si në rrafshin legjislativ, ashtu edhe në atë të praktikës së organeve proceduese.

Pasi analizuam legjislacionin, studiuam praktikën e Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Tiranë, intervistuar aktorët e sistemit të drejtësisë penale dhe monitoruam seancat gjyqësore, dolëm në konkluzionet e mëposhtme:

1.1. Gjetje të evidentuara në legjislacion

1. Një problem tepër i mprehtë që identifikohet në legjislacion është caktimi i avokatit nga organi procedues, i cili ka interesa të kundërta me ato të individit të përfshirë në procesin penal, pasi avokati caktohet pikërisht për të bërë oponencën e atij që e cakton. Organet ndërkombëtare shprehin shqetësim për rastet kur avokatët caktohen nga organet proceduese, pa u respektuar vullneti i vetë individit. Diskrecioni që kanë organet proceduese në Shqipëri është në kushtet e konfliktit të interesit dhe ky problem duhet adresuar sa më parë.
2. Mungojnë kriteret lidhur me aftësitë profesionale dhe sjelljen e mëparëshme të avokatëve që përfshihen në listat e mbrojtësve që caktohen kryesisht. Cilido avokat që dëshiron të jetë pjesë e kësaj

liste, mjafton të shprehë vullnetin. Kjo situatë, përveç se dëmton konkurrencën, sjell potencialisht ulje të cilësisë së ndihmës juridike.

3. Marrja e masave disiplinore ndaj avokatëve kufizohet vetëm në rastin e lënies, refuzimit të mbrojtjes, apo shkeljes nga ana e mbrojtësit të besnikërisë dhe ndershmërisë. Këto dy cilësi të fundit lidhen me integritetin personal të avokatit, por jo me atë profesional, në kuptim të cilësisë së mbrojtjes së ofruar. Në rast se avokati bën një mbrojtje pa ndërtuar një strategji të mirë mbrojtjeje dhe pa shfrytëzuar mjetet që disponon, apo nuk paraqet në mënyrë serioze argumentet e tij para organit procedues, atëherë sipas kuadrit ligjor aktual ai nuk bëhet subjekt i procedimit disiplinor. Gjithashtu konstatohet se gjyqtarët apo prokurorët nuk zëvendësojnë mbrojtësin e caktuar kryesisht kur konstatojnë se ai nuk e kryen punën brenda një standardi minimal, por mjaftohen vetëm me tërheqjen e vëmendjes në seancë dhe përpiqen të riparojnë vetë të metat e punës së avokatit, që në thelb është e papranueshme.
4. Sistemi i pagesës së avokatëve që ofrojnë ndihmën juridike është i paqartë. Urdhëri Nr. 1284/3 datë 16.3.2005 i Ministrisë Drejtësisë dhe Dhomës Kombëtare të Avokatisë nuk zbatohet, pasi ka paqartësi në përcaktimin e objektit të përfaqësimit dhe të masës së pagesës në rastet e mbrojtësve të caktuar kryesisht. Urdhëri nuk përcakton nëse pagesa kryhet për një apo disa seanca përfaqësimi, apo për orë pune, si dhe nuk përmban rregulla për procedurën e pagesës për këtë kategori avokatësh. Ka mbivendosje normash për tarifat dhe mënyrën e pagesës. Tarifat e ulëta që zbatohen duke anashkaluar tarifat normale të avokatëve, sjellin diskriminim midis tyre dhe demotivon sidomos ata avokatë që kanë fituar eksperiencë dhe mund të konsiderohen një aset i mirë. Buxheti i alokuar është i ulët. Sistemi i financimit të ndihmës juridike nuk siguron që akordimi i fondeve të jetë në përputhje me nevojat dhe shpërndarja e tyre nuk bëhet në mënyrë proporcionale mes prokurorisë, gjykatave dhe Komisionit Shtetëror të Ndhmës Juridike.

5. Ka një mungesë koherence mes ligjit nr. 10039 datë 22.12.2008 “Për ndihmën juridike” dhe Kodit të Procedurës Penale, pasi ky i fundit parashikon se avokati caktohet nga prokurori ose gjykata, pas plotësimit të kriterëve fare minimale, ndërsa sipas ligjit për ndihmën juridike avokati caktohet nga Komisioni Shtetëror i Ndihmës Juridike, pasi i nënshtrohet procedurave të konkurimit. Gjithashtu avokatët e pajtuar sipas kësaj skeme kontrollohen rigorozisht dhe paguhen me tarifa të tjera, më të larta. Megjithatë, skema e mësipërme nuk ka rezultuar efektive, pasi sipas parashikimeve të këtij ligji, i pandehuri duhet t’i drejtohet fillimisht Komisionit Shtetëror të Ndihmës Juridike, i cili duhet të marrë vendim për ofrimin e mbrojtësit falas dhe më pas ky mbrojtës merr përsipër përfaqësimin. Ndërkohë që procedura për të marrë vendimin zgjat në kohë (KSHNJ është mbledhur praktikisht jo më shumë se 6 herë në vit), veprimet procedurale në ngarkim të të pandehurit janë tepër dinamike dhe gjatë tyre i pandehuri mund të mbetet pa mbrojtës.
6. Legjislacioni garanton informimin e individit për t’u mbrojtur me avokat, por nuk e garanton atë që në momentin e parë kur personi shoqërohet në ambientet e policisë. Kjo mangësi e legjislacionit lë shteg të madh abuzimi sidomos nga policia gjyqësore, për të cilën raportohet se ushtron trysni dhe merr deklarata ndaj personave që nuk mbrohen që në çastet e para të kontaktit me këto organe.
7. Legjislacioni shqiptar garanton të drejtën për të përfituar ndihmë juridike nga shteti gjatë disa veprimeve procedurale, por jo në të gjitha rastet. Nga formulimi i dispozitave, rezulton se mungon një shprehje e qartë për ofrimin e këtij shërbimi që në momentin e shoqërimit nga policia deri në momentin kur nisin veprimet e hetimeve paraprake, si dhe ky shërbim nuk ofrohet gjatë dhe pas ekzekutimit të vendimit penal të formës së prerë.
8. Lidhur me të miturit dhe personat me aftësi të kufizuar, kuadri ligjor është problematik, jo vetëm përsa i përket qasjes paternaliste

ndaj personave me aftësi të kufizuar, por edhe për hapësirën për abuzim që krijon në lidhje me trajtimin e të miturve nga organet e policisë gjyqësore. Megjithë insistimin e organizmave ndërkombëtare, nuk rezulton të jenë marrë masa të mjaftueshme që autoritetet të sigurojnë se të miturit nuk do të lejohen të përfshihen në asnjë veprim pa praninë e mbrojtësit, një të rrituri të besuar, si dhe të psikologut.

9. E drejta për takim me avokatin njihet teorikisht nga legjislacioni, por në praktikë vihen re probleme serioze në realizimin e kësaj të drejte, pasi takimi nuk realizohet në kohën e duhur dhe as në kushtet e përshtatshme fizike, çka passjell cenimin e efektivitetit të mbrojtjes juridike dhe mospërmbyshjen e detyrimeve të avokatit sipas Kodit të Etikës.
10. Në legjislacion mungon një mekanizëm për monitorimin e cilësinë e punës së avokatëve të caktuar kryesisht nga DHKA, por parashikon vetëm detyrimin e saj për të marrë masa disiplinore ndaj tyre, gjë që rezulton se DHKA e kryen si funksion.
11. DHKA organizon trajnime për avokatët në përgjithësi, por nuk identifikohen kurikula të posaçme për trajnime të dedikuara për avokatët që janë pjesë e listës, dhe në veçanti për tema të posaçme siç është mbrojtja e të miturve, etj.
12. Aktualisht, legjislacioni nuk adreson përmirësimin e shërbimit përmes masave alternative siç janë paralegalët, partneriteti me universitetet, apo organizatat e shoqërisë civile. Megjithatë, autoritetet nuk kanë pengesa ligjore që të marrin masa përmes marrëveshjeve. Tashmë janë disa universitete dhe OJF që kanë në programet e tyre klinika ligjore, të cilat mund të shfrytëzohen për të rritur efektivitetin e ndihmës juridike falas.
13. Legjislacioni shqiptar nuk përmban asnjë kufizim për dhënien e ndihmës juridike vetëm personave që janë në pamundësi ekonomike, ose për interesa të drejtësisë. Në Shqipëri ndihma

juridike jepet formalisht në çdo rast, duke shtuar artificialisht kostot për çështje të thjeshta, apo ndaj personave që nuk dyshohet se janë në pamundësi financiare për të zgjedhur vetë një avokat.

14. Legjislacioni shqiptar i jep avokatëve të caktuar kryesisht të drejta të mjaftueshme për të mbrojtur cilësisht klientët e tyre, përveç kufizimit lidhur me ushtrimin e të drejtës së ankimit në rastin e të pandehurit që gjykohet në mungesë. Ky rregull ka një përjashtim, nga praktika e Gjykatës së Lartë, në rastin e të pandehurit të mitur, ose personit të barazuar me të, ku avokati i caktuar kryesisht gëzon të drejta të plota, për të realizuar mbrojtjen në mënyrë efektive.
15. Teorikisht nuk ka pengesa ligjore për ofrimin e ndihmës juridike në të gjithë vendin, por mungojnë masat e veçanta për të zgjidhur situatat e krizave në zona të largëta dhe të varfëra. Veçanërisht Komisioni Shtetëror i Ndihmës Juridike nuk ka zyra rajonale për ofrimin e shërbimit të tij në të gjithë vendin.

1.2. Gjetje të evidentuara në praktikë

1. Numri i gjykimeve me avokat të caktuar kryesisht është shumë i madh dhe ai përbën më shumë se 1/4 e të gjithë proceseve penale, çka e bën ndihmën juridike një mjet gjerësisht të përdorur.
2. Pjesa dërrmuese e çështjeve me të mitur (84%) mbrohen nga avokatë të caktuar kryesisht. Në mungesë të specializimit të avokatëve të caktuar kryesisht në çështjet me të mitur, ka qenë gjykata e cila ka garantuar rast pas rasti mbrojtjen e interesave të kësaj kategorie të posaçme të pandehurish.
3. Në momentin e ndalimit/arrestimit, raportohet se jo gjithmonë individëve u jepet informacion për arsyet e arrestimit/ndalimit apo për të drejtat e tyre, si dhe mundësia të asistohen nga një mbrojtës. Të paktën 1/5 e avokatëve raportojnë se organet e

policisë sillen keq ndaj tyre, duke sjellë si pasojë diskriminimin midis avokatëve dhe uljen e efektivitetit të ofrimit të ndihmës juridike falas.

4. I pandehuri nuk pyetet paraprakisht dhe as nuk i vihet në dispozicion lista me emrat e avokatëve kryesisht për të zgjedhur vetë një prej tyre. I pandehuri pyetet vetëm nëse është dakord me mbrojtjen nga avokati i caktuar nga prokurori/gjykata, gjë e cila e bën zgjedhjen e tyre të imponuar.
5. Çështjet nuk shpërndahen në mënyrë të drejtë. Rreth 87 % e çështjeve mbrohen vetëm nga 15 avokatë, ndërkohë që vetëm 3 prej tyre janë caktuar në pothuasje gjysmën e të gjitha çështjeve të gjykuara, duke demonstruar preferencë të padrejtë nga ana e gjyqtarëve me pasojë shpërndarje tepër të pabarabartë të çështjeve mes avokatëve të listës.
6. Takimi me klientin shpesh nuk bëhet menjëherë pas ndalimit të tij dhe njohja me të, kur avokati caktohet nga gjykata bëhet në sallën e gjyqit, gjë që e bën praktikisht të pamundur, si për shkak të kohës së pamjaftueshme, ashtu edhe për shkak të mungesës së privatësisë, njohjen me çështjen, marrjen e mendimit të të pandehurit, për mos të folur për pamundësinë për të ndërtuar një strategji të mirëmenduar mbrojtjeje.
7. Shqetësues është fakti se të arrestuarve/burgosurve u vështirësohet mundësia e takimit me avokatin edhe për shkak të burokracive administrative të sistemit penitenciar, siç është kufizimi i takimeve me orar, sidomos gjatë fundjavës.
8. Avokatët bëjnë shumë pak për të kundërshtuar vendimet apo për të evidentuar rastet e abuzimit nga policia ose prokuroria. Nuk identifikojmë asnjë çështje që të ketë shkuar në Gjykatën e Lartë apo në Gjykatën Kushtetuese, pa përmendur Gjykatën Evropiane të të Drejtave të Njeriut.

9. Avokatët e caktuar kryesisht nuk bëjnë përpjekje për të influencuar procedurën në favor të të pandehurit, gjë e cila e kthen në një formalitet edhe vetë praninë e avokatit të caktuar. Në mbi 3/4 e çështjeve rezulton se avokatët e caktuar kryesisht nuk kërkojnë kohë për t'u njohur me dosjen, por vazhdojnë formalisht mbrojtjen e tyre, megjithëse dosja mund të jetë voluminoze, mund të ketë parregullsi të veprimeve hetimore, mund të ketë nevojë për të sqaruar prova të caktuara me dëshmitarë, mund të ketë nevojë për të drejtuar pyetje ekspertëve, etj.
10. Në më pak se 10% të çështjeve është i njëjti avokat i caktuar kryesisht që ndjek të njëjtën çështje në të dy shkallët e gjykimit, ndërkohë që në pjesën tjetër të çështjeve avokatët ndërrohen, duke humbur fillin e strategjisë së mundshme të mbrojtjes. Nuk rezulton se avokatët zëvendësues përpiqen që të marrin kontakt me avokatin e mëparshëm, duke sjellë teknikisht një shkelje të Kodit të Etikës.
11. Avokatët e caktuar kryesisht kanë tendencë më të madhe të orientojnë procesin gjyqësor drejt gjykimit të shkurtuar, ndërkohë që ky lloj gjykimi, vërtet sjell favor për të pandehurin, por në disa raste funksionon si një mjet riparues/pastrues i veprimeve hetimore të parregullta, duke penalizuar të pandehurin.
12. Përgatitja e konkluzioneve me shkrim mungon në një masë të madhe në çështjet e ndjekura nga avokatët e caktuar kryesisht, ku më pak se 1/5 e tyre paraqesin konkluzione me shkrim. Gjyqtarët dhe prokurorët e vlerësojnë përgjithësisht punën e avokatëve të caktuar kryesisht nga notat nga minimale deri në mesatare, por në asnjë rast mbi mesataren.
13. Në lidhje me kërkesat përfundimtare të avokatëve të dhënat tregojnë se nuk ka ndonjë diferencë që ka relevancë statistikore për pranimet/mospranimet e tyre nga gjykata. Nga të dhënat rezulton se influenca e sjelljes së mbrojtjes në vendimarrjen e

gjykatës për pranimin ose jo të kërkesave të ndryshme është më pak domethënëse nga ajo që besohet se është.

14. Ekziston një diferencë mes masës së dënimit të kërkuar nga prokurori (afro 40% më shumë) në rastin kur çështja hetohet dhe gjykohet me avokat të caktuar kryesisht. E njëjta tendencë vihet re edhe te masa e dënimit e dhëna nga gjykata, e cila e ul 2 herë më shumë këtë masë në çështjet që ndiqen nga avokatët e zgjedhur nga vetë të pandehurit.
15. Numri i ankimeve në gjykatën e apelit nga avokatët e caktuar kryesisht është relativisht i ulët, por pa ndonjë diferencë thelbësore në krahasin me numrin e ankimeve të bëra nga avokatët e zgjedhur. Masa e vendimeve të gjykatës së apelit në favor të të pandehurit është e njëjtë për të dyja kategoritë e avokatëve.
16. Avokatët e caktuar kryesisht nuk e ushtrojnë të drejtën e rekursit. Kjo ndodh edhe për arsye që lidhen me kufizimin që Dhoma e Avokatëve ka vendosur për paraqitjen në Gjykatën e Lartë dhe Gjykatën Kushtetuese që vetëm avokatët me mbi 10 vjet eksperiencë e ushtrojnë këtë të drejtë. Në listën e avokatëve të caktuar kryesisht, rezulton se vetëm 23 % e tyre e plotësojnë këtë kriter. Arsye tjetër është mungesa e tagrave për të bërë rekurs, pasi kjo e drejtë i takon të pandehurit, i cili ose gjykohet në mungesë, ose nuk është i ndërgjegjësuar për të përdorur këtë mjet juridik.
17. Avokatët e caktuar kryesisht nuk bëhen shkak i rëndësishëm për zvarritje të gjykimin dhe kjo është një gjë pozitive.
18. Në përgjithësi konstatohet se në shumë raste edhe puna e avokatëve të zgjedhur gjithashtu nuk është cilësore, duke mos krijuar ndonjë diferencë domethënëse në raport me cilësinë e punës së avokatëve të caktuar kryesisht.

2. Rekomandime

1. Rekomandohet ndryshimi i kuadrit ligjor me qëllim që avokatët të mos caktohen nga prokuroria ose gjykata, por nga Dhoma e Avokatëve (dhomat lokale), të cilat kanë mundësitë organizative që të mbajnë një shërbim 24 orësh, për t'iu përgjigjur organeve proceduese në çdo kohë. Në rast se një organi procedues i nevojitet një avokat, ky organ mund të kontaktojë me shërbimin përkatës të Dhomës së Avokatëve, e cila mund të sigurojë praninë e një avokati nga lista. Më tej, Dhoma mund të ndërmjetësojë edhe pagesat për avokatët, duke e bërë më të lehtë mënyrën e pagesës. Duke u përqendruar ky shërbim te Dhoma e Avokatisë do të mund të sigurohet prania e të njëjtit avokat në të gjitha fazat e procedimit penal, si dhe do të sigurohet një shpërndarje më e barazpeshuar e punës midis avokatëve që janë pjesë e listës.
2. Nevojitet përcaktimi i kriterëve nga DHKA për të përfshirë një avokat në listën e mbrojtësve që caktohen kryesisht. Si të tillë mund të jenë: eksperiencia, pjesëmarrja në trajnimet vazhduese (kreditet), etj. Rekomandohet që avokatët që bëhen pjesë e listës të kenë më shumë se 10 vjet eksperiencë (në mënyrë që të mund të përfaqësojnë klientët e tyre në të gjitha shkallët e gjykimit), ose që ky kriter të hiqet nga DHKA, apo të kufizohet (për shembull 5 vjet), duke e përputhur edhe me kriteret që do të miratohen për listën e avokatëve kryesisht. Një procedurë konkurimi është e mirëpritur në rastet kur ajo mund të zbatohet.
3. Nevojitet një listë e veçantë për avokatët që caktohen në çështjet me të mitur, të cilët duhet të jenë të specializuar për këto çështje.
4. Në ligjin për profesionin e avokatit, si dhe në Kodin e Procedurës Penale, nevojiten të bëhen ndërhyrje që të bëjnë të mundur marrjen e masave disiplinore edhe në rastin e dhënies së shërbimit juridik me cilësi tepër të ulët, duke qendruar pasiv në procedurë, pa studiuar dosjen, pa marrë kontakt të mjaftueshëm

me klientin, pa ndërtuar një strategji mbrojtjeje, pa shfrytëzuar mjetet e zakonshme që mbrojtja disponon. Gjithashtu ndërhyrjet në Kodin e Procedurës Penale duhet t'u mundësojnë gjyqtarëve dhe prokurorëve që të zëvendësojnë mbrojtësin e caktuar kryesisht kur konstatojnë se ai nuk e kryen punën brenda një standardi minimal.

5. Nevojitet ndërtimi i një sistemi të ri tarifash dhe procedure të pagesës së avokatëve që ofrojnë ndihmën juridike. Tarifat duhet të jenë më të arsyeshme, të caktohen për njësi të ndryshme të shërbimit, duke marrë parasysh jo vetëm çështjen në tërësi, por edhe seancat, orët e punës, etj. Financimi i ndihmës juridike duhet të bëhet në mënyrë të tillë që të sigurohen fonde të mjaftueshme dhe në përputhje me nevojat. Rekomandohet që fondi të jetë qendror dhe jo i ndarë dhe mundësisht i konsultuar më parë me DHKA.
6. Në momentin e ndalimit/arrestimit, individëve duhet t'u jepet informacion në çdo rast për arsyet e arrestimit/ndalimit apo për të drejtat e tyre, si dhe duhet t'u jepet mundësia të asistohen nga një mbrojtës, të cilët ata mund ta zgjedhin vetë nga lista, ose edhe jashtë saj. Autoriteti që cakton avokatin (rekomandohet të jetë Dhoma e Avokatëve) mund të marrë në konsideratë këtë preferencë nëse avokati i përzgjedhur nga klienti pranon të marrë përsipër mbrojtjen, edhe nëse nuk bën pjesë në listë.
7. Në Kodin e Procedurës Penale duhet të parashikohet garancia për të përfituar ndihmë juridike nga shteti që në momentin e shoqërimit nga policia, si dhe gjatë dhe pas ekzekutimit të vendimit penal të formës së prerë, përfshirë këtu edhe rastet e kërkesave të personave të burgosur, apo ngritjes së padive për burgim të padrejtë.
8. Kodi i Procedurës Penale duhet të përfshijë modelin e Konventës së Kombeve të Bashkuara për Personat me Aftësi të Kufizuar, duke

i dhënë fund qasjes paternaliste ndaj tyre. Autoritetet, sidomos Policia e Shtetit, duhet të marrin masa të mjaftueshme dhe të menjëherëshme që të miturit nuk do të lejohen të përfshihen në asnjë veprim pa praninë e mbrojtësit, një të rrituri të besuar, si dhe të psikologut.

9. Autoritetet, sidomos Policia e Shtetit (dhe Ministria e Punëve të Brendshme), duhet të marrin masa që të respektojnë të drejtën e personave për takim me avokatin në çdo rast kur personi shoqërohet/thirret për çfarëdolloj arsyeje.
10. Në ligjin për profesionin e avokatit duhet parashikuar një mekanizëm për të monitoruar cilësinë e punës së avokatëve të caktuar kryesisht nga DHKA.
11. Duhet përmirësuar aktet nënligjore të sistemit penitenciar, në mënyrë që të arrestuarve/burgosurve t'u mundësohet takimi me avokatin në çdo kohë, pavarësisht kufizimit të orarit të takimeve, i cili mund të vlejë vetëm për takimet me familjarë dhe të njohur.
12. Nevojitet harmonizimi i dispozitave të ligjit për ndihmën juridike me parashikimet e tjera ligjore që rregullojnë ndihmën juridike në proceset penale. Në mënyrë alternative, kjo ndihmë të mos jetë objekt i rregullimit të këtij ligji, duke e kufizuar vetëm për proceset civile dhe administrative.
13. Në programin e trajnimit vazhdues për avokatët, DHKA duhet të përfshijë edhe kurikula të posaçme të dedikuara për avokatët që janë pjesë e listës, dhe në veçanti për tema të posaçme siç është mbrojtja e të miturve, etj.
14. DHKA, Ministria e Drejtësisë, gjykatat, prokuroritë, mund të marrin masa shtesë, përmes marrëveshjeve me universitetet dhe OJF-të, që kanë në programet e tyre klinika ligjore, të cilat mund të shfrytëzohen për të rritur efektivitetin e ndihmës juridike falas.

15. DHKA duhet të marrë masa që organet e policisë dhe prokurorisë të trajtojnë avokatin në mënyrë dinjitoze dhe t'u mbështeten ata kur kanë ankesa ndaj funksionarëve të ndryshëm që tentojnë të nëpërkëmbim figurën e avokatit, cilido qoftë ai.

ANEKSI I. STANDARDET EVROPIANE DHE NDËRKOMBËTARE PËR TË DREJTËN E NDIHMËS JURIDIKE

Një përmbledhje e standardeve aktuale minimale ndërkombëtare ligjore mbi të drejtën për ndihmë juridike, nga Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut dhe jurisprudenca e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, mbështetur nga parimet dhe standardet e Paktit Ndërkombëtar mbi të Drejtat Civile dhe Politike, Komiteti i të Drejtave të Njeriut të OKB-së, Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së për Akses në Ndihmë juridike në Sistemin e Drejtësisë Penale, dhe në organe të tjera Evropiane dhe të OKB-së.

Dhjetor 2014

Open Society Justice Initiative

HYRJE

1. Justice Initiative ka qenë e përfshirë plotësisht në reformën e ndihmës juridike në Evropë dhe rajone të tjerë të botës prej shumë vitesh. Negociatat aktuale për një Direktivë të BE-së mbi Ndhimën Juridike janë momentalisht një mundësi e mirë për të krijuar dhe kodifikuar praktikat mbi ndihmën juridike për të gjithë shtetet anëtare.

2. Pika e fillimit për të gjitha negociatat do të jenë standardet ekzistuese të Konventës Evropiane mbi të Drejtat e Njeriut (KEDNJ), ashtu siç ato interpretohen nga jurisprudenca e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut. Në rastin e ndihmës juridike, niveli i mbrojtjes nuk duhet të bjerë asnjëherë nën këto standarde minimale.

3. Përmbledhja e mëposhtme shërben pikërisht për të përshkruar këto standarde minimale. Ne jemi përqëndruar në KEDNJ dhe jurisprudencën e Gjykatës Evropiane, dhe kemi përfshirë gjithashtu standarde nga dokumente dhe organe të tjera aty ku është parë e nevojshme. Këto përfshijnë Paktin Ndërkombëtar mbi të Drejtat Civile dhe Politike, Komitetin e të Drejtave të Njeriut të OKB-së dhe Parimet dhe Udhëzimet mbi Aksesin në Ndhimë juridike në Sistemin e Drejtësisë Penale të OKB-së, Komitetin Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Nënkomitetin për Parandalimin e Torturës të OKB-së.

4. Ky dokument bazohet në këto burime të ndryshme evropiane dhe ndërkombëtare për të përcaktuar standardet minimale për gjashtë aspekte të ndihmës juridike:

(A) objekti i të drejtës për ndihmë juridike përmes aplikimit të testit të mjeteve financiare dhe atij të meritave;

(B) detyrimi i shtetit për të ofruar ndihmë juridike gjatë fazave të hershme të procedurës penale

(C) detyrimi i organeve të ndihmës juridike për të caktuar avokatë në mënyrë të drejtë dhe pa arbitraritet;

- (D) e drejta e njerëzve për të zgjedhur vetë avokatin e ndihmës juridike;
- (E) detyrimin e shtetit për të siguruar cilësinë e shërbimeve të ndihmës juridike; dhe
- (F) kërkesat praktike për të krijuar sisteme funksionale për ndihmë juridike efektive.

5. Ky dokument është përshtatur nga versioni origjinal me qëllim që të përdoret si referencë gjatë kohës që po përpilohet një Direktivë e Parlamentit Evropian dhe Këshillit për ndihmën e përkohshme ligjore për të dyshuarit ose të akuzuarit e privuar nga liria dhe ndihma juridike në procedurat evropiane të urdhër arrestit. Teksti i këtij dokumenti është në dispozicion në Anglisht, Frëngjisht, Gjermanisht, Spanjisht, Italisht, Hungarisht, Holandisht, Polonisht dhe Rusisht.

6. Nëse keni ndonjë pyetje apo diçka për të shtuar për këtë dokument, nëse do të donit një version të shkurtër të përkthyer në një gjuhë tjetër, apo do të donit të diskutonit detajet e këtyre standardeve minimale, ju lutemi të kontaktoni:

Zaza Namoradze
Drejtore, Zyra Budapest
Open Society Justice Initiative
zaza.namoradze@opensocietyfoundations.org
Tel: +36 1 8823100

Marion Isobel
Zyrtar Ligjor
Open Society Justice Initiative
marion.isobel@opensocietyfoundations.org
Tel: +44 207 149 0277

www.justiceinitiative.org

PAMJE E PËRGJITHSHME: E DREJTA PËR NDIHMËN JURIDIKE

7. Një nga të drejtat themelore procedurale të të gjithë individëve të akuzuar apo të dyshuar për vepra penale është e drejta për ndihmë juridike gjatë të gjitha fazave të procesit penal. Por nuk është e mjaftueshme për një të drejtë teorike apo sa për sy e faqe, për ndihmë juridike. Ajo duhet të jetë praktike dhe efektive në mënyrën si zbatohet. Prandaj, njerëzit e akuzuar për krime duhet të jenë në gjendje të kërkojnë ndihmë juridike falas nga fillimi i hetimit në qoftë se ata nuk mund ta përballojnë vetë pagesën për mbrojtje. Kjo bën të mundur që të dyshuarit apo të pandehurit e varfër të mund të mbrojnë në mënyrë efektive rastet e tyre para gjykatës dhe që atyre të mos u mohohet e drejta për një gjykim të drejtë, për shkak të rrethanave të tyre financiare.

8. Ndihma juridike sjell gjithashtu përfitime më të mëdha për sistemin në tërësi. Një sistem funksional i ndihmës juridike, si pjesë e një sistemi funksional të drejtësisë penale, mund të zvogëlojë kohëzgjatjen e mbajtjes së të dyshuarve në stacionet policore dhe qendrat e paraburgimit, duke ulur numrin e njerëzve në burgje, dënimet të padrejta, mbipopullimin të burgjeve dhe zvarritjen në gjykata.¹

9. Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara ka miratuar kohët e fundit instrumentin e parë ndërkombëtar në botë për ofrimin e ndihmës juridike. Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së mbi aksesin në ndihmë juridike në sistemin e drejtësisë penale² ("Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së") miratuar më 20 Dhjetor 2012. Ky akt përmban standardet globale për ndihmë juridike, dhe ftohen shtetet të miratojnë dhe forcojnë masat për të siguruar dhënien e një ndihme efektive juridike në mbarë botën:

1 Parimet e OKB-se dhe Udhëzimet mbi Aksesin në Ndihmë juridike në Sistemin e Drejtësisë Penale, 3 Tetor 2012, UN Doc. A/C.3/67/L.6, Hyrje në paragrafin 3.

2 Parimet e Kombeve të Bashkuara dhe Udhëzimet mbi Aksesin në Ndihmë Ligjore në Sistemin e Drejtësisë Penale, 3 Tetor 2012, UN Doc. A C.3/67/L.6, në http://www.uanet.org/sites/default/files/RES_GA_UN_121003_EN.pdf.

“Duke pranuar se ndihma juridike është një element thelbësor i një sistemi funksional të drejtësisë penale që bazohet në sundimin e ligjit, themelore për gëzimin e të drejtave të tjera, përfshirë këtu të drejtën për një gjykim të drejtë, dhe një garanci e rëndësishme që siguron ndershmërinë themelore dhe besimin e publikut në procesin e drejtësisë penale, Shtetet duhet të garantojnë të drejtën për ndihmë juridike në sistemet e tyre ligjore kombëtare në nivelin më të lartë të mundshëm, duke e përfshirë atë, sipas rastit, edhe në kushtetutë”.³

10. E drejta për ndihmë juridike përcaktohet në mënyrë të qartë në Nenin 6(3)(c) të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (“KEDNJ”) dhe në Nenin 14(3)(d) të Paktit Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike (“PNDKP”). Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut (“GJEDNJ”) ka zhvilluar rregulla të hollësishme për mënyrën se si duhet të sigurohet ndihma juridike, shumë prej të cilave janë afirmuar nga Komiteti i të Drejtave të Njeriut i OKB-së duke aplikuar PNDKP.

11. Organizma të tjerë në nivel evropian dhe ndërkombëtar gjithashtu kanë vendosur rregulla mbi ndihmën juridike. Komiteti European për Parandalimin e Torturës (“KEPT”) dhe Nënkomiteti i OKB-së për Parandalimin e Torturës (“NPT”) kanë theksuar në mënyrë të përsëritur rëndësinë e ndihmës juridike si një mbrojtje themelore kundër kanosjes, keqtrajtimit, apo torturës. KEPT dhe NPT kanë identifikuar se periudha menjëherë pas heqjes së lirisë është ajo ku rreziku i kanosjes dhe keqtrajtimit fizik është më i madh. Për të mbrojtur këta njerëz në pozitë të cënueshme nën arrest policor, të gjitha shtetet duhet të zhvillojnë një sistem të përshtatshëm të ndihmës juridike për ata që nuk janë në gjendje të paguajnë një avokat.⁴

3 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Parimi 1.

4 Raporti i përgjithshëm i dymbëdhjetë mbi aktivitetet e KPT-së që mbulon periudhën 1 janar- 31 dhjetor 2001, 3 shtator 2002, në paragrafin 41. Shih edhe: Raporti për vizitën në Armeni kryer nga KPT nga 2 - 12 prill 2006, KPT / Inf (2007) 47, në paragrafin 23; Raporti mbi vizitën në Armeni kryer nga KPT

12. Ky dokument mbledh këto burime të ndryshme evropiane dhe ndërkombëtare për të vendosur standardet minimale në gjashtë aspekte të ndihmës juridike: (A) objekti i të drejtës për ndihmë juridike përmes aplikimit të testit të mjeteve financiare dhe atij të meritave; (B) detyrimi i shtetit për të ofruar ndihmë juridike gjatë fazave të hershme të procedimeve penale; (C) detyrimi i organeve të ndihmës juridike për të caktuar avokatë në mënyrë të drejtë dhe pa arbitraritet; (D) e drejta e njerëzve për të zgjedhur vetë avokatin e ndihmës juridike; (E) detyrimin e shtetit për të siguruar cilësinë e shërbimeve të ndihmës juridike; dhe (F) kërkesat praktike për të krijuar sisteme funksionale për ndihmë juridike efektive.

A. OBJEKTI I TË DREJTËS PËR TË PËRFITUAR NDIHMËN JURIDIKE

13. Një person ka të drejtë për ndihmë juridike falas, nëse plotësohen dy kushte. Së pari, në qoftë se ai nuk ka mjete të mjaftueshme për të paguar për ndihmë juridike (“Testi i mjeteve financiare”), dhe së dyti kur e kërkojnë interesat e drejtësisë (“Testi i meritave”). Këto dy kushte përcaktohen në dy nene, Nenin 6(3)(c) të KEDNJ-së dhe Nenin 14(3)(d) të PNDCP-së.

Testi i mjeteve financiare

14. Nëse një person nuk ka mjete të mjaftueshme për të paguar avokatin e tij, ai plotëson kushtin e parë të përcaktuar në Nenin 6(3)

nga 15- 17 mars të vitit 2008, KPT / Inf (2010) 7, në paragrafin 24; Raporti mbi vizitën në Austri kryer nga KPT-ja në 14-23 prill 2004, KPT / Inf (2005) 13, në paragrafin. 26; Raporti për vizitën në Bullgari kryer nga KPT-ja nga 10 - 21 shtator 2006, KPT / Inf (2008) 11, në paragrafin 27; Raport mbi vizitën në Hungari kryer nga KPT-ja nga 30 mars- 8 prill 2005, KPT / Inf (2006) 20, në paragrafin 23; Raporti mbi vizitën në Poloni kryer nga KPT nga 4 - 15 tetor 2004, KPT / Inf (2006) 11, në paragrafin 21; Raporti mbi vizitën në Poloni kryer nga KPT-ja nga 26 nëntor - 8 dhjetor 2009, KPT/Inf (2011) 20, në paragrafin 26.

të KEDNJ-së. GJEDNJ-ja nuk ka dhënë një përkufizim për “mjetet e mjaftueshme”, por merr në konsideratë rrethanat e veçanta të secilit rast për të përcaktuar nëse gjendja financiare e të pandehurit bën të nevojshme dhënien e ndihmës juridike.

15. Si rregull, GJEDNJ mendon se i takon autoriteteve vendore të përcaktojnë prapin financiar për testin e mjeteve financiare. Edhe pse GJEDNJ u njeh Shteteve Anëtare një farë lirie vlerësimi për të zgjedhur si ta zbatojnë testin e mjeteve financiare, por kërkon që të ketë garanci të mjaftueshme kundër arbitraritetit në përcaktimin e përshtatshmërisë për ndihmë ligjore (që do të diskutohet më poshtë). Në *Santambrogio kundër Italisë*, GJEDNJ-ja nuk gjeti asnjë shkelje të Nenit 6(1) të të drejtës për akses në gjykatë kur një aplikanti iu refuzua ndihma juridike pasi të ardhurat e tij e tejkalonin limitin e përcaktuar me ligj. GJEDNJ konstatoi se refuzimi për dhënien e ndihmës juridike ishte i bazuar në ligj dhe se sistemi juridik italian ofron garanci të mjaftueshme kundër arbitraritetit në përcaktimin e përshtatshmërisë për ndihmë juridike.⁵

16. I pandehuri bart barrën e provës për të treguar se ai nuk mund të përballojë pagesën për ndihmë juridike, por nuk kërkohet që ai të provojë pamundësinë e tij “përtej çdo lloj dyshimi”.⁶ Në çështjen *Pakelli kundër Gjermanisë*, GJEDNJ u mbështet në “disa indicie” që tregonin se ankuesi nuk kishte qenë në gjendje të paguante për avokatin e tij, duke përfshirë disa deklarata tatimore, dhe faktin që ankuesi kishte kaluar dy vitet e fundit në paraburgim, ndërkohë që apelimi i tij ishte në pritje për shqyrtim. Në mungesë të provave për të kundërtën, GJEDNJ u mjaftua me faktin se ankuesi ishte angazhuar në një biznes të vogël dhe se gjendja e tij financiare ishte modeste, duke konstatuar kështu se ai nuk kishte mjetet financiare për të paguar një avokat.⁷

5 Santambrogio kundër Italisë, GJEDNJ, Vendim i datës 21 shtator 2004, paragrafi 55.

6 Pakelli kundër Gjermanisë, GJEDNJ, Vendim i datës 25 prill 1983, paragrafi 34.

7 Pakelli kundër Gjermanisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 25 prill 1983, paragrafin 34. Shih gjithashtu: Tëalib kundër Greqisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 9 qershor

17. Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së kanë theksuar rëndësinë e mos aplikimit të një testi të kufizuar dhe të padrejtë të mjeteve duke nxitur shtetet që të sigurojnë që “personat, mjetet e të cilëve tejkalojnë kufijtë e testit të mjeteve financiare, por që nuk mund të përballojnë, ose nuk kanë akses në ndihmë juridike⁸(avokat) në situata ku ndihma juridike do tu ishte dhënë përndryshe, dhe ku sigurimi i një ndihme të tillë është në interes të drejtësisë, nuk përjashtohen nga marrja e ndihmës juridike“. Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së përcaktojnë gjithashtu se kriteret e zbatimit të testit duhet të jenë “publikuar gjerësisht” për të siguruar transparencë dhe paanësi.⁹

Paradhënia apo Rimbursimi

18. Ndërsa kërkesa për të rimbursuar shpenzimet e ndihmës juridike mund në disa rrethana të shkelë ndershmërinë e procesit ligjor, mundësia që të akuzuarit t'i kërkohej të shlyejë kostot e ndihmës juridike në fund të procesit, në parim, nuk bie ndesh me Nenin 6(3) të KEDNJ-së. Në çështjen *X kundër Gjermanisë*, ish-Komisioni Evropian për Të Drejtat e Njeriut konstatoi se Neni 6(3) (c) nuk garanton përjashtimin përfundimtar nga shpenzimet e ndihmës juridike. Përkundrazi, shteti mund ti kërkojë të pandehurit rimbursimin e shpenzimet pas përfundimit të gjyqit në qoftë se gjendja ekonomike e të pandehurit përmirësohet dhe ai është në gjendje të mbulojë shpenzimet e ndihmës juridike të ofruar.¹⁰

19. Kërkimi i rimbursimit ose paradhënies së ndihmës juridike mund të jetë i papajtueshëm me Nenin 6 atëherë kur shumica e kërkuar nga aplikanti është e tepruar¹¹, kushtet e rimbursimit janë arbitrare ose

1998, paragrafi 51.6

8 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Udhëzimi 1, në paragrafin 41 (a).

9 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Udhëzimi 1, në paragrafin 41 (b).

10 *X. kundër Gjermanisë*, Vendimi nr. 9365/81 i Komisionit Evropian për të Drejtat e Njeriut i datës 6 maj 1982.

11 *Croissant kundër Gjermanisë*, GJEDNJ, Vendimi i datës 25 shtator 1992, paragrafi 36; *Orlov kundër Rusisë*, GJEDNJ, Vendimi i datës 21 qershor 2011,

të paarsyeshme¹², apo kur nuk është bërë një vlerësim i gjendjes financiare të aplikantit për të siguruar se situata e tij ekonomike është përmirësuar dhe ai është në gjendje të mbulojë kostot.¹³

20. Megjithatë, GJEDNJ-ja duhet të shqyrtojë me kujdes të gjitha faktet për të përcaktuar nëse një kërkesë për të rimbursuar shpenzimet ka ndikuar negativisht në ndershmërinë e procesit në rrethanat e caktuara të një çështjeje¹⁴. Për shembull, në Ognjan Asenov kundër Bullgarisë, GJEDNJ-ja shqyrtoi nëse fakti që aplikanti u urdhërua të mbulojë shpenzimet e tij të mbrojtjes në rast se ai do të dënohej, e kishte penguar aplikantin t'i kërkonte Gjykatës t'i caktonte një avokat. GJEDNJ konstatoi se ankuesi nuk ishte ndjerë i penguar dhe se kjo nuk kishte dëmtuar të drejtat e tij procedurale¹⁵. Në Croissant kundër Gjermanisë, GJEDNJ konstatoi se urdhëri i rimbursimit bërë kundër aplikantit nuk ishte në kundërshtim me Nenin 6, sepse shumat e pretenduar nuk ishin të tepruar, dhe se sistemi gjerman i ndihmës juridike rimbursoi pjesën më të madhe të shpenzimeve aty ku ato ishin të larta.¹⁶

Testi i meritave të çështjes (themelit)

21. Kushti i dytë i përcaktuar në Nenin 6(3) të KEDNJ-së dhe Nenin

paragrafi 114.

12 Morris kundër Mbretërisë së Bashkuar, GJEDNJ, Vendimi i datës 26 shkurt 2002, paragrafi 89.

13 Croissant kundër Gjermanisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 25 shtator 1992, paragrafi 36; Morris kundër Mbretërisë së Bashkuar, GJEDNJ, Vendimi i datës 26 shkurt 2002, paragrafi 89; Orlov kundër Rusisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 21 qershor 2011, paragrafi 114; X. kundër Gjermanisë, Vendimi nr. 9365/81, Komisioni Evropian i të Drejtave të Njeriut, 6 maj 1982.

14 Croissant kundër Gjermanisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 25 shtator 1992, paragrafi 36.

15 Ognjan Asenov kundër Bullgarisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 17 shkurt 2011, paragrafi 44.

16 Croissant kundër Gjermanisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 25 shtator 1992, paragrafi 35-37.

14(3(d) të PNDCP është se “interesat e drejtësisë” duhet të kërkojnë ofrimin e ndihmës juridike. Kjo do të thotë se njerëzve të varfër nuk iu garantohej ndihma juridike në çdo rast. Shteti ka hapësirë për të vendosur se kur interesi publik në administrimin e duhur të drejtësisë e kërkon që i pandehuri të pajiset me një avokat të ndihmës juridike. GJEDNJ-ja ka identifikuar tre faktorë që duhet të merren parasysh për të vendosur nëse “Interesat e drejtësisë” bëjnë të nevojshëm ofrimin e ndihmës juridike falas: serioziteti i veprës penale dhe ashpërsia e dënimit të mundshëm; kompleksiteti i rastit; dhe gjendja personale dhe sociale e të pandehurit. Të gjithë këta faktorët duhet të konsiderohen së bashku, por secili prej tyre mund të përcaktojë i vetëm nevojën për ofrimin e ndihmës juridike falas.

Rëndësia e shkeljes dhe ashpërsia e dënimit të mundshëm

22. Si një garanci minimale, e drejta për ndihmë juridike aplikohet sa herë rezikohet heqja e lirisë¹⁷. Madje edhe mundësia e burgimit për një kohë të shkurtër është e mjaftueshme për të garantuar dhënien e ndihmës juridike. Në Benham kundër Mbretërisë së Bashkuar, aplikanti ishte dënuar për mospagesën e një borxhi dhe u përball me një dënim maksimal prej tre muajsh burgim. GJEDNJ konstatoi se ky dënim i mundshëm ishte i rëndë mjaftueshëm që interesat e drejtësisë të diktonin përfitimin e ndihmës juridike nga aplikanti.¹⁸

23. Në situatat kur nuk rrezikohet privimi i lirisë, GJEDNJ-ja shqyrton rrethanat e veçanta të çështjes dhe pasojat negative të dënimit për të pandehurin. Dallimi mes rasteve që kërkojnë aplikimin e ndihmës

17 Benham kundër Mbretërisë së Bashkuar, GJEDNJ, Aktgjykimi i 10 qershorit 1996, në para. 59; Quaranta kundër Zvicrës, GJEDNJ, Gjykimi i 24 maj 1991, në paragrafin 33; Zdravka Stanev kundër Bullgarisë, GJEDNJ, Aktgjykimi i 6 Nëntor 2012, në para.38; Talat Tunç kundër Turqisë, GJEDNJ, Aktgjykimi i 27 marsit 2007, në para. 56; Prezec kundër Kroaci, GJEDNJ, Aktgjykimi i 15 tetor 2009, në paragrafin 29.

18 Benham kundër Mbretërisë së Bashkuar, GJEDNJ, Aktgjykimi i 10 qershorit 1996, në paragrafin 59 dhe 64.

juridike për shkak të ashpërsisë së dënimit të mundshëm dhe atyre që nuk e kërkojnë atë, mund të jetë shumë i vogël. Në Barsom dhe Varli kundër Suedisë, aplikantët u ankuan se atyre iu ishte mohuar ndihma juridike për procedurat për të cilat ata u ngarkuan me shpenzime tatimore deri në 15.000 euro. GJEDNJ-ja konstatoi se mohimi i ndihmës juridike ishte i drejtë, pjesërisht për shkak se aplikantët kishin mundësi financiare për të paguar këto shuma në organin tatimor pa vështirësi të konsiderueshme, dhe për shkak se ata nuk rrezikonin burgimin¹⁹. Përkundrazi, në Pham Hoang kundër Francës, GJEDNJ-ja u shpreh se interesat e drejtësisë kërkonin ofrimin e ndihmës juridike për aplikantin. Pjesë e arsytimit ishte se “procedurat ishin në mënyrë të qartë plot me pasoja për aplikantin, i cili ishte shpallur fajtor në apel për importimin e paligjshëm të mallrave të ndaluara dhe u dënua me pagesën e shumave të mëdha ndaj autoriteteve doganore”.²⁰

Kompleksiteti i çështjes

24. Ndihma juridike duhet të jepet në rastet që kanë të bëjnë me çështje komplekse faktike ose ligjore. Në Pham Hoang kundër Francës, një tjetër faktor që çoi GJEDNJ-në në përfundimin se ndihma juridike duhet t'i ishte dhënë aplikantit, ishte se ai kishte për qëllim të bindte gjykatën vendase të kundërshtonte praktikën e saj për fushën në fjalë²¹. Në Quaranta kundër Zvicrës, edhe pse faktet ishin të qarta, gama e dënimeve të mundshme në gjykatë ishte veçanërisht komplekse, duke përfshirë mundësinë e aktivizimit të një dënimi me kusht apo vendosjen e një dënimi të ri. Ky kompleksitet garantoj edhe ofrimin e një avokati të ndihmës juridike për të mbrojtur interesat e të akuzuarit.²²

19 Barsom dhe Varli kundër Suedisë, GJEDNJ (dec.), Vendimi i 4 janarit 2008.

20 Pham Hoang kundër Francës, GJEDNJ, Aktgjykimi i 25 shtator 1992, në paragrafin 40.

21 Pham Hoang kundër Francës, GJEDNJ, Aktgjykimi i 25 shtatorit 1992, në paragrafin 40.

22 Quaranta kundër Zvicrës, GJEDNJ, Gjykimi i 24 majit 1991, në paragrafin 34.

25. Në të kundërt, GJEDNJ-ja konstatoi se mohimi i ndihmës juridike ishte i përshtatshëm në ato raste kur faktet dhe ligji janë të qartë. Për shembull, në *Barsom dhe Varli kundër Suedisë*, çështjet e kontestuarra kishin të bënin me vlerësimin nëse aplikanti kishte paraqitur një deklaratë tatimore të pasaktë ose të paplotë. Duke qenë se kjo nuk kishte të bënte me ndonjë debat të vështirë ligjor, GJEDNJ konstatoi se mungesa e ofrimit të ndihmës juridike nuk ishte në shkelje të Nenit 6.²³

Gjendja sociale dhe personale e të pandehurit

26. Ndihma juridike në përgjithësi duhet të ofrohet për grupet e rrezikuara dhe për njerëzit që, për shkak të rrethanave të tyre personale, nuk mund të sigurojnë mbrojtje të çështjes vetë. GJEDNJ-ja merr parasysh arsimimin, mjedisin shoqëror dhe personalitetin e aplikantit dhe i vlerëson ato në varësi të kompleksitetit të çështjes. Në *Quaranta kundër Zvicrës*, GJEDNJ-ja u shpreh se çështjet ligjore përveç të qenit të ndërlukuara në vetvete, bëheshin edhe më shumë për aplikuesit për shkak të gjendjes së tij personale:

*“një i i ri me origjinë të huaj me një të shkuar të diskriminuar, nuk kishte bërë asnjë trajnim të vërtetë profesional dhe kishte një dosje të gjatë penale. Ai kishte marrë drogë që prej vitit 1975 pothuajse çdo ditë deri në vitin 1983, dhe, në atë kohë, ishte duke jetuar me familjen e tij me asistencë”.*²⁴

27. Ndihma juridike duhet të sigurohet për njerëzit që kanë vështirësi gjuhësore. Në *Biba kundër Greqisë*, GJEDNJ gjeti shkelje të Nenit 6(1) dhe 6(3)(c), ku një emigrant pa dokumente të cilit i mungonin mjetet financiare për të pajtuar një avokat para Gjykatës së Kasacionit, nuk iu caktua një avokat i ndihmës juridike. GJEDNJ-ja u shpreh se do të kishte qenë e pamundur për aplikantin të

23 Barsom dhe Varli kundër Suedisë, GJEDNJ (dec.), Vendimi i datës 4 janar 2008.

24 Quaranta kundër Zvicrës, GJEDNJ, Vendimi i datës 24 maj 1991, paragrafi 35.

përgatiste ankesën në gjykatat greke pa ndihmë, sepse ai ishte një i huaj që nuk e fliste gjuhën.²⁵

28. Përkundrazi, në *Barsom dhe Varli kundër Suedisë*, GJEDNJ-ja vuri në dukje se të dy aplikantët kishin jetuar në Suedi për gati tridhjetë vjet, dhe ishin biznesmenë të cilët kishin në pronësi dhe menaxhonin një restorant. GJEDNJ-ja konstatoi se nuk kishte shumë gjasa që ata të ishin të paaftë për të mbrojtur para gjykatës vendase çështjen e tyre në lidhje me shpenzimet e shtuara tatimore, pa iu dhënë ndihma juridike. Gjykata mori në konsideratë të veçantë faktin se Gjykatat suedeze ishin të detyruara të ofrojnë udhëzime dhe mbështetje në mënyrë që aplikantët të paraqesin si duhet çështjen e tyre.²⁶

B. NDIHMA JURIDIKE GJATË HETIMEVE PARAPRAKE

29. Nëse përmbushen kriteret e testit të meritës së çështjes dhe atij të mjeteve financiare, ndihma juridike duhet të ofrohet gjatë gjithë fazave të procesit ligjor, nga hetimit paraprak i policisë, tek gjyqi, dhe në fund tek vendimi për të paraqitur ankesë. Në veçanti, është e rëndësishme që të gjithë njerëzit e akuzuar apo dyshuar për krime, që nuk janë në gjendje të përballojnë pagesën për një avokat, të kenë akses të përsheptuar për ndihmë juridike që gjatë fazave të hershme të procesit penal.²⁷

30. Faza e hetimit është veçanërisht e rëndësishme për përgatitjen e procesit penal duke qenë se provat e marra gjatë kësaj faze përbëjnë bazat mbi të cilat do të gjykohet vepra për të cilën akuzohet i

25 Biba kundër Greqisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 26 shtator 2000, paragrafi 29.
26 Barsom dhe Varli kundër Suedisë, GJEDNJ (dec.), Vendimi i datës 4 janar 2008.
27 Shih përmbledhjen e shkurtuar të Open Society Justice Initiative për të drejtën për akses të hershëm në ndihmë juridike, që gjendet në: <http://ëëë.opensocietyfoundations.org/briefing-papers/legal-tools-earlyaccess-justice-europe>

pandehuri²⁸. GJEDNJ gjithashtu ka vërejtur “cenueshmërinë e veçantë të të akuzuarit në fazat e hershme të procedurës, kur ai përballet si me stresin e situatës ashtu dhe me legjislacionin penal gjithnjë e më kompleks”.²⁹ Në mënyrë që e drejta për një gjykim të drejtë të jetë praktike dhe efektive, Neni 6(1) i KEDNJ-së kërkon që të dyshuarit t’i caktohet një avokat i emëruar nga shteti, nëse është e nevojshme, para se ai të merret në pyetje nga policia.³⁰

31. Kjo evidentohet në çështjen *Salduz kundër Turqisë*, në të cilën u arrestua një i mitur, i cili bëri disa deklaratat gjatë marrjes në pyetje në mungesë të avokatit, por më vonë e tërhoqi deklaratën e tij duke thënë se ajo ishte marrë nën presion. Dhoma e Madhe e GJEDNJ-së konstatoi se mungesa e pasjes së avokatit, kur ai ishte nën arrest policor, shkel Nenin 6(1) dhe 6(3)(c) të KEDNJ-së. As ndihma që iu dha më pas nga avokati i tij i ndihmës juridike dhe as mundësia për të tërhequr deklaratën e bërë gjatë procedurave në vazhdim, nuk mundën të rregullonin pasojat e gabimeve të bëra gjatë arrestit policor.³¹

32. *Salduz* është ndjekur nga një numër vendimesh të mëvonshme të GJEDNJ-së, të cilat formojnë një linjë të qartë dhe konsistente të jurisprudencës që konstaton se përdorimi i dëshmimeve të marra nga i dyshuari përmes marrjes në pyetje apo masave të tjera hetimore, kur të dyshuarit nuk i është dhënë ndihmë juridike, e financuar privatisht apo e paguar nga shteti, është në shkelje të Nenit 6 të KEDNJ.³²

28 *Salduz kundër Turqisë*, GJEDNJ, Vendimi i Dhomës së Madhe, datë 27 nëntor 2008, paragrafi 54.

29 *Nechiporuk dhe Yonkalo kundër Ukrainës*, GJEDNJ, Vendimi i datës 21 prill 2011, paragrafi 262.

30 *Salduz kundër Turqisë*, GJEDNJ, Vendimi i Dhomës së Madhe, datë 27 nëntor 2008, paragrafët 54-55; *Shabelnik kundër Ukrainës*, GJEDNJ, Vendimi i datës 17 shkurt 2009, paragrafi 57; *Pishchalnikov kundër Rusisë*, GJEDNJ, Vendimi i datës 24 shtator 2009, paragrafët 72-74 dhe 91; *Plonka kundër Polonisë*, GJEDNJ, Vendimi i datës 30 qershor 2009, paragrafët 40-42; *Adamkieicz kundër Polonisë*, GJEDNJ, Vendim i datës 2 mars 2010, paragrafi 89.

31 *Salduz kundër Turqisë*, GJEDNJ, Vendimi i Dhomës së Madhe, datë 27 nëntor 2008, paragrafi 58.

32 *Salduz* është ndjekur nga mbi 100 vendime të GJEDNJ kundër vendeve të

33. Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së gjithashtu theksojnë rëndësinë kritike të ofrimit të ndihmës juridike gjatë hetimit fillestar policor. Ato specifikojnë se sa herë që Shtetet zbatojnë testin e mjeteve financiare për të përcaktuar të drejtën për ndihmë juridike, ato duhet të sigurohen që “personat që kërkojnë ndihmë juridike urgjente në stacionet policore, qendrat e paraburgimit ose gjykata, t’u jepet ndihma juridike paraprake, gjatë kohës që e drejta e tyre është nën vlerësim.”³³

34. Në disa rrethana, ndihma juridike është e nevojshme edhe për njerëzit që merren në pyetje nga policia, por që nuk quhen zyrtarisht të dyshuar apo të akuzuar. Në *Nechiporuk dhe Yonkalo kundër Ukrainës*, ankuesi dyshohej për vrasje, edhe pse policia e kish arrestuar për një veprë të lehtë që kish të bënte me drogën dhe e kish vendosur formalisht në “paraburgim administrativ”, duke e privuar kështu nga prania e avokatit. GJEDNJ-ja u shpreh se pavarësisht përcaktimit të tij formal, ai faktikisht ishte trajtuar si i dyshuar për një krim dhe duhet t’i ish dhënë të gjitha të drejtat sipas Nenit 6 të KEDNJ-së, duke përfshirë akses të papenguar në përfaqësim ligjor, nëpërmjet ndihmës juridike nga shteti, nëse është e nevojshme.³⁴

35. Është gjithashtu e qartë se një person ka të drejtë për ndihmë juridike, jo vetëm gjatë marrjes në pyetje nga policia por edhe gjatë veprave të tjera hetimore. Në *Berlinski kundër Polonisë*, kërkesa e paditësve për një avokat të ndihmës juridike u injorua nga autoritetet, e për pasojë ata nuk patën avokat mbrojtës për më shumë se një vit. GJEDNJ-ja konstatoi se mohimi i ndihmës juridike për aplikantët për këtë periudhë të hetimit, gjatë së cilës kryhen aktet procedurale,

shumta, për shembull: Brusco kundër Francës, GJEDNJ, Vendimi i datës 14 tetor 2010, paragrafi 45; Pishchalnikov kundër Rusisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 24 shtator 2009, paragrafët 70, 73, 76, 79, 93; Płonka kundër Polonisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 31 Mars 2009, paragrafët 35, 37, 40; Shabelnik kundër Ukrainës, GJEDNJ, Vendimi i datës 19 shkurt 2009, paragrafi 53; Mađer k. Kroacisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 21 qershor 2011, paragrafët 149 dhe 154.

33 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Udhëzimi 1, në paragrafin.41 (c).

34 Nechiporuk dhe Yonkalo kundër Ukrainës, GJEDNJ, Aktgjykimi i 21 prillit 2011, në paragrafin 262.

duke përfshirë ekzaminimet mjekësore, ishte në shkelje të Nenit 6(1) dhe 3(c) të KEDNJ.³⁵

36. Kërkesa për dhënien e ndihmës juridike gjatë fazave të hershme përforcohet nga Parimet e dhe Udhëzimet OKB-së, të cilat qartazi u kërkojnë shteteve “të jepet ndihmë juridike efektive e menjëherëshme në të gjitha fazat e procesit penal”³⁶, duke përfshirë edhe “të gjithë procedurat dhe seancat paraprake”³⁷. Po ashtu, Komiteti i të Drejtave të Njeriut ka konstatuar shkelje të Nenit 14(3)(d) dhe Nenit 9(1), kur një të dyshuari nuk i është ofruar ndihmë juridike gjatë ndalimit fillestar të policisë dhe marrjes në pyetje.³⁸

C. ZGJEDHJA E AVOKATIT PËR NDIHMËN JURIDIKE

37. Neni 6(3)(c) i KEDNJ-së në mënyrë specifike përcakton se një person i akuzuar për një krim ka të drejtë për “ndihmë juridike sipas zgjedhjes së tij”. Megjithatë, GJEDNJ-ja thotë se njerëzve të cilëve u jepet ndihmë juridike falas jo gjithmonë mund të zgjedhin vetë avokatin që duan t’u caktohet. E drejta për t’u mbrojtur nga një avokat i zgjedhur vetë mund të kufizohet, kur e kërkojnë interesat e drejtësisë. Në *Croissant kundër Gjermanisë*, GJEDNJ konstatoi se dëshirat e aplikantit nuk duhet të injoroheshin, por se zgjedhja e avokatit – duke marrë parasysh interesat e drejtësisë – i takonte shtetit:

35 Berlinski kundër Polonisë, GJEDNJ, Aktgjykimi i 20 qershorit 2002, në paragrafin 77

36 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Parimi 7, në paragrafin. 27.

37 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Udhëzimi 4, në paragrafin.44 (c).

38 Butovenko kundër Ukrainës, UNHRC, Vendimi i 19 korrikut 2001 Dok. i OKB-së. CCPR / C / 102 / D / 1412/2005, në paragrafin 7.6; Gunan kundër Kirgistan, UNHRC, Vendimi i 25 korrikut 2011 Dok. i OKB-së. CCPR / C / 102 / D / 1545/2007, në paragrafin 6.3; Krasnova kundër Kirgistan, UNHRC, Vendimi i 27 prillit 2010, KB-ra Doc. CCPR / C / 101 / D / 1402/2005, në paragrafin 8.6; Johnson kundërJamaica, UNHRC, Vendimi i 25 Nëntor 1998, KB-ra Doc. CCPR / C / 64 / D / 592/1994, në paragrafin 10.2; Levy kundër Jamaica, UNHRC, Vendimi nga 3 nëntor 1998, KB-ra Doc. CCPR / C / 64 / D / 719/1996, në paragrafin 7.2.

*“pavarësisht rëndësisë së një marrëdhënie të besimit në mes të avokatit dhe klientit, kjo e drejtë nuk mund të konsiderohet si e drejtë absolute. Ajo është domosdoshmërisht subjekt i disa kufizimeve që lidhen me ndihmën juridike falas dhe gjithashtu, si në rastin konkret, i takon gjykatave të vendosin nëse interesat e drejtësisë kërkojnë që i akuzuari të mbrohet nga një avokat i caktuar nga ana e tyre. Kur caktimin e mbrojtjes e bëjnë gjykatat vendase ato duhet patjetër të marrin parasysh dëshirat e të pandehurit ... Megjithatë, ato mund të anashkalojnë dëshirat e të pandehurit kur ka arsye të rëndësishme dhe të mjaftueshme për të vërtetuar që kjo është e domosdoshme për interesat të drejtësisë”.*³⁹

38. Në *Ramon Franquesa Freixas kundër Spanjës*, aplikanti u ankua se të drejtat e tij sipas Nenet 6(3)(c) ishin shkelur, sepse për ta mbrojtur atë në një çështje penale atij i ishte caktuar një avokat i specializuar në legjislacionin e punës. GJEDNJ konstatoi se ankesa e tij ishte dukshëm e pa bazë, sepse Neni 6(3)(c) nuk i garanton të pandehurit të drejtën për të zgjedhur cilin avokat duhet t'i caktojë gjykata dhe sepse ankuesi nuk kishte paraqitur ndonjë provë bindëse për të mbështetur pohimin e tij se avokati ishte i paaftë për ta mbrojtur.⁴⁰

39. Në caktimin e një avokati për ndihmë juridike, shteti duhet të marrë në konsideratë nevojat e veçanta të kërkuar si p.sh. aftësitë gjuhësore. Megjithatë, GJEDNJ-ja shikon drejtësinë e procedurave në tërësi, në vend që të përcaktojë rregulla të qarta për emërimin e avokatëve të ndihmës juridike. Në *Lagerblom kundër Suedisë*, aplikuesi, i cili ishte nga Finlanda, kërkoi që avokati i tij i ndihmës

39 Croissant kundër Gjermanisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 25 shtator 1992, paragrafi 29. Shih gjithashtu: Lagerblom kundër Suedisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 14 janar 2003, paragrafi 55, duke konstatuar se Neni 6 (3) (c) nuk mund të interpretohet si sigurimi i të drejtës për të zëvendësuar avokatin mbrojtës publik.

40 Ramon Franquesa Freixas kundër Spanjës, GJEDNJ (dec.), Vendimi i datës 21 nëntor 2000.

juridike të zëvendësohej nga një avokat i cili fliste gjuhën finlandeze. Gjykatat vendase refuzuan kërkesën e tij. GJEDNJ-ja mbështeti vendimin, duke konstatuar se aplikanti kishte aftësi të mjaftueshme në gjuhën suedeze për të komunikuar me avokatin e tij dhe se atij iu ofruan shërbime të shumta përkthimi. GJEDNJ u shpreh se ai ishte në gjendje të merrte pjesë në mënyrë efektive në gjyqin e tij dhe gjykatat vendase kishin të drejtë të refuzonin avokatin e zgjedhur prej tij.⁴¹

40. Rregulloret e shteteve në lidhje me kualifikimin e avokatëve, duke përfshirë kufizimet se kush mund të paraqitet para disa gjykatave të caktuara dhe rregullat e sjelljes profesionale, mund të kufizojnë zgjedhjen e avokatit të ndihmës juridike nga vetë personi pa cënuar të drejtat e tyre të parashikuara nga KEDNJ. Në *Meftah dhe të tjerët kundër Francës*, GJEDNJ-ja konstatoi se natyra e veçantë e Gjykatës Franceze të Kasacionit, justifikonte kufizimin e prezantimit të argumenteve me gojë nga avokatët specialistë.⁴² Në mënyrë të ngjashme, në *Mayzit kundër Ruisë*, GJEDNJ gjeti se Neni 6 nuk ishte shkelur kur të pandehurit i ishte mohuar kërkesa për t'u përfaqësuar nga nëna dhe motra e tij në një çështje penale. GJEDNJ-ja pranoi argumentin e shtetit se emërimi i avokatëve profesionistë në vend të personave me të cilët i pindehuri kishte lidhje ofronte cilësi më të madhe në mbrojtje sidomos duke pasur parasysh seriozitetin e akuzave dhe kompleksitetin e çështjes.⁴³

D. CILËSIA E AVOKATIT PËR NDIHMËN JURIDIKE

41. Thjesht caktimi i një avokati nuk është e mjaftueshme për të

41 Lagerblom kundër Suedisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 14 janar 2003, paragrafët 60-62.

42 Meftah dhe të tjerët kundër Francës, GJEDNJ, Vendimi i Dhomës së Madhe, datë 26 korrik 2002, paragrafët 42-44.

43 Mayzit kundër Ruisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 20 janar 2005, paragrafët 70-71.

përmbushur detyrimin e shtetit për të siguruar ndihmë juridike efektive. Nëse avokati i ndihmës juridike nuk arrin të sigurojë përfaqësim efektiv, dhe kjo është e dukshme apo është sjellë në vëmendjen e autoritetit të shtetit, atëherë Shteti ka detyrimin të ndërhyjë dhe korrigjojë dështimin.

42. Parimi u vendos në çështjen *Kamasinski kundër Austrisë*, ku GJEDNJ u shpreh se:

“Një shtet nuk mund të jetë përgjegjës për çdo mangësi nga ana e avokatit të caktuar për qëllimë të ndihmës juridike ... Pavarësia ligjore profesionale e dhënë nga shteti nënkupton se sjellja e mbrojtjes është në thelb një çështje ndërmjet të pandehurit dhe mbrojtësit të tij, qoftë ky i caktuar nga skema e ndihmës juridike apo i financuar privatisht. Gjykata pajtohet me Komisionin se autoritetet kompetente kombëtare duhet në bazë të Nenit 6 § 3 (c) të ndërhyjnë vetëm në qoftë se dështimi i avokatit të ndihmës juridike për të siguruar përfaqësim efektiv është i dukshëm apo është sjellë në vëmendjen e tyre në njëfarë mënyre”.⁴⁴

43. GJEDNJ ka theksuar se në qoftë se detyrimi i Shtetit do të përmbushej thjesht me emërimin e një avokati, kjo “do të çonte në rezultate të paarsyeshme dhe të papajtueshme si me formulimin e nën-paragrafit (c) (gërma 6-3-c) dhe me strukturën e Nenit 6 (Neni 6) të marra si një e tërë; në shumë raste ndihma juridike pa pagesë mund të rezultojë e pavlefshme⁴⁵”.

44 Kamasinski kundër Austrisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 19 dhjetor 1989, paragrafi 65. Shih gjithashtu: Artico kundër Italisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 13 maj 1980, paragrafi 36; Sanino kundër Italisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 27 Prill 2006, paragrafi 49; Czekalla kundër Portugalisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 10 tetor 2002, paragrafi 60; Daud kundër Portugalisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 21 prill 1984, paragrafi 38.

45 Artico kundër Italisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 13 maj 1980, paragrafi 33.

44. Në situatat kur dështimi i ndihmës juridike është objektivisht i qartë, i pandehuri nuk ka nevojë të ankohet ose të sjellë dështimin në vëmendjen e shtetit. Në *Sannino kundër Italisë*, gjykata vendase caktoi avokatë të ndryshëm për aplikantin në çdo seancë, të cilët ishin të papërgatitur dhe nuk e njihnin çështjen në fjalë. GJEDNJ konstatoi se gjykata kishte dështuar të siguronte mbrojtje efektive, edhe pse ankuesi nuk u ankua për situatën ose për avokatët e tij në gjykatë.⁴⁶ Këto parime janë miratuar dhe afirmuar nga Komisioni për të Drejtat e Njeriut, në Nenet 9 dhe 14 të PNDCP.⁴⁷

Mosveprimi ose mosparaqitja

45. Mosparaqitja në përgjithësi konsiderohet një dështim i njohur nga shteti. Në *Artico kundër Italisë*, avokati i caktuar për aplikantin nuk pranoi ta përfaqësojë nga fillimi i çështjes, për shkak të angazhimeve të tij të tjera dhe sepse nuk ishte mirë me shëndet. Pavarësisht nga kjo, Qeveria nuk arriti të zëvendësojë avokatin e caktuar me një përfaqësues tjetër ligjor. Duke konstatuar shkelje të Nenit 6(3), GJEDNJ-ja u shpreh se kur avokati i caktuar nuk mund të ushtrojë detyrat e tij dhe kur autoritetet janë të vetëdijshëm për situatën, ata kanë detyrimin ose ta zëvendësojnë atë ose të sigurohen që ai të përmbushë detyrimet e tij.⁴⁸

46. Heshtja dhe dështimi për të bërë dhe veprimet më themelore mund të jetë gjithashtu një dështim i qartë që kërkon ndërhyjen e shtetit. Në *Falcao dos Santos kundër Portugalisë*, avokati mori pjesë në gjyq por qendroi në heshtje; ai nuk mori në pyetje dëshmitarët dhe nuk ndërhyri në favor të aplikantit.⁴⁹ Aplikanti u ankua në mënyrë të

46 Sanino kundër Italisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 27 prill 2006, paragrafi 51.

47 Aleksandr Butovenko kundër Ukrainës, UNHRC, Vendimi i datës 19 korrik 2001 Dok. i OKB-së. CCPR / C / 102 / D / 1412/2005 (2011), paragrafi 4.14.

48 Artico kundër Italisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 13 maj 1980, paragrafi 33.

49 Falcao dos Santos kundër Portugalisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 3 korrik 2012, paragrafi 12-18.

përsëritur në lidhje me përfaqësimin e tij të dobët ligjor tek autoritetet. GJEDNJ konstatoi se autoritetet nuk arritën të garantonin ndihmë të vërtetë ligjore, por thjesht “emëruan” avokatin, dhe se ato kishin për detyrë të ndërhyjnë.⁵⁰

47. Në mënyrë të ngjashme, në vendimin e Komitetit për të Drejtat e Njeriut në *Borisenko kundër Hungarisë*, Komiteti konstatoi shkelje të Nenit 14 (3) të PNDKP kur avokati i ndihmës juridike nuk u paraqit gjatë marrjes në pyetje të aplikuesit apo në seancën dëgjimore në paraburgim. Komiteti deklaroi se ishte detyrë e shtetit të siguronte një përfaqësim ligjor efektiv.⁵¹

Konflikti i Interesit

48. Në qoftë se avokati i ndihmës juridike është duke vepruar në kushtet e konfliktit të interesit, kjo do të jetë një dështim i qartë që kërkon ndërhyrjen e shtetit. Në *Moldoveanu kundër Rumanisë*, tre të bashkëpandehur u përfaqësuan nga i njëjti avokat i emëruar nga shteti, pavarësisht nga fakti se interesat e tyre ishin kontradiktore: dy nga të pandehurit ishin rrëfyer (kishin pranuar fajin), ndërsa i treti (që aplikoi në GJEDNJ) kish kërkuar pafajësinë. Edhe pse ankuesi nuk u ankua për ndihmë joefektive ligjore, kjo nuk i lironte autoritetet nga detyra për të siguruar një ndihmë juridike efektive.⁵²

50 Po aty, në paragrafin 45.

51 *Borisenko kundër Hungarisë*, UNHRC, Vendimi i datës 14 tetor 2002, Dok. i OKB-së. CCPR / C / 76 / D / 852/1999, paragrafi 7.5. Shih gjithashtu: *Saidova kundër Tashkistanit*, UNHRC, Vendimi i datës 8 korrik 2004, Dok. i OKB-së. CCPR / C / 76 / D / 852/1999, paragrafi 6.8; *Collins kundër Jamaikës*, UNHRC, 25 mars 1993, Dok. i OKB-së. CCPR / C / 47 / D / 356/1989, paragrafi 8.2. Krahasoni me: *Bailey kundër Xhamajkës*, UNHRC, 17 shtator 1999, OKB Doc. CCPR / C / 66 / D / 709/1996, paragrafi 7.2.

52 *Moldoveanu kundër Rumanisë*, GJEDNJ, Vendimi i datës 19 qershor 2012, paragrafi 75.

Pakënaqësia me punën e avokatit

49. Pakënaqësia, thjesht me mënyrën si avokati menaxhon çështjen, gabime të vogla ose defekte në punën e avokatit, nuk kanë të ngjarë të çojnë në një situatë në të cilën shteti është i detyruar të ndërhyjë. Në *Kamasinski kundër Austrisë*, aplikanti u ankua për cilësinë e avokatit të tij të ndihmës juridike. Megjithatë, ndryshe nga avokati në çështjen Artico, i cili “që nga fillimi ... kishte deklaruar se ai nuk ishte në gjendje për të vepruar”⁵³, avokati i ankuesit ndërmori disa hapa para se të bëhëj gjyqi, duke përfshirë vizitën e ankuesit në burg, dorëzimin e një ankese kundër vendimit për të qendruar në paraburgim, dhe mocionet për paraqitjen e dëshmitarëve.⁵⁴ Edhe pse puna e avokatit mund të kritikohet, GJEDNJ-ja u shpreh se rrethanat e përfaqësimit të tij nuk dëshmojnë një dështim për të siguruar ndihmë juridike siç kërkohet nga Neni 6 (3) ose mohim të një gjykimi të drejtë sipas Nenit 6(1) të GJEDNJ.⁵⁵

50. Megjithatë, në rrethana të caktuara GJEDNJ ka konstatuar se puna e dobët ose me gabime e avokatit mund të përbëjë një “dështim të qartë”. Në *Czekalla kundër Portugalisë*, avokati i ndihmës juridike dështoi të ndjekë një rregull “të thjeshtë dhe thjesht formal” kur parashtroi ankesën e tij. Si rezultat ankesa u rrëzua. Aplikanti ishte në një pozicion veçanërisht të vështirë, si një i huaj që nuk e njeh gjuhën e gjykatave, dhe u përball me një dënim të gjatë me burg. GJEDNJ-ja konstatoi se:

“Shteti nuk mund të mbajë përgjegjësi për ndonjë mangësi apo gabim në veprimet e mbrojtjes së kërkuesit që lidhet drejtpërdrejt me avokatin e caktuar zyrtarisht prej tij ... megjithatë ... në rrethana

53 Artico kundër Italisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 13 maj 1980, paragrafi 33.

54 Kamasinski kundër Austrisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 19 dhjetor 1989, paragrafi 66.

55 Kamasinski kundër Austrisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 19 dhjetor 1989, paragrafët 70-71

*të caktuara dështimi nga pakujdesia për të plotësuar thjesht një kusht formal nuk mund të barazohet me një linjë të pamenduar të mbrojtjes ose të një defekti të thjeshtë argumentimi. Sidomos kur si pasojë e një neglizhence të tillë i pandehuri privohet nga mjetet juridike nëse situata nuk rregullohet nga gjykatat më të larta.*⁵⁶

51. GJEDNJ vendosi se dështimi i avokatit për të zbatuar rregullat gjatë parashtrimit të ankesës ishte një dështim i qartë i cili bëri të nevojshëm ndërhyrjen pozitive nga shteti. GJEDNJ shpjegoi më tej se *“Gjykata Supreme mund, për shembull, të kishte ftuar avokatin e caktuar zyrtarisht për të shtuar apo korrigjuar ankesën në vend që ta deklaronte atë të papranueshme”*.⁵⁷

52. Rregulla të ngjashme janë vendosur nga Komiteti për të Drejtat e Njeriut të aplikuara në Nenin 14 (3) të PNDCP. Në *Smith dhe Stewart kundër Xhamajkës*, Komisioni konstatoi se Shteti, si palë, nuk mund të quhej përgjegjës për mungesën e përgatitjes apo gabimeve të supozuara të bëra nga avokatët mbrojtës përveç rasteve kur ai nuk u ka lënë kohë ankuesit dhe avokatit të tij për përgatitjen e mbrojtjes (shih më poshtë), ose nëse gjykata e ka të qartë se sjellja e avokatit është e papajtueshme me interesat e drejtësisë.⁵⁸

56 Czekalla kundër Portugalisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 10 tetor 2002, paragrafi 65.

57 Czekalla kundër Portugalisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 10 tetor 2002, paragrafi 68.

58 Smith dhe Steëart kundër Xhamajkës, UNHRC, Vendimi i datës 8 prill 1999, Dok. i OKB-së. CCPR / C / 65 / D / 668/1995, paragrafi 7.2. Shih gjithashtu: Beresford Ëhyte kundër Jamaikës, UNHRC, Vendimi i datës 27 korrik 1998, OKB Dok. CCPR / C / 63 / D / 732/1997, paragrafi 9.2; Glenn Ashby kundër Trinidad dhe Tobago, UNHRC, Vendimi i datës 21 mars 2002, OKB Doc. CCPR / C / 74 / D / 580/1994, paragrafi 10.4; Bailey kundër Xhamajkës, UNHRC, 17 shtator 1999, OKB Doc. CCPR / C / 66 / D / 709/1996, paragrafi 7.1, Rastorguev kundër Polonisë, UNHRC, 28 mars 2011, OKB Doc. CCPR / C / 101 / D / 1517/2006, paragrafi 9.3.

Koha e mjaftueshme për të përgatitur mbrojtjen

53. Dështimi i shtetit për të siguruar kohën dhe lehtësitë e mjaftueshme për të emëruar zyrtarisht një avokat për t'u përgatitur për një çështje, bie ndesh me Nenin 6(3) të KEDNJ-së. Në *Daud kundër Portugalisë*, avokati i ndihmës juridike u emërua vetëm tri ditë para gjykimit të një çështjeje të rëndë dhe komplekse. GJEDNJ-ja u shpreh se ishte haptazi e qartë për autoritetet shtetërore që avokati i ndihmës juridike nuk kishte pasur kohën e mjaftueshme për t'u përgatitur për gjykim, dhe se ato duhet të kishin ndërhyrë për të siguruar cilësinë e mbrojtjes.⁵⁹

54. Në mënyrë të ngjashme, në *Bogumil kundër Portugalisë*, ankuesi u përfaqësua nga një avokat i ndihmës juridike i cili nuk bëri asnjë veprim procedural përveç kërkesës për t'iu hequr çështja tri ditë para gjyqit. Në ditën e gjykimit atij iu caktua një avokat zëvendësues, i cili kishte vetëm pesë orë për të studiuar dosjen e çështjes.⁶⁰ GJEDNJ-ja u shpreh se kur ka dukshëm një problem me përfaqësimin ligjor, gjykata duhet të marrë iniciativën për ta zgjidhur atë, për shembull, duke shtyrë seancën për t'i mundësuar avokatit të sapoemëruar kohën të njihet me dosjen e çështjes.⁶¹

55. Komiteti për të Drejtat e Njeriut e ka pohuar këtë parim në mënyrë të ngjashme në çështje të shumta. Në *George Winston Reid kundër Xhamajkës*, një rast në të cilin i pandehuri përballej me dënim me vdekje, avokati i ndihmës juridike nuk ishte i pranishëm gjatë seancave paraprake dhe kishte takuar të pandehurin vetëm dhjetë minuta para fillimit të gjyqit. Komiteti konstatoi se kjo ishte një dështim i qartë në kundërshtim me Nenin 14(3)(b) të PNDKP.⁶² Përkundrazi, në *Hill*

59 Daud kundër Portugalisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 21 prill 1984, paragrafi 42.

60 Bogumil kundër Portugalisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 7 tetor 2008, paragrafi 27.

61 Bogumil kundër Portugalisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 7 tetor 2008, paragrafi 49.

62 George Winston Reid kundër Jamaikës, UNHRC, Vendimi i datës 14 korrik 1994, Dok. i OKB-së. CCPR / C / 51 / D / 355/1989, paragrafi 14.2. Shih gjithashtu Robinson kundër Xhamajkës, UNHRC, 30 mars 1989, Dok. i OKB-së. CCPR / C / 35 / D / 223/1987, në paragrafin 10.2-10.3. Glenford Campbell kundër Jamaikës, UNHRC, Vendimi i datës 7 prill 1992, Dok.

kundër Spanjës, gjykimi ishte shtyrë për të lejuar avokatin të përgatitej sa duhej, dhe Komiteti u shpreh se nuk kishte shkelje të Nenit 14(3).⁶³ Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së gjithashtu japin udhëzime mbi çfarë kërkohet për të patur kohën e duhur për të përgatitur mbrojtjen, duke përcaktuar se ndihma efektive ligjore kërkon “akses të papenguar tek ofruesit e ndihmës juridike për personat e ndaluar, konfidencialitet komunikimi, akses ndaj dosjes së çështjes dhe kohë dhe mjete të nevojshme për të përgatitur mbrojtjen”.⁶⁴

E. CAKTIMI I AVOKATËVE PËR NDIHMËN JURIDIKE

56. Edhe pse Neni 6 i KEDNJ-së nuk zbatohet drejtpërdrejt në procedurat që kanë të bëjnë me kërkesat e brendshme për ndihmë juridike, GJEDNJ-ja u jep rëndësi këtyre procedurave deri aty sa, mangësitë serioze në këto procedura, mund të kenë një ndikim vendimtar në të drejtën e aksesit në gjykatë.⁶⁵

Përkushtimi

57. Gjatë trajtimit të kërkesave për ndihmë juridike, autoritetet apo gjykatat përgjegjëse duhet të veprojnë me kujdes. Në *Tabor kundër Polonisë*, GJEDNJ gjeti shkelje të Nenit 6 (1), kur Gjykata rajonale e refuzoi kërkesën e ankuesit për ndihmë juridike për apelim në Kasacion. GJEDNJ gjeti se kërkesa e aplikantit për ndihmë juridike nuk ishte trajtuar me kujdesin e nevojshëm pasi gjykata e rrethit nuk kish dhënë arsyet për refuzim dhe shpalli vendimin një muaj pas skadimit të afatit për parashtrimin e ankimit në kasacion.⁶⁶ Ajo

i OKB-së. CCPR / C / 44 / D / 248/1987, paragrafi 6.5.

63 Hill kundër Spanjës, UNHRC, Vendimi i datës 2 prill 1997, Dok.i OKB-së. CCPR / C / 59 / D / 526/1993 (1997), paragrafi 14.1.

64 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Parimi 7, paragrafi 28.

65 Gutfreund kundër Francës, GJEDNJ, Vendimi i datës 12 qershor 2003, paragrafi 44.

66 Tabor kundër Polonisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 27 qershor 2006, paragrafët

bëri një konstatim të ngjashëm në Ëersel kundër Polonisë, ku bordi i ndihmës juridike komunikoi refuzimin e tij dy ditë para skadimit të afatit kohor për dorëzimin e ankimit të aplikantit.⁶⁷

Liria nga arbitrariteti

58. GJEDNJ-ja gjithashtu shikon nëse organi përgjegjës për caktimin e ndihmës juridike, në tërësi, u ofron individëve “garanci të konsiderueshme për t’i mbrojtur ata nga arbitrariteti”. Sistemi i ndihmës juridike mund të konsiderohet të jetë arbitrar kur vendimet e organit për ndihmë juridike janë të parishqyrtueshëm, apo kur kriteret dhe mënyra e përzgjedhjes së çështjeve të pranuar për ndihmë juridike janë të paqarta.⁶⁸ Ajo mund të jetë arbitrar nëse përbërja e organit mund të thuhet se është i njëanshëm.⁶⁹ Në *Del Sol kundër Francës*, GJEDNJ la në fuqi sistemin për marrjen e vendimit për ndihmë juridike, sepse Zyra për ndihmë juridike ishte e përbërë nga gjyqtarë, avokatë, nëpunës civilë dhe pjesëmarrës nga publiku, dhe se “diversiteti siguronte marrjen parasysh të kërkesave për administrimin e duhur të drejtësisë dhe të të drejtave të mbrojtjes”.⁷⁰

Mundësia e suksesit

59. Kur autoriteti i ndihmës juridike në vend përcakton nëse meritat e çështjes kërkojnë ofrimin e ndihmës juridike, në përgjithësi ata

44-46. Shih gjithashtu: A.B. kundër Sllovakisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 4 mars 2003, paragrafi 61.

67 Wersel kundër Polonisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 13 shtator 2011, paragrafi

52. Shih gjithashtu: R.D. kundër Polonisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 18 dhjetor 2001, paragrafi 50-52.

68 Santambrogio kundër Italisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 21 shtator 2004, paragrafi 54.

69 Santambrogio kundër Italisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 21 shtator 2004, paragrafi 55. Shih gjithashtu: *Del Sol kundër Francës*, GJEDNJ, Vendimi i datës 26 shkurt 2002, paragrafi 26.

70 *Del Sol kundër Francës*, GJEDNJ, Vendimi i datës 26 shkurt 2002, paragrafët 17 dhe 26.

nuk marrin në konsideratë gjasat e aplikantit për të fituar çështjen. Në *Aerts kundër Belgjikës*, GJEDNJ konstatoi shkelje të Nenit 6(1), kur kërkesa e aplikantit për ndihmë juridike u refuzua për shkak se ankesa e tij u quajt “pa themel” nga Bordi vendas për Ndihmë juridike. Në këtë rast, aplikanti detyrimisht duhet të përfaqësohej nga një avokat në apel; ai ishte i legjitimuar ta paraqiste ankesën vetë. GJEDNJ-ja konstatoi se nuk i takonte Bordit të Ndhimës juridike të vlerësonte se sa gjasa kishte kërkuesi për të fituar, por Gjykatës së Kasacionit. GJEDNJ më tej konstatoi se duke refuzuar kërkesën me arsyetimin se ankesa mund të mos jetë e bazuar mirë, Bordi i Ndhimës juridike dëmtoi vetë thelbin e të drejtës së ankuesit për gjyq.⁷¹

60. Megjithatë, në rrethana të kufizuara gjatë fazës së apelit, GJEDNJ-ja ka bërë përjashtime nga ky rregull. Në *Monnell dhe Morris kundër Mbretërisë së Bashkuar*, GJEDNJ konstatoi se interesat e drejtësisë nuk kërkojnë automatikisht ofrimin e ndihmës juridike falas sa herë që një person i dënuar, që nuk ka mundësi objektive për të fituar, dëshiron të apelojë pasi ndaj tij është zhvilluar një proces i drejtë në shkallë të parë, sipas Nenit 6. Për t’u theksuar, në këtë rast gjasat e fitores u vlerësuan nga avokati i cili e kishte përfaqësuar ankuesin në gjyq. Ai e këshilloi se nuk kishte shanse të arsyeshme për sukses në apel, por të dy aplikantët e injoruan këshillën e tij. GJEDNJ nuk gjeti asnjë shkelje, sepse aplikantët kishin përfituar nga ndihma juridike falas në gjykimin e zhvilluar në shkallë të parë si dhe nga këshillat e avokatit për faktin nëse kishte arsye ose jo për të apeluar çështjen.⁷²

71 Aerts kundër Belgjikës, GjEDNJ, Aktgjykimi i 30 korrikut 1998, në paragrafin 60. Pas gjykimit Belgjika ndryshoi standardin e saj për “qartazi e pabazuar.”

72 Monnell dhe Morris kundër Mbretërisë së Bashkuar, GjEDNJ, Aktgjykimi i 2 marsit 1987, në paragrafin 63 dhe 67.

F. KËRKESAT PRAKTIKE PËR SISTEME FUNKSIONALE TË NDIHMËS JURIDIKE

61. Njohja e së drejtës për ndihmë juridike në legjislacion nuk është e mjaftueshme për të siguruar mbrojtje të saj në praktikën e përditshme. E drejta duhet të mbështetet nga fondet e mjaftueshme, garancitë të pavarësia, barazia në dhënien e ndihmës juridike, dhe partneriteti i fortë me aktorët e tjerë të sistemit të drejtësisë penale. GJEDNJ dhe Komiteti i të Drejtave të Njeriut, me këtë rast, kanë vendosur standardet minimale për praktikën e zbatimit të një sistemi funksional të ndihmës juridike. Për të plotësuar këtë, parimet dhe udhëzimet e OKB-së ofrojnë udhëzime të hollësishme, dhe Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Nënkomiteti OKB-së për Parandalimin e Torturës kanë shkuar më tej se çdo organ gjyqësor ndërkombëtar apo rajonal në dhënien e rekomandimeve praktike për një sistem efikas dhe të mirë-ndërtuar të ndihmës juridike.

Financimi i duhur dhe burimet

62. Shtetet duhet të sigurojnë që sistemet e tyre të ndihmës juridike të jenë të financuara mirë, të kenë burimet e duhura financiare dhe njerëzore, dhe autonomi buxhetore. KEPT dhe NPT kanë vënë në dukje me shqetësim shembuj të shumtë të organeve të menaxhimit të ndihmës juridike kombëtare me mungesë stafi dhe burimesh, duke theksuar se ngarkesa e tepruar e punës dhe tarifat e ulëta për shërbime kanë efekt dekurajues mbi avokatët e ndihmës juridike.⁷³ Në të vërtetë, NPT ka patur ankesa se avokatët e ndihmës juridike në disa shtete nuk paraqiten gjatë hetimit nëse nuk paguhet një tarifë shtesë nga klienti i tyre, për shkak të tarifave të ulta zyrtare për të

73 Raporti i pestë vjetor i NPT që mbulon periudhën janar-dhjetor 2011, 19 mars 2012, Dok. i OKB-së. CAT / C / 48.3, paragrafi 78. Shih gjithashtu: Raport mbi vizitën në Kroaci kryer nga KPT-ja nga 1 deri 9 dhjetor 2003, KPT / Inf (2007) 15, paragrafi 24; Raporti mbi vizitën në Hungari kryer nga KPT 5-16 dhjetor 1999, KPT / Inf (2001) 2, paragrafi 32.

tilla shërbime.⁷⁴ NPT dhe KEPT-së kanë rekomanduar që Shtetet të rishikojnë marrëveshjet e tyre financiare për të siguruar alokimin e fondeve të mjaftueshme që të sigurojnë funksionimin efektiv të sistemit.⁷⁵ Komiteti i të Drejtave të Njeriut ka theksuar gjithashtu se “ndihma juridike duhet të mundësojë këshillim për të përgatitur mbrojtjen e klientit të tij në rrethana që mund të sigurojnë drejtësinë “; një prej të cilave është “sigurimi i një pagese të përshtatshme për ndihmën juridike”.⁷⁶

63. Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së përcaktojnë me detaje masat që një shtet duhet të marrë për të siguruar fonde të mjaftueshme dhe të qëndrueshme për ndihmë juridike në të gjithë vendin. Këto përfshijnë “caktimin e një përqindje të buxhetit të drejtësisë penale të shtetit për shërbimet e ndihmës juridike”, identifikimin dhe vendosjen e “stimujve për avokatët që të punojnë në zonat rurale dhe në zonat me një situatë ekonomike dhe shoqërore të pafavorshme”, dhe për të siguruar se sasia e parave që i jepen prokurorisë dhe agjencive të ndihmës juridike është “e drejtë dhe proporcionale”.⁷⁷ Përsa i përket burimeve njerëzore, parimet dhe udhëzimet e OKB-së rekomandojnë që Shtetet të “marrin masa të përshtatshme dhe të veçanta për personelin e sistemit të ndihmës juridike dhe aty ku ka mungesë avokatësh, të mbështesë juristët e këshilluesit (paralegalët) që të sigurojnë ndihmë juridike.”⁷⁸

74 Raport mbi vizitën në Kroaci kryer nga KPT-ja nga 1 - 9 dhjetor 2003, KPT / Inf (2007) 15, paragrafi 24.

75 Raport mbi vizitën në Kroaci kryer nga KPT-ja nga 1 - 9 dhjetor 2003, KPT / Inf (2007) 15, paragrafi 24; Raporti mbi vizitën në Kroaci kryer nga KPT-ja nga 4 - 14 maj 2007, KPT / Inf (2008) 29, paragrafi 19; Raporti mbi vizitën në Hungari kryer nga KPT-ja nga 30 mars - 8 prill 2005 KPT / Inf (2006) 20, paragrafin 23; Raporti mbi vizitën në Poloni kryer nga KPT nga 8 - 19 Maj 2000, KPT / Inf (2002) 9, paragrafin 23.

76 Reid kundër Jamaikës, UNHRC, Vendimi i datës 20 korrik 1990 Dok. i OKB-së. CCPR / C / 39 / D / 250/1987 paragrafi 13.

77 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Udhëzimi 12.

78 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Udhëzimi 13.

Pavarësia

64. Shtetet duhet t'i kushtojnë vëmendje të veçantë sigurimit të pavarësisë së avokatëve të ndihmës juridike nga policia dhe prokuroria. Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së theksojnë se është e rëndësishme që avokatët e ndihmës juridike të jenë në gjendje të bëjnë punën e tyre “të lirë dhe të pavarur” pa ndërhyrjen e shtetit.⁷⁹ Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së rekomandojnë ngritjen e një organi kombëtar për të koordinuar ndihmën juridike, duke specifikuar se ai duhet të jetë “i lirë nga ndërhyrje të panevojshme politike apo gjyqësore, të jetë i pavarur nga qeveria në vendimmarrjet që lidhen me ndihmën juridike dhe nuk duhet të jetë subjekt i urdhërimit, kontrollit ose kërcënimit financiar të ndonjë personi ose autoriti në kryerjen e funksioneve të tij, pavarësisht nga struktura e tij administrative”.⁸⁰ Ata gjithashtu rekomandojnë zhvillimin e mekanizmave të sigurimit të cilësisë për të garantuar efektivitet, transparencë dhe llogaridhënie në ofrimin e shërbimeve të ndihmës juridike.

65. KEPT-ja ka patur disa ankesa se avokatët e ndihmës juridike kishin “mbajtur anën e policisë, p.sh. duke u përpjekur të bindin klientët e tyre të pranojnë çdo gjë për të cilën ata dyshohen”.⁸¹ NPT-ja ka theksuar edhe rëndësinë që shtetet të kenë një kornizë ligjore që i lejon avokatët e ndihmës juridike të kenë “pavarësi funksionale dhe autonomi buxhetore për të garantuar ndihmë juridike falas për të gjithë të burgosurit që e kërkojnë atë”.⁸²

79 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Parimi 2, paragrafi 16 dhe Parimi 12, paragrafi 36.

80 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Udhëzimi 59.

81 Raport mbi vizitën në Armeni kryer nga KPT-ja nga 2 - 12 prill 2006, KPT / Inf (2007) 47, paragrafi 23; Raporti mbi vizitën në Kroaci kryer nga KPT-ja nga 4-14 maj të vitit 2007, KPT / Inf (2008), 29, paragrafi 19.

82 Raporti i pestë vjetor i NPT për periudhën janar-dhjetor 2011, 19 mars 2012, Dok. i OKB-së. CAT / C / 48.3, paragrafi 78.

Barazia në dhënien e ndihmës juridike

66. Ndihma juridike duhet të jetë në dispozicion të njerëzve të akuzuar apo të dyshuar për krim, pavarësisht nga natyra e veçantë e krimit. GJEDNJ-ja ka theksuar se ndihma juridike është veçanërisht e rëndësishme për persona të dyshuar për krime të rënda, “sepse pikërisht tek dënimet më të rënda, respektimi i së drejtës për gjykim të drejtë duhet të jetë në shkallën më të lartë në shoqëritë demokratike”.⁸³ Përveç kësaj, KEPT-ja ka rekomanduar që Shtetet të shfuqizojnë ato sisteme ku njerëzit e dënuar sipas disa kategorive të veçanta të veprave penale (për shembull, kundërvajtje të vogla penale) nuk kanë të drejtë për ndihmë juridike.⁸⁴ Duke pasur parasysh kuptimin e pavarur të “akuzës penale” sipas KEDNJ⁸⁵, të gjithë njerëzit që janë të akuzuar për krime, edhe pse të vogla, duhet të kenë të drejtë të aplikojnë për ndihmë juridike dhe të kalojnë nëpërmjet testit të mjeteve financiare dhe meritave në vend që të përjashtohen kategori të tëra veprash penale nga sistemi i ndihmës juridike.

67. Gratë, fëmijët dhe grupet me nevoja të veçanta mund të kenë gjithashtu nevojë për masa të veçanta në mënyrë që akses i tyre në ndihmë juridike të jetë kuptimplotë. Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së kërkojnë që ndihma juridike të ofrohet mbi baza jodiskriminuese, dhe të jetë e përshtatshme për të adresuar nevojat e këtyre grupeve, si dhe për njerëzit që jetojnë në zonat rurale⁸⁶ ose të pafavorizuara. Në

83 Salduz kundër Turqisë, GJEDNJ, Vendimi i Dhomës së Madhe, datë 27 nëntor 2008, paragrafi 54.

84 Raport për vizitë në Holandë kryer nga KPT-ja nga 10 deri 21 tetor 2011, KPT / Inf (2012) 21, paragrafi 18.17

85 Engel dhe të tjerët kundër Holandës, GJEDNJ, Vendimi i datës 8 qershor 1976, paragrafët 82, 83. Shih edhe: Ezeh dhe Connors kundër Mbretërisë së Bashkuar, GJEDNJ, Vendimi i Dhomës së Madhe, datë 9 tetor 2003, paragrafi 82. Deëeer kundër Belgjikës, GJEDNJ, Vendim i datës 27 shkurt 1980, paragrafët 42 dhe 46; Eckle kundër Gjermanisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 15 korrik 1982, paragrafi 73; Öztürk kundër Gjermanisë, GJEDNJ, Vendimi i datës 21 Shkurt 1984, paragrafët 46-53.

86 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Parimi 10.

Anakomba Yula kundër Belgjikës, kërkesja kishte akses të kufizuar në ndihmë juridike sepse ajo nuk ishte një shtetase belge. GJEDNJ konstatoi se kjo ishte diskriminuuese dhe në shkelje të Nenit 6 në lidhje me Nenin 14 të KEDNJ-së.⁸⁷

Partneritetet

68. Shtetet duhet të punojnë me një numër aktorësh të ndryshëm të drejtësisë penale për të siguruar që ndihma juridike është zbatuar në një mënyrë praktike dhe efektive. Parimet e Udhëzimit e OKB-së rekomandojnë që Shtetet të krijojnë partneritete me dhomën e avokatëve dhe shoqatat e juristëve për të siguruar ndihmë juridike, si dhe me ofrues të tjerë të shërbimeve ligjore, të tilla si universitetet, shoqëria civile, grupe të tjera dhe institucione.⁸⁸ Në raportet e shumta për Qeveritë, KEPT-ja ka bërë rekomandime që shtetet të zhvillojnë “sisteme të ndihmës juridike me të drejta të plota dhe të financuar si duhet”⁸⁹ dhe vuri në dukje se “kjo duhet të bëhet në bashkëpunim me shoqatat përkatëse të avokatëve”.⁹⁰ KEPT-ja ka rekomanduar gjithashtu se në mënyrë që të shmangen vonesat, avokatët do të mund të “zgjidhen nga listat e paracaktuara të hartuara në marrëveshje me organizatat përkatëse profesionale”.⁹¹

87 *Anakomba Yula kundër Belgjikës*, GJEDNJ, Vendimi i datës 10 mars 2009, paragrafët 37-39 (çështje civile).

88 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Parimi 14, Udhëzimi 11 (d), Udhëzimi 16.

89 Raport mbi vizitën në Armeni kryer nga KPT-ja nga 2 - 12 prill 2006, KPT / Inf (2007) 47, paragrafi 23; Raporti mbi vizitën në Austri kryer nga KPT-ja nga 14 - 23 prill 2004, KPT / Inf (2005) 13, paragrafi 26; Raporti mbi vizitën në Hungari kryer nga KPT-ja nga 30 mars - 8 prill 2005 KPT / Inf (2006) 20, paragrafi 23; Raporti mbi vizitën në Poloni kryer nga KPT nga 4 - 15 Tetor 2004, KPT / Inf (2006) 11, paragrafi 21; Raporti mbi vizitën në Poloni kryer nga KPT nga 26 nëntori - 8 dhjetor 2009, KPT / Inf (2011) 20, paragrafi 26.

90 Raporti për vizitën në Republikën Slloake kryer nga KPT-ja nga 24 mars-2 prill 2009, KPT / Inf (2010) 1, paragrafi 28; Raporti mbi vizitën në Armeni kryer nga KPT-ja nga 2 - 12 prill 2006 KPT / Inf (2007) 47, paragrafi 23.

91 Raporti i dytë i përgjithshëm mbi aktivitetet e KPT-së për periudhën 1 janar-31 dhjetor 1991, 13 prill 1992, paragrafi 37.

69. Për më tepër, parimet dhe udhëzimet e OKB-së në mënyrë specifike vendosin llogaridhënien te policia, prokurorët dhe gjykatësit, duke deklaruar se është përgjegjësi e tyre “të sigurojnë që ata të cilët paraqiten para tyre dhe që nuk mund të përballojnë shpenzimet avokatore dhe janë të cenueshëm, duhet t’u ofrohet ndihmë juridike”.⁹²

KONKLUSIONE MBI TË DREJTËN PËR NDIHMËN JURIDIKE

70. Ndhima juridike është një e drejtë themelore e të gjithë njerëzve të akuzuar apo të dyshuar për krime. Ajo është veçanërisht e rëndësishme për njerëzit gjatë fazave të hershme të procedimit penal, pasi njerëzit në paraburgim policor janë në një pozicion të vështirë dhe kanë nevojë më të madhe për ndihmë juridike. GJEDNJ-ja ka vendosur rregulla të detajuara mbi atë se kur interesat e drejtësisë kërkojnë ofrimin e ndihmës juridike, duke përfshirë rregullat minimale bazë që të gjithë njerëzit që përballen me një periudhë burgimi, edhe pse të shkurtër, duhet të pajisen me ndihmë juridike. Përveç kësaj, ndihmë juridike duhet të sigurohet për njerëzit e përfshirë në raste të rënda ose të ndërlikuara, si edhe njerëz të cilët nuk mund të ketë kapacitetin për të mbrojtur vetë çështjen për shkak të rrethanave personale apo dobësive të tyre.

71. Në caktimin e një avokati të ndihmës juridike, shteti duhet të jetë i kujdesshëm, i drejtë, dhe duhet të konsiderojë dëshirat e të dyshuarit apo personit të akuzuar, dhe çdo nevojë të veçantë që ai mund të ketë. Shteti duhet t’i kushtojë vëmendje cilësisë së avokatit të ndihmës juridike që ka emëruar, sepse nëse avokati nuk arrin të sigurojë përfaqësim efektiv, dhe kjo është e dukshme apo është sjellë në vëmendjen e shtetit, atëherë shteti ka detyrimin të ndërhyjë dhe të korrigjojë gabimin.

92 Parimet dhe Udhëzimet e OKB-së, Parimi 3, paragrafi 23.

72. Komiteti i të Drejtave të Njeriut i OKB-së, duke zbatuar PNDCP, ka pohuar se e drejta për ndihmë juridike është një standard universal që i jepet të gjithë njerëzve të akuzuar apo të dyshuar për krime. Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Nënkomiteti i Kombeve të Bashkuara për Parandalimin e Torturës kanë theksuar në mënyrë të përsëritur se një sistem i ndihmës juridike funksional dhe efikas është një garanci themelore kundër kërcënimit, keqtrajtimit dhe torturës.

73. Në nivel praktik, parimet dhe udhëzimet e OKB-së janë veçanërisht të dobishme për vendosjen e rekomandimeve specifike se si shtetet mund të krijojnë dhe mirëmbajnë një sistem efikas të ndihmës juridike. Shtetet duhet të sigurojnë që sistemet e tyre të ndihmës juridike kanë burimet të mjaftueshme financiare dhe njerëzore dhe kanë pavarësi buxhetore. Pavarësia është vendimtare, si për avokatët e ndihmës juridike dhe për menaxhimin e autoriteteve të ndihmës juridike. Ndihma juridike duhet të jetë e garantuar për të gjithë njerëzit e akuzuar apo të dyshuar për një krim, pavarësisht nga natyra e krimit, dhe masat e veçanta që mund të jenë të nevojshme për të siguruar që grupet me nevojë të veçanta të kenë akses kuptimplotë në ndihmën juridike. Një sistem funksional dhe i mirë-projektuar i ndihmës juridike kërkon angazhimin e të gjithë aktorëve në sistemin e drejtësisë penale, duke përfshirë avokatët, policinë, prokurorët dhe gjykatësit.

ANEKSI II. NJË PRAKTIKË E MIRË PËR NDIHMËN JURIDIKE. KOSOVA

1. Procedura e caktimit të avokatëve kryesisht

Në legjislacionin e Republikës së Kosovës, ofrimi i ndihmës juridike në proceset penale, rregullohet dhe monitorohet nga Agjencia e Ndihmës Juridike në bashkëpunim me Odën e Avokatisë.

Agjencia për Ndihmës Juridike është një organ i decentralizuar me zyra rajonale të shpërndara në të gjithë vendin.

Legjislacioni në Kosovë parashikon në mënyrë të përgjithshme parimet dhe rregullat e ofrimit të ndihmës juridike falas. Një nga llojet e ndihmës juridike është përfaqësimi në proceset penale. Oda e Avokatisë miraton listën e avokatëve, e cila i vihet në dispozicion Agjencisë për Ndihmën Juridike, e cila lidh kontratat me avokatët e caktuar në listë.

Për të shmangur mbivendosjen e kompetencave midis Agjencisë për Ndihmën Juridike dhe Odës së Avokatëve këto organe kanë nënshkruar një memorandum, në të cilën parashikohet se lista e avokatëve që do të ofrojnë ndihmë juridike miratohet nga Oda e Avokatisë, si dhe kjo e fundit ofron formularët përkatës për shërbimin e ndihmës juridike.

Në lidhje me caktimin e avokatëve në procesin penal, Këshilli Drejtues i Odës së Avokatisë ka miratuar procedurën për caktimin e tyre për çdo çështje. Lista rifreskohet çdo javë, konkretisht çdo të hënë dhe i vihet në dispozicion gjykatës, prokurorisë dhe policisë. Me qëllim shmangien e mbivendosjes së kompetencave janë miratuar 3 vendime si më poshtë:

- Këshilli Prokurorial i Kosovës ka nxjerrë vendimin me të cilin detyron të gjithë Prokurorët në Republikën e Kosovës që angazhimin e avokatëve sipas detyrës zyrtare ta bëjnë vetëm nëpërmjet Odës së Avokatëve të Kosovës;
- Këshilli Gjyqësor ka nxjerrë vendimin, i cili detyron të gjithë gjyqtarët që angazhimin e avokatëve sipas detyrës zyrtare ta bëjnë vetëm nëpërmjet Odës së Avokatëve të Kosovës;
- Gjithashtu, Oda e Avokatëve të Kosovës, me vendimin e Këshillit Drejtues i ka detyruar të gjithë avokatët që angazhimin sipas detyrës zyrtare ta bëjnë nëpërmjet kujdestarisë të OAK-së, dhe mos të përgjigjen në thirrjet direkte të gjyqtarëve, prokurorëve apo policisë për caktimin e tyre sipas detyrës zyrtare.

Sipas vendimeve të mësipërme, në rastet kur një person ka nevojë dhe kërkon mbrojtjen nga një avokat kryesisht, policia/prokuroria ose gjykata lajmërojnë Odën e Avokatisë Kosovë. Pranë Odës është ngritur një zyrë, e cila është në dispozicion 24 orë. Në momentin që zyrës i kërkohet një avokat, ajo cakton menjëherë një avokat nga lista.

Gjithashtu, Oda e Avokatisë ka rregulluar shërbimin e ndihmës juridike, përmes hartimit të disa formularëve për aplikimin për ndihmë juridike, për pagesën e avokatëve si dhe për dhënien e opinioneve nga klientët për mënyrën e ofrimit të shërbimit nga avokatët.

Formulari 1 është një formular aplikimi, i cili plotësohet nga klientët në lidhje me llojin e ndihmës që kërkojnë t'u ofrohet.

Formulari 2 plotësohet nga vetë avokatët, në të cilën përcaktohen gjeneralitetet e klientit, shërbimi i ofruar, kërkesat e përpiluara dhe faza në të cilën ndodhet procesi etj.

Formulari 3 plotësohet nga klientët, me anë të të cilit ata shprehin opinionet në lidhje me punën e avokatëve, konkretisht në lidhje me disponueshmërinë e avokatit për t'u takuar dhe përgjigjur pyetjeve, mënyrën e komunikimit të avokatit me klientët dhe familjarët, aftësinë e tyre profesionale sipas gjykimit në seancat në prokurori apo gjykatë, takimin me dëshmitarë/persona të tjerë që mund t'i shërbejnë mbrojtjes, rezultatet e arritura në përfundim të çështjes. Nëse klientët raportojnë shkelje të etikës profesionale apo çdo shkelje tjetër nga ana e avokatit, ndaj tij mund të filloj hetim edhe kryesisht nga Zyra e Prokurorit Disiplinor, i cili pasi kryen hetimet e nevojshme i paraqet çështjen Komisionit Disiplinor.

Formulari 4 plotësohet nga avokatët, në të cilin janë përcaktuar tarifat e ofrimit të shërbimeve. Në formular janë përcaktuar në mënyrë të qartë tarifat e pagesës së avokatëve, në bazë të llojit të procesit dhe fazës së tij. Formulari plotësohet dhe nënshkruhet nga avokati mbrojtës, i cili e dorëzon te zyra e financës së gjykatës ose prokurorisë në varësi të fazës së procesit të ndjekur.

2. Transparenca në caktimin e avokatëve kryesisht

Oda e Avokatëve të Kosovës, për të qenë transparent para avokatëve dhe opinionit të gjerë lidhur me caktimin e avokatëve sipas detyrës zyrtare (ex-officio) për nevojat e gjykatës, prokurorisë dhe policisë në gjithë territorin e Republikës së Kosovës, bën publike në faqen zyrtare të Odës listat javore të angazhimeve të avokatëve nga institucione përkatëse. Këto lista publikohen për periudhën 7 ditore, pra çdo të hënë të javës.

Mbajtja dhe publikimi i statistikave nga ana e Odës është një aspekt i rëndësishëm i ecurisë së punës së avokatëve. Publikimi i listave të avokatëve ofron një tablo të qartë se si janë shpërndarë çështjet, ngarkesën e avokatëve etj.

3. Trajnimi i Avokatëve kryesisht

Agjencia organizon trajnime për ofruesit e ndihmës juridike. Gjithashtu, Oda e Avokatisë organizon trajnime të ndryshme, në të cilën marrin pjesë avokatët, me qëllim përditësimin me ndryshimet ligjore. Trajnimi bëhet për fusha të ndryshme ligjore, me qëllim që të mbështesë ndërtimin e një sistemi të qendrueshëm, për ngritje të vazhdueshme të kapaciteteve, në përputhje me standardet dhe praktikatat e vendeve më të zhvilluara.

Roli jetik i trajnimit të avokatëve dhe praktikantëve të avokatisë është përmirësimi i aftësive profesionale dhe përmirësimi i bazës së njohurive që secili prej tyre të mund të kontribuojë në mënyrë optimale për arritjen e qëllimeve në ushtrimin e veprimtarisë së tyre.

4. Masat disiplinore ndaj avokatëve kryesisht

Në memorandumun e nënshkruar nga Oda e Avokatisë dhe Agjencisë për Ndihmën Juridike parashikohet se kompetente për të shqyrtuar paraprakisht ankimin ndaj një avokati është Agjencia. Nëse klienti që po ndihmohet nga një avokat i caktuar kryesisht, ngre pretendime ndaj avokatit për sjellje të gabuara, ai ndihmohet nga punonjësit e Agjencisë për plotësimin e formularit për hetim kundër avokatit dhe raporton rastin te Zyra Disiplinore e Odës së Avokatëve.

Zyra e Prokurorit Disiplinor është kompetente për hetimin e çështjes. Ankesat dhe vërejtjet lidhur me fushëveprimin e hetimit apo me

metodat për hetimin e çështjes i dërgohen Zyrës së Prokurorit Disiplinor, si instancë e parë. Për kundërshtimet dhe vërejtjet që nuk mund të zgjidhen në kuadër të funksionimit të Zyrës së Prokurorit Disiplinor, mund të parashtrohen ankesa tek Komisioni Disiplinor. Pas përfundimit të çdo hetimi, Zyra e Prokurorit Disiplinor përgatit raportin e hetimit dhe ia dërgon atë Komisionit Disiplinor, i cili pas shqyrtimit të fakteve vendos marrjen ose jo të masës disiplinore.

BIBLIOGRAFIA

Raporte dhe Akte Ndërkombëtare

1. Analiza e Sistemit të Drejtësisë Penale të Shqipërisë, Raport i Projektit për Gjykimin e Drejtë, OSBE 2006, <http://www.osce.org/albania/22211?download=true>
2. Deklarata e Johannesburgut për Zbatimin e Parimeve dhe Udhëzimeve të Kombeve të Bashkuara për Akses në Ndhimën Juridike në Sistemin e Drejtësisë Penale, Miratuar në Johannesburg, Afrika e Jugut, 24-26 qershor 2014, faqe, https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/2014_Johannesburg_Declaration_on_Implementation_of_UNPGLA.pdf
3. Direktiva 2010/64 / EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit, për të drejtën e interpretimit dhe përkthimit në procedurën penale, 20.10.2010, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1420626533290&uri=URISERV:jl0047>
4. Direktiva 2012/13 / EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit, mbi të drejtën e informimit në procedurën penale, 22.05.2012, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1420626533290&uri=URISERV:jl0069>
5. Komenti i Përgjithshëm nr 32, CCPR / C / GC / 32, 23 gusht 2007, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/PagesCCPRIndex.aspx>
6. Konventa e Kombeve të Bashkuara mbi të Drejtat Civile dhe Politike
7. Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut
8. Konventa Evropiane për të Drejtat e të Miturve
9. Karta e Bashkimit Europian për të Drejtat Themelore, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ:C:2007:303:TOC>
10. Këshilli i Evropës, konkluzione, Stokholm, 214, <http://eujusticia>.

net/index.php/proceduralrights/category/future-eu-justice-reform

11. Konventa e Kombeve të Bashkuara për Personat me Aftësi të Kufizuar, ratifikuar me ligjin nr. 108/2012
12. Moore, Matthew, 2001, Quality Management for law firms, law society publishing, London
13. Observacionet konkluduese për raportin e dytë periodik për Shqipërinë, CCPR/C/ALB/CO/2, 22 August 2013, Komiteti për të Drejtat e Njeriut i OKB, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR/C/ALB/CO/2&Lang=En
14. Observacionet konkluduese të raportit periodik të dytë kombinuar me të katërtin për Shqipërinë, CRC/C/ALB/CO/2-4, 7 Dhjetor 2012, Komiteti i OKB për të Drejtat e Fëmijëve, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/ALB/CO/2-4&Lang=En
15. Observacionet konkluduese të Komitetit kundër Torturës: Shqipëria, CAT/C/ALB/CO/2, 26 Qershor 2012, Komiteti i OKB Kundër Torturës, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT/C/ALB/CO/2&Lang=En, paragrafi 13.
16. Parimet Themelore mbi Rolin e Avokatëve, të miratuara nga Kongresi i Tetë i Kombeve të Bashkuara mbi Parandalimin e Krimit dhe Trajtimin e Kriminelëve, Havanë, Kubë, 27 gusht deri më 7 shtator 1990, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp44.htm
17. Parimet dhe Udhëzimet e Kombeve të Bashkuara për Akses në Ndihmën Juridike në Sistemin e Drejtësisë Penale 2012
18. Raport i Qeverisë Shqiptare për vizitën në Shqipëri të Komitetit Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin Çnjerëzor ose Degradues apo Ndëshkues nga 4 deri 14 Maj 2014, CPT/Inf(2016)6, <http://www.cpt.coe.int/documents/alb/2016-06-inf-eng.pdf>

19. Raport nga Nils Muižnieks, Komisioneri për të Drejtat e Njeriut i Këshillit të Evropës, në vijim të vizitës në Shqipëri nga 23 deri 27 Shtator 2013, CommDH(2014)1, 16 Janar 2014, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH\(2014\)1&Language=lanAlbanian&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH(2014)1&Language=lanAlbanian&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)
20. Raporti i Grupit të Punës mbi Ndalimin Arbitrar, A / HRC / 30 / Qershor 2015, Asambleja e Përgjithshme, <http://www.ohcr.org/Documents/Issues/DetentionDraftPrinciplesAndGuidelinesRightCourtReview.pdf>
21. Rekomandimi i Komisionit për të Drejtën për Ndihmë Juridike për Personat e Dyshuar ose të Akuzuar në Procedurën Penale, 4 prill 2014, Këshilli i Dhomave dhe Shoqatave të Avokatëve në Evropë, http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/EN_04042014_CCBE_Rec1_1399541977.pdf
22. Rezoluta e Asamblesë së Përgjithshme 67/187, A / RES / 67/187, <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/>
23. Rregullat Minimale Standarde për Trajtimin e të Burgosurve, miratuar nga Kongresi i Parë i Kombeve të Bashkuara mbi Parandalimin e Krimit dhe Trajtimin e të Pandehurve, mbajtur në Gjenevë në vitin 1955, dhe miratuar nga Këshilli Ekonomik dhe Social me Rezolutën e saj 663 C(XXIV) 31 korrik, 1957, dhe 2076 (LXII) 13 Maj 1977, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp34.htm
24. Sekretariati i Komitetit të Ministrave, letra e Ministrisë së Drejtësisë e Shqipërisë – Zyra e Avokatit të Përgjithshëm të Shtetit për grupin e çështjeve Caka kundër Shqipërisë, DH-DD(2015)481, 6 Maj 2015, e cila gjendet në anglisht në: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&IntranetImage=2741062&SecMode=1&DocId=2266098&Usage=>

Raporte dhe legjislacioni Shqiptar

1. Kushtetuta e Shqipërisë
2. Kodi i Procedurës Penale
3. Ligji nr. 9109, datë 17.7.2003 “Për profesionin e avokatit në Republikën e Shqipërisë”, i ndryshuar
4. Ligji nr.10039, datë 22.12.2008 “Për ndihmën juridike”, i ndryshuar
5. Kodi i etik i avokatit në Republikën e Shqipërisë
6. Urdhër nr. 1284/3 datë 16.3.2005 i Ministrit Drejtësisë dhe Dhomës Kombëtare të Avokatisë
7. Udhëzimi i Prokurorisë së Përgjithshme nr. 3, datë 13.11.2006, “Për shpenzimet procedurale” i ndryshuar
8. Udhëzimi i Bordit Drejtues të Zyrës së Administrimit të Buxhetit Gjyqësor nr.1 datë 11.07.2014 “Mbi unifikimin e praktikave për pagesën e avokatëve të thirrur kryesisht nga gjykatat”
9. Islami H., Hoxha. A, Panda I. Komentar i Procedurës Penale, Tiranë 2010
10. Intervistë e Anila Meço, <http://www.zeriamerikes.com/content/save-the-children-drejtësia-per-te-mituranila-meco/3065166.html>
11. Raport, Zyra e Administrimit të Buxhetit Gjyqësor, 2014

Praktika gjyqësore e GJEDNJ

1. Artico kundër Italisë, nr. 6694/74, 13 maj 1980
2. Pacelli kundër Gjermanisë [Dhoma e Madhe], nr. 8398/78, 25 prill 1983
3. Monnell dhe Morris kundër Mbretërisë së Bashkuar, nr. 9562/81, 2 mars 1987
4. Alimena kundër Italisë, nr. 11910/85, 19 shkurt 1991
5. Quaranta kundër Zvicrës, nr. 12744/87, 24 maj 1991

6. Pham Hoang kundër Francës, nr. 13191/87, 25 shtator 1991
7. Benham kundër Mbretërisë së Bashkuar, 10 qershor 1996
8. McVicar kundër Mbretërisë së Bashkuar, nr. 46311/99, 7 maj 2002
9. Czekalla kundër Portugalisë, nr. 38830/97 10 tetor 2002
10. Lagerblom kundër Suedisë, nr. 26891/95, 14 janar 2003
11. Balliu kundër Shqipërisë, nr. 74727/01, 16 Qershor 2005
12. Badalov kundër Bullgarisë, nr. 54784/00, 10 gusht 2006
13. Salduz kundër Turqisë [Dhoma e Madhe], nr. 36391/02, 27 nëntor 2008
14. Ananyev kundër Rusisë, nr. 20292/04, 30 korrik 2009
15. Dayanan kundër Turqisë, nr. 7377/03, 13 tetor 2009
16. Caka kundër Shqipërisë, nr. 44023/02, 8 Dhjetor 2009
17. Huseyn dhe të tjerë kundër Azerbajxhanit nr. 35485/05, 45553/05, 35680/05 dhe 36085/05, 26 korrik 2011
18. Karpuyk dhe të tjerët kundër Ukrainës nr. 30582/04 dhe 32152/04
19. Slashchev kundër Rusisë, nr. 24996/05, 31 janar 2012
20. Gabrielyan kundër Armeninë, nr. 8088/05, 10 prill 2012
21. Razvyazkin kundër Rusisë nr. 13579/09 2 korrik 2012
22. Tsonyo Tsonev kundër Bullgarisë 21124/04, 16 tetor 2012
23. Zdravko Stanev kundër Bullgarisë, nr. 32238/04, 6 nëntor 2012
24. Anghel kundër Italisë, nr. 5968/09, 5 qershor 2013
25. Korostelev kundër Ukrainës, nr. 33643/03, 13 qershor 2013
26. Kaçi dhe Kotorri kundër Shqipërisë, nr. 33192/07 dhe 33194/07, 25 Qershor 2013
27. Haxhia kundër Shqipërisë, nr. 29861/03, 8 Tetor 2013
28. Fatmir Cupi kundër Shqipërisë, nr. 27187/08, 19 Shkurt 2014
29. Zelenka kundër Republikës Çeke, nr. 27501/10, 25 nëntor 2014
30. M.S kundër Kroacisë, nr. 75450/12, 19 shkurt 2015
31. Vamvakas kundër Greqisë (nr.2), nr. 2870/11, 9 prill 2015
32. Huseyn dh Galip Dogru kundër Turqisë, nr. 36001/06, 28 prill 2015
33. Shamardakov kundër Rusisë, nr 13810/04, 30 prill 2015

34. Turbyley kundër Rusisë, nr. 4722/09, 6 tetor 2015
35. Qafqaz Mammadov kundër Azerbajxhanit, nr. 60259/11, 15 tetor 2015
36. Sandru kundër Rumanisë, nr. 33882/05, 15 tetor 2015
37. Konstantin Stefanov kundër Bullgarisë, nr. 35399/05, 27 tetor 2015
38. NJDB kundër Mbretërisë së Bashkuar, nr. 76760/12, 27 tetor 2015
39. Mikailova kundër Rusisë, nr. 46998/08, 19 nëntor 2015
40. Lykova kundër Rusisë, nr. 68736/11, 22 dhjetor 2015

Praktika gjyqësore vendase

1. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr.17/2000
2. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr. 5/2003
3. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr.15/2003
4. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr. 19/2003
5. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr. 6/2004
6. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr. 13/2005
7. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr. 16/2006
8. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr. 13/2008
9. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr.19/2008
10. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr. 30/2010
11. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr. 25/2011
12. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr. 37/2011
13. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr. 4/2012
14. Vendim i Gjykatës Kushtetuese nr. 9/2012
15. Vendim Unifikues i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë nr. 30/1999
16. Vendim Unifikues i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë nr. 3/2002
17. Vendim Unifikues i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë nr. 2/2003

18. Vendim Unifikues i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë nr. 6/ 2003
19. Vendim Unifikues i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë nr. 1/2014
20. Vendim i Gjykatës së Lartë nr. 354/1999
21. Vendim i Gjykatës së Lartë nr. 386/1999

CIP Katalogimi në botim BK Tiranë

Qendra “Res Publica”

Efektiviteti i ndihmës juridike në procesin
penal në Shqipëri : sa larg jemi prej standarteve
ndërkombëtare? / Qendra “Res Publica”.

Tiranë

Expo Vision Albania, 2016

210 f. ; 21x14.8cm

ISBN 978-9928-4337-3-2

347 .96(496.5)

ISBN 978-9928-4337-3-2

9 789928 433732

www.respublica.org.al